

TAMPEREEN YLIOPISTO

Suvi Vilenius-Hernesniemi

”POIKAKIN VOI OLLA PRINSESSA”

Sukupuolen tekeminen ja muutoksen mahdollisuus tasa-arvoisessa kasvatuksessa

Pro gradu -tutkielma

Sukupuolentutkimus

Lokakuu 2013

TAMPEREEN YLIOPISTO

Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö

VILENIUS-HERNESNIEMI, SUVI: ”POIKAKIN VOI OLLA PRINSESSA” – Sukupuolen tekeminen ja muutoksen mahdollisuus tasa-arvoisessa kasvatuksessa.

Pro gradu -tutkielma, 93 s., 3 liites.

Sukupuolentutkimus

Lokakuu 2013

Tässä pro gradu -tutkielmassa tutkin tasa-arvoista lasten kasvatusta sitä toteuttavien vanhempien näkökulmasta. Tutkielmani teoreettinen viitekehys on etnometodologinen sukupuolen tekemisen teoria. Sen mukaan sukupuoli on kategoria, johon ihmiset suuntautuvat arkipäiväisissä kohtaamisissa toistensa kanssa – sukupuoli on tilanteista tekemistä ja suorittamista, josta ollaan selontekovelvollisia vuorovaikutuksen muille osapuolille. Käsitys sukupuolesta tekemisenä pitää sisällään mahdollisuuden muutokseen. Tutkimuskysymykseni ovat, millaiseen muutokseen vanhemmat kasvatuseriaatteillaan ja arjen käytännöillään pyrkivät, ja millaisia merkityksiä he antavat sukupuolelle ja tasa-arvolle.

Olen haastatellut vanhempia, jotka oman määritelmänsä mukaan kiinnittävät erityistä huomiota sukupuolen ja tasa-arvon kysymyksiin. Aineistoni koostuu seitsemästä teemahaastattelusta. Olen analysoinut sanatasolla litteroimani haastattelut soveltamalla etnometodologiaan pohjautuvaa kategoria-analyysia.

Haastattelemani vanhemmat tuottavat haastattelupuheessa itsensä tasa-arvoisina kasvattajina, jotka toimivat eri tavalla kuin perinteiset, sukupuolittavat kasvattajat. Tasa-arvoisen kasvatuksen muutospyrkimykset kohdistuvat valtavirtakulttuurin ajattelu- ja toimintatapoihin, joiden koetaan tuottavan ja uusintavan sukupuolten epätasa-arvoa. Tunnistin haastattelupuheesta neljä erilaista tasa-arvoisen kasvattajan kategoriaa: suvaitseva kasvattaja, ohjaava kasvattaja, itsensä kasvattaja ja ympäristön kasvattaja. Lisäksi nimesin tasa-arvoisesti kasvatetun lapsen kategorian. Kategoriat eivät ole toisiaan poissulkevia, vaan haastateltavat tuottavat itsensä useiden eri kategorioiden jäseninä haastatteluiden kuluessa.

Haastattelupuheessa tuotetaan sukupuolelle ja tasa-arvolle merkityksiä, joissa voi nähdä usean eri ajatteluperinteen vaikutusta yhtäaikaaisesti. Sukupuoli ymmärretään toisaalta tekemisenä ja siten muuttuvaisena ja muutettavissa olevana, toisaalta biologisena ominaisuutena. Tasa-arvon käsite puolestaan ymmärretään tavoilla, joissa on tunnistettavissa feministisen teorian samanlaisuusajattelua (sukupuoleton, sukupuolineutraali kasvatus), erilaisuusajattelua (erojen myönteinen korostaminen) ja moninaisuusajattelua (sukupuoli voi olla ”mitä vaan”). Aineistossani sukupuolelle ja tasa-arvolle annetut erilaiset merkitykset elävät rinnakkain ja ajoittain toisiinsa kietoutuneina. Tasa-arvoisessa kasvatuksessa korostuu pyrkimys vapauttaa lapset sukupuoleen perustuvasta luokittelusta, joka nykyisellään läpäisee koko yhteiskunnan.

Asiasanat: tasa-arvoinen kasvatus, etnometodologia, sukupuolen tekeminen, teemahaastattelu, kategoria-analyysi

1. JOHDANTO	1
2. SUKUPUOLEN TEKEMISEN ETNOMETODOLOGINEN TEORIA	4
2.1 Etnometodologia ja jäsenyysskategoria-analyysi.....	4
2.2 Sukupuolen tekeminen.....	7
2.3 Sukupuolen kolme tasoa	9
2.4 Sukupuolen purkaminen ja muutoksen mahdollisuus.....	13
3. AINEISTO JA MENETELMÄT	18
3.1 Haastattelu tiedonkeruun menetelmänä	18
3.1.1 Tutkimushaastattelu – tiedon tuottamista vuorovaikutuksessa.....	19
3.1.2 Aineistonkeruuprosessi	21
3.1.3 Haastattelutilanteiden vuorovaikutus.....	24
3.1.4 Tutkimuseettisiä valintoja: tutkittavien yksityisyyden suoja.....	29
3.1.5 Valmis aineisto.....	31
3.2 Kategoria-analyysi	33
3.2.1 Kategoriat kulttuurisina tietovarantoina	34
3.2.2 Kulttuuriset marginaalit ja vastapuhe	36
3.2.3 Analyysin kysymykset ja toteutus	39
4. PERINTEISET JA TASA-ARVOISET KASVATTAJAT	41
4.1 Perinteinen kasvatus.....	41
4.1.1 ”Pyhä sukupuoli”	41
4.1.2 Pakollinen sukupuoli.....	45
4.1.3 Lapsen sukupuoliittunut kohtaaminen ja kohtelu	47
4.2 Tasa-arvoinen kasvatus: ”Ensisijaisesti ihminen, ei sukupuoli”	52
4.2.1 Suvaitsevat kasvattajat	53
4.2.2 Ohjaavat kasvattajat	58
4.2.3 Itsensä kasvattajat	65
4.2.4 Ympäristön kasvattajat.....	69
4.2.5 Tasa-arvoisesti kasvatettu lapsi.....	73
4.3 Sukupuolen ja tasa-arvon merkitykset	77
4.3.1 Sukupuoli – kulttuuria ja biologiaa.....	77
4.3.2 Tasa-arvon monet merkitykset.....	80
5. YHTEENVETO	84
LÄHTEET.....	89
LIITTEET	94
Liite 1: Haastattelupyynnö.....	94
Liite 2: Haastattelurunko.....	95

1. JOHDANTO

”Ruulla on punaiset verkkarit, valpas katse, hellyttävän haituvainen tukka ja ikää vajaan kaksi vuotta. En tiedä, onko hän tyttö vai poika, koska sitä ei minulle kerrota. Kiusaannun ja hämmennyn huomattessani, kuinka paljon epätietoisuus häiritsee. Olen aina uskonut suhtautuvani lapsiin persoonina, sukupuolen vaikuttamatta asiaan vähääkään. Mistä siis johtuu tämä pakottava tarve tietää?” (Meidän perhe 3/2009, 48.)

Tämä artikkeli sukupuolineutraalisti kasvatettavasta Ruu-nimisestä lapsesta sai yleisössä aikaan massiivisen reaktion lehtien mielipidepalstoilla ja verkon keskustelualueilla. Marko Salosen (2011) tutkimissa aiheesta käydyissä verkkokeskusteluissa Ruun vanhempien kasvatusvalinnat saivat osakseen vain vähän ymmärrystä. Salonen kuvaa keskustelijoiden reaktioita hämmennykseksi sellaisen ilmiön edessä, jota ei ymmärretä. Sukupuolineutraali kasvatus on ennen kohtaamaton, kuvittelun ulkopuolelle menevä tapa toimia, ja se tulkitaan lapselle haitalliseksi – ilman sukupuolta ei voi elää. (Emt. 131, 133, 137–138, 140, 144.) Ruun vanhemmat puolestaan kertovat tarjoavansa lapselle mahdollisuuksien maailman, jossa sukupuoleen liittyvät odotukset eivät rajoita lapsen toimintaa (*Meidän perhe 3/2009, 48*).

Sukupuolinäkökulma lasten kasvatukseen on noussut 2000-luvulla niin varhaiskasvatusta kuin perusopetusta koskevaan tutkimuskirjallisuuteen (esim. Arnesen 1999; Svaleryd 2003; Syrjäläinen & Kujala 2010; Ylitapio-Mäntylä 2012a). Sukupuolitietoisien pedagogiikan toteuttaminen on kuitenkin ollut Suomessa vielä yksittäisten projektien tasolla (Paumo 2012, 144–145; Tasa-arvoinen kohtaaminen päiväkodissa), ja kuten Ruun kasvatuksen aikaansaamasta kielteisestä reaktiosta käy ilmi, sukupuolen mukaan erotteleva kasvatus on arjen käytännöissä ja ymmärryksessä vahva normi, jonka rikkomista ei pidetä hyväksyttävänä (vrt. Salonen 2011). Tämä siitä huolimatta, että Suomessa vallitsee valtiofeministiseksi mielletty pohjoismaisen hyvinvointivaltion malli, ja että suomalaiseen kulttuuriin liittyy vahva käsitys sukupuolten välisen tasa-arvon sisäistämisestä ja toteuttamisesta yhteiskunnassa. Sukupuolten välinen tasa-arvo on olennainen osa yhteiskunnallista keskustelua,

vaikka se saakin tilanteittaisesti erilaisia merkityksiä. (Lister 2009, 242–247; Ylöstalo 2006, 17.) Ruun tapaus osoittaa, miten tasa-arvoideologiasta huolimatta sukupuolta ei voi ohittaa, vaan se toimii merkittävänä ihmisiä erottelevana tekijänä.

Tässä pro gradu -tutkielmassa tutkin tasa-arvoista lasten kasvatusta sitä toteuttavien vanhempien näkökulmasta. Olen haastatellut vanhempia, jotka oman määritelmänsä mukaan kiinnittävät erityistä huomiota sukupuolen ja tasa-arvon kysymyksiin niin kasvatuseriaatteiden kuin käytännön arjenkin tasolla. Tarkoitukseni on ollut tavoittaa haastateltavieni itseymmärrystä ajankohtaiseksi nousseesta aiheesta. Tutkielmani teoreettinen viitekehys on etnometodologinen sukupuolen tekemisen teoria (West & Fenstermaker 2002a). Sen mukaan sukupuoli on kategoria, johon ihmiset suuntautuvat arkipäiväisissä kohtaamisissa toistensa kanssa. Sukupuoli on tilanteista tekemistä ja suorittamista, josta ollaan selontekovelvollisia vuorovaikutuksen muille osapuolille. Käsitys sukupuolesta tekemisenä pitää sisällään mahdollisuuden muutokseen. Tutkimuskysymykseni ovatkin

- millaiseen muutokseen tasa-arvoisesti kasvattavat vanhemmat kasvatuseriaatteillaan ja arjen käytännöillä pyrkivät, ja
- millaisia merkityksiä he antavat sukupuolella ja tasa-arvolle?

Kiinnostuin aiheesta luettuani Ruusta kertovan artikkelin. Käsite sukupuolineutraali osoittautui kuitenkin ongelmalliseksi lähtökohdaksi, koska sen merkityssisällöstä on olemassa keskenään täysin vastakkaisia tulkintoja. Vaikka Ruun vanhemmat käyttävät käsitettä ilmaisemaan vapautta sukupuolenmukaisista odotuksista (*Meidän perhe* 3/2009), tutkimuskirjallisuudessa sukupuolineutraali kasvatuseriaate ymmärretään sukupuolisokeutena, jossa sukupuolen eroja tuottavia vaikutuksia ei tunnusteta ja tunnusteta. Sukupuolesta vaikenemisen ei nähdä edistävän tasa-arvoa. (Syrjäläinen & Kujala 2010, 32; Ylitapio-Mäntylä 2012a, 25.)

Tutkimuskirjallisuudessa sukupuolitietoisesta kasvatuksesta käytetään käsitettä sukupuolisensitiivinen kasvatuseriaate, jolla tarkoitetaan herkkyyttä huomioida ja tunnistaa sukupuolen vaikutus kaikessa toiminnassa. Sukupuolisensitiivisessä kasvatuseriaatessa pyritään tekemään näkyviksi sukupuolen tuottamat erot, joita pidetään itsestään selvyyksinä, ja puuttumaan eroihin liittyvään eriarvoisuuteen. Sukupuolisensitiivisyys ymmärretään taitona tarkastella sukupuolta ennen kaikkea sosiaalisena ja

kulttuurisena ilmiönä, ei biologisena faktana. (Syrjäläinen & Kujala 2010, 31; Ylitapio-Mäntylä 2012a, 26.) Tätäkin käsitettä käytetään myös aivan päinvastaisessa merkityksessä, kuten Non Fighting Generation (NGF) ry:en nuorisotyössä, jossa toteutetaan sukupuolierityistä kasvatusta. NGF:in toiminta perustuu nimenomaan käsitykseen sukupuolten lähtökohtaisesta erilaisuudesta (Purjo 2012).

Johtuen näistä kasvatuseriaatteiden ristiriitaisista merkityksistä valitsin aiheita kokoavaksi käsitteeksi tasa-arvon. Vaikka tasa-arvo ja sen saavuttamisen keinot ovat jatkuvan keskustelun kohteena niin feministisen teorian sisällä kuin yhteiskunnallisessa keskustelussa ja tasa-arvopolitiikassa (esim. Kuusipalo 2002, Ylöstalo 2012), se on yleisesti hyväksytty ihmisten – ja erityisesti sukupuolten – välisten suhteiden tavoitetilaksi. Käsitteen valintaa puoltaa lisäksi se, että tasa-arvon käsitettä käytetään kasvatuksen yhteydessä myös uudessa sukupuolisensitiivistä pedagogiikkaa käsittelevässä teoksessa *Villit ja kiltit. Tasa-arvoista kasvatusta tytöille ja pojille* (2012).

Tutkielmani aineisto koostuu haastatteluista, joihin hain kiinnostuneita vanhempia haastattelupyynnöllä (liite 1). Analysoin sanatasolla litteroimani haastattelut kategoria-analyysillä, jonka juuret ovat etnometodologisessa teoriassa. Teoria kulkee siten punaisena lankana mukana läpi analyysin. Olen tunnistanut haastattelupuheesta erilaisia kasvattaja-kategorioita, joita haastateltavat tuottavat, ja joita he kommentoivat, kertoessaan oman perheensä arjesta ja valintojensa syistä.

Tutkielmani etenee teoriasta käytäntöön. Luvussa 2 käyn läpi sukupuolen tekemisen etnometodologista teoriaa. Luvussa 3 kuvaan aineiston ja menetelmät sekä analyysin kysymykset. Luku 4 käsittelee analyysini tuloksia ja luvussa 5 on yhteenveto ja pohdintaa tutkimuksen tuloksista.

2. SUKUPUOLEN TEKEMISEN ETNOMETODOLOGINEN TEORIA

Tutkielmani teoreettisena lähtökohtana on sukupuolen ymmärtäminen tekemisenä ja toimintana. Nojaudun tässä sukupuolen tekemisen (*doing gender*) etnometodologiseen teoriaan, jonka juuret ovat Harold Garfinkelin tutkimuksissa 1950- ja 1960-luvuilla (Garfinkel 1984), ja jota monet tutkijat ovat hänen jälkeensä kehitelleet eteenpäin (esim. Kessler & McKenna 1978; West & Fenstermaker 2002a). Ensimmäisessä alaluvussa käsittelem etnometodologiaa ja siihen pohjautuvaa jäsenyysskategorisoinnin analyysia yleisemmin ja sitä seuraavissa alaluvuissa tarkemmin sukupuolen tekemisen teoriaa ja siihen sisältyvää muutoksen mahdollisuutta.

2.1 Etnometodologia ja jäsenyysskategoria-analyysi

Etnometodologia on yhteiskuntatieteellinen tutkimusote, jonka kohteena ovat ihmisten väliset vuorovaikutustilanteet ja niissä tuotetut käytännöt. Keskeinen ajatus on, että sosiaalinen järjestys yhteiskunnassa tuotetaan arkielämän toimintojen kautta. Arkielämällä tarkoitetaan tässä yhteydessä kaikkea päivittäistä elämää kohtaamisineen ja konkreettisine tekoineen. (Juhila, Jokinen & Suoninen 2012a, 20–21.)

Etnometodologian keskeisiä käsitteitä ovat selonteko (*account*) ja selontekovelvollisuus (*accountability*). Selonteolla tarkoitetaan erilaisia kuvauksia ja selityksiä, joilla asioita ja tekoja tehdään ymmärrettäviksi. Lähes kaikki arkielämän ilmiöt tuottavat selontekoa: mitä päivän aikana on tapahtunut tai mitä kenellekin kuuluu – ja mitä merkitystä tai seurauksia näillä asioilla on. Suuri osa ihmisten arkielämästä kuuluu erilaisten asioiden ja tekojen selostamiseen toisille. Selontekovelvollisuus puolestaan liittyy korostuneesti asiantiloihin ja tekoihin, jotka tulkitaan poikkeaviksi: odotuksenmukaisesta poikkeavat ilmiöt vaativat selityksen, oli kyse sitten myöhästymisestä töistä tai muiden mielestä erikoisen mielipiteen esittämisestä. Selontekojen antaminen on sidoksissa kaikkeen totunnaiseen tietoon – siihen, miten ihmisten keskinäinen toiminta yleensä jäsentyy, ja milloin arjen järjestys häiriintyy. (Juhila ym. 2012a, 21.)

Etnometodologisen ajattelun mukaan sosiaalinen järjestys on ihmisten keskinäisen toiminnan yhteissumma. Sitä ei siis ymmärretä ulkopuolisten sääntöjen tai normien

noudattamisena vaan jokaisessa tilanteessa uudelleen tulkittavien ja tarkentuvien käytäntöjen ylläpitona. Arkielämän olosuhteet ja tilanteet eivät koskaan toistu täysin samanlaisina, joten vuorovaikutustilanteissa ei ole mahdollista noudattaa mekaanisesti mitään yleisiä käyttäytymissääntöjä. Etnometodologiassa säännöt ja normit nähdään joustavina tulkinnallisina resursseina, joiden avulla ihmiset suuntaavat omaa käyttäytymistään ja tulkitsevat muiden käyttäytymistä. Niitä sovelletaan jokaisessa tilanteessa ainutkertaisella tavalla. Puheenkin ymmärtäminen on tilannesidonnaista, sillä lausumilla voi olla useita vaihtoehtoisia merkityksiä, jotka riippuvat puhetilanteesta (esimerkiksi suomenkielessä sana ”kuusi” voi tarkoittaa puuta tai numeroa). Tulkintojen ja selontekojen hyväksyttävyyden arvioivat aina kussakin tilanteessa vuorovaikutuskumppanit. (Juhila ym. 2012a, 22.)

Etnometodologiaan pohjautuu myös Harvey Sacksin kehittämä jäsenyysskategoria-analyysi (*membership categorization analysis*). Se jakaa etnometodologian kiinnostuksen siihen, miten sosiaalista järjestystä tuotetaan paikallisesti ihmisten keskinäisessä toiminnassa. Sen mukaan mitään kuvauksia ja kategorioita ei voi ottaa annettuina, eikä niitä myöskään voi pitää tutkimuksen kyseenalaistamattomina resursseina, vaan kategoriat ja kategorisointiprosessit itsessään ovat tutkimuksen kohteena. Etnometodologia ikään kuin kääntää tutkimuksen teoriasuhteen pääläelleen: teoriasta tulee tutkimuskohde ja se nähdään osana ihmisten vuorovaikutuksellista toimintaa sen sijaan, että teoriaa käytettäisiin ulkopuolisena selityksenä ihmisten toiminnalle. (Juhila ym. 2012a, 23–25.)

Arkielämässä ihmiset käyttävät kategorioita pitkälti huomaamattaan ja sosiaalisen maailman ilmiöt näyttäytyvät luonnollisina, objektiivisina totuuksina. Tällainen arkielämän kyseenalaistamaton itsestäänselvyys on esimerkiksi ihmisten luokittelu kahteen sukupuoleen. Myös tieteellisessä tutkimuksessa kategorioita käytetään tutkimustulosten kuvaamiseen ja selittämiseen. Esimerkiksi keski-ikäisten naisten (kategoria) voidaan kertoa olevan kulttuurimyönteisempiä kuin keski-ikäisten miesten (toinen kategoria). Etnometodologian kiinnostus kohdistuu juuri siihen, millä tavalla nämä sosiaaliset faktat muotoutuvat ja saavuttavat asemansa. (Juhila ym. 2012a, 24; West & Fenstermaker 2002a, 42.)

Käytän oman aineistoni analyysimenetelmänä kategoria-analyysiä Kirsi Juhilan, Arja Jokisen ja Eero Suonisen (2012) muotoilun pohjalta. Kategoria-analyysi perustuu

etnometodologiaan ja jäsenyysskategoria-analyysiin, ja palaan siihen tarkemmin aineiston analyysimenetelmää käsittelevässä luvussa. Tässä kohtaa tuon kuitenkin esiin joitakin jäsenyysskategorisoinnin perusolettamuksia, koska ne ovat olennaisella tavalla liitoksissa etnometodologiseen sukupuolen tekemisen teoriaan ja sen ymmärtämiseen.

Sacks tarkoittaa kategorioilla ihmistä kuvaavia ilmauksia, mutta sittemmin kategorian käsitettä on sovellettu myös ei-personoituihin kohteisiin. Personoitu eli ihmistä tarkoittava kategoria on sosiaalisten tyyppien luokittelua tilanteisesti. (Juhila ym. 2012a, 27; Juhila, Jokinen & Suoninen 2012b, 55.) Jokaista ihmistä voi kuvata monella eri kategorialla, toisin sanoen heillä voi olla jäsenyys useassa eri kategoriassa yhtä aikaa (esimerkiksi nainen, ateisti, opiskelija, äiti, vegetaristi). Ihmisten sijoittaminen erilaisiin kategorioihin on osa päivittäistä vuorovaikutusta ja kaikki toiminta orientoituu näiden kategorioiden mukaisesti. Kategorioihin liittyvät olennaisesti kategoriasidonnaiset toiminnot: tietynlaiset toiminnat liitetään kulttuurisesti tiettyihin kategorioihin. (Juhila ym. 2012a, 27.) Esimerkiksi jäsenyydestä kategoriassa äiti seuraa kulttuuristen odotusten mukaisesti kategoriasidonnainen toiminto lapsen hoitaminen – kaikilla on jonkinlainen käsitys siitä, millaisia toimintoja ja ominaisuuksia äitinä olemiseen liittyy.

Kategoriat positioituvat usein hierarkkisesti suhteessa toisiinsa. Hierarkkia voi perustua esimerkiksi elämänvaiheeseen (aikuinen määrittäyty lasta ylemmäksi tai edellä olevaksi) tai asemaan työyhteisössä (johtaja on alaista ylempänä). Selontekovelvollisuus on olennainen osa jokaisen kategorian jäsenyyttä: jos toimii oman jäsenyysskategoriansa odotusten vastaisesti, se yleensä huomataan. Poikkeamat odotuksenmukaisissa toiminnoissa ovat toki mahdollisia ja niihin voidaan reagoida vaihtelevilla tavoilla tilanteesta riippuen. Esimerkiksi lasta voidaan tilanteen mukaan joko kehua tai moittia aikuismaisesta käytöksestä. (Juhila ym. 2012a, 28.) Se voidaan siis tulkita yhtä lailla kypsyyden osoitukseksi kuin ”näsäviisasteluksi”.

Tämän tutkielman ensisijainen kiinnostuksen kohde ovat sukupuolen kategoriat: millaista muutosta haastateltavani hakevat sukupuolen tekemiseen? Seuraavassa alaluvussa käsitellän etnometodologiseen tutkimusperinteeseen nojaavia sukupuolen tekemisen teoretisointeja.

2.2 Sukupuolen tekeminen

Ihmisten luokittelu kahteen sukupuoleen näyttäytyy itsestäänselvytenä, ja arkielämässä jokainen ihminen luokitellaan mieheksi tai naiseksi – jokaisen on kuuluttava jompaankumpaan näistä toisensa poissulkevista kategorioista. Etnometodologinen näkökulma kyseenalaistaa sukupuolen luonnollisuuden ja kiinnittää huomion siihen, millä tavalla maailma luodaan sosiaalisessa vuorovaikutuksessa, ja kuinka tuo vuorovaikutuksessa rakentunut todellisuus näyttäytyy sosiaalisille toimijoille objektiivisena totuutena. Sukupuolen tarkasteleminen vuorovaikutustilanteiden kautta osoittaa, ettei yksikään yksittäinen asia aina ja poikkeuksetta ole liitettävissä vain yhteen sukupuoleen. (Kessler & McKenna 1978, 1-6; Kelan 2010, 178–179.)

Etnometodologisen teoretisoinnin sukupuolen tekemisestä aloitti Harold Garfinkel, joka 1967 julkaistussa teoksessaan *Studies in Ethnomethodology* käsitteli laajasti intersukupuoliseksi henkilöksi määrittelemänsä Agnesin tapausta. Agnesia alettiin tutkia 1958 hänen pyrkiessään sukupuolenkorjausleikkaukseen ja Garfinkel analysoi teoksessaan sukupuolen tekemistä Agnesin päivittäisen selviytymisen kautta. Agnes eli 19-vuotiaana sukupuolenkorjausprosessiin hakeutuessaan sosiaalisesti naisena, mutta hänellä oli miehen genitalia. Myöhemmin kävi ilmi, että hän oli vuosien ajan käyttänyt äitinsä hormonivalmisteita, joiden myötä hänelle oli kehittynyt sukupuolielimiä lukuun ottamatta naisellinen fyysinen ulkomuoto, kuten rinnat ja vähäinen karvoitus. Garfinkel osoitti, miten Agnes onnistui päivittäisessä elämässään suorittamaan ”luonnollista naiseutta” ja ”menemään täydestä” (*passing*) vuorovaikutustilanteissa. Hänen mukaansa Agnesin toiminta paljastaa sen, miten ”normaali sukupuoli” tuotetaan arjessa tietynlaisen tunnustettavan ilmaisun kautta, johon ei tavallisesti kiinnitetä huomiota. (Garfinkel 1984.) Agnesin tapaus on toiminut lähtökohtana sittemmin monen muunkin tutkijan sukupuolta koskevissa tutkimuksissa (esim. Kessler & McKenna 1978; West & Zimmerman 1987).

Suzanne J. Kessler ja Wendy McKenna (1978) tutkivat transsukupuolisten¹ ihmisten sukupuolen tekemistä ja sitä, miten he toimivat ”mennäkseen täydestä” eli suoriutuakseen sukupuolen tekemisestä odotusten mukaisesti. Heidän mukaansa niin sanottujen poikkeusten tutkiminen tekee helpommaksi nähdä sen, mikä ilmenee myös tavallisessa: sukupuolen ”luonnollisuus” estää näkemästä sitä, että kaikki tekevät sukupuolta. Kaikkien ihmisten täytyy suorittaa sukupuoltaan jokaisessa vuorovaikutustilanteessa, kaikkien on ”mentävä täydestä” ja varmistettava, että heistä tehdään ”oikea” määritelmä. Ei-transsukupuolisilla on varsin pieni riski joutua tilanteeseen, jossa heitä ei hyväksyttäisi sen sukupuolen edustajana, joka heillä itsellään on tarkoituksena, jolloin sukupuolta on helpompi ajatella luonnollisena itsestäänselvyytenä. Kesslerin ja McKennan näkemyksen mukaan se, että transsukupuolisten on mahdollista ”mennä täydestä”, ja että heitä hoidetaan halutunlaisen sukupuolen aikaansaamiseksi, paljastaa jo itsessään sukupuolen luonnollisuuden olevan tuotettua, rakennettua. (Emt.114–115, 126.)

Kessler ja McKenna listaavat Garfinkeliä mukaillen sukupuolta koskevia oletuksia, joiden varaan länsimainen todellisuus rakentuu: sukupuolia on olemassa vain kaksi, ei yhtään enempää eikä vähempää, ja ihmisen sukupuoli ei voi vaihdella. Genitaaleja pidetään olemuksellisena sukupuolen merkinä. Poikkeukset kahdesta sukupuolesta eivät ole ”vakavasti otettavia” – ne ovat vitsi, sairaus tai muuta vastaavaa. Sukupuolta ei voi muuttua, paitsi seremoniaalisesti, kuten naamiaisissa. Ilman sukupuolta ei voi olla eli jokainen ihminen on luokiteltava jompaan kumpaan sukupuoleen. Dikotomia naisten ja miesten välillä on luonnollinen ja sukupuoli itsessään on luonnollinen ominaisuus, joka ei ole riippuvainen yksilön päätöksestä. Kessler & McKenna tuovat esille myös sen, miten transsukupuolisten sukupuolenkorjausprosessi ylläpitää osaltaan käsitystä sukupuolen luonnollisuudesta ja muuttumattomuudesta: sukupuolta ei *vaihdeta*, vaan sukupuolen merkit, kuten genitalia, *korjataan* vastaamaan ihmisen oikeaa sukupuolta – sitä, jota hän on aina ollut. (Kessler & McKenna 1978, 113–114, 121–122. Kursivoinnit omiani.)

Teoksessaan Kessler ja McKenna haluavat osoittaa sukupuolen nimeämisen (*gender attribution*) ensisijaisuuden ja merkityksen ihmisten välisissä suhteissa ja siitä

---

¹ Kessler ja McKenna käyttävät termiä *transsexual*, nykyään käytössä on termi *transgender*, joka tavoittaa paremmin nimenomaan *sukupuoleen*, ei niinkään *seksuaalisuuteen* liittyvät merkitykset. Ks. esim. Schilt & Westbrook 2009.

seuraavan dikotomian sukupuolten välillä (1978, 3). Sittemmin sukupuolen tekemisen teoriaa ovat kehittäneet edelleen muun muassa Candace West, Don H. Zimmerman ja Sarah Fenstermaker (esim. West & Fenstermaker 2002a; West & Zimmerman 1987). Myös Elisabeth K. Kelan (2010) on hyödyntänyt Westin ja Zimmermanin teoretisointia omassa tutkimuksessaan. Tässä uudemmassa tutkimuksessa korostuu etnometodologisen perinteen ja kategoria-analyysin ajatus vuorovaikutustilanteiden selontekovelvollisuudesta, mikä taas ei Kesslerin ja McKennan esityksessä juuri tule esille. Vaikka painotukset ja käsitteistö jonkin verran eroavat, hyödynnän seuraavassa kaikkien edellä mainittujen tekstejä, koska pidän niitä joka tapauksessa toisiaan täydentävinä.

2.3 Sukupuolen kolme tasoa

West ja Zimmerman (2009, 113) jakavat teoriassaan sukupuolen analyttisesti kolmeen tasoon, joita ovat suomeksi huonosti kääntyvä *sex (assignment)*, sukupuolen kategorisointi (*sex categorization*) ja sukupuoli (*gender*). Kesslerin ja McKennan (1978, 3) keskeinen käsite on sukupuolen nimeäminen (*gender attribution*), jossa tavallaan yhdistyvät edellisten kaksi viimeistä käsitettä.

Sex viittaa tässä lapselle syntymän hetkellä määrättyyn sukupuoleen, joka perustuu ulkoisiin sukuelimiin tai niiden tarjoamien ”faktojen” ollessa epäselviä, muuhun biologiseen kriteeristöön, kuten kromosomeihin ja hormoneihin (West & Zimmerman 2009, 113). Olennaista on huomata, että etnometodologisen näkökulman mukaan myös niin sanottuihin biologisiin faktoihin perustuva *sex* on kulttuurisesti tuotettu, ei objektiivinen totuus (West & Fenstermaker 2002b, 64–65). Tätä halusivat myös Kessler ja McKenna (1978, 8) korostaa käyttämällä käsitteen *sex* sijasta ilmaisua *gender assignment*. Erityisesti epäselvissä tapauksissa, jolloin ”oikeanlainen” genitalia ei voi toimia sukupuolen osoittamisen perustana, paljastuu biologisenkin sukupuolen rakentuneisuus – lapsen sukupuoli rakennetaan useiden, vaihtelevien biologisten merkkien pohjalta.

Biologia tieteenä määrittelee sukupuolen suvunjatkamisominaisuuksien perusteella (yksilö, jolla on munasolut, on nainen, ja yksilö, joka tuottaa spermaa, on mies), mutta arkielämässä sukupuoliin jakaminen ei kuitenkaan perustu tällaiseen luokitteluun

(Kessler & McKenna 1978, 44–46). Arjessa sukupuolen nimeäminen (*gender attribution*) tapahtuu aina konkreettisissa vuorovaikutustilanteissa, eikä mikään yksittäinen kriteeri ole sille riittävä perustelu. Eivät edes lukuisat kriteerit yhdessä pysty selittämään sukupuolen nimeämistä vuorovaikutustilanteesta irrallaan. Tästä Kessler ja McKenna antavat esimerkkinä ihmisen, joka syntymässä on määritetty mieheksi, mutta jolla on naisen sukupuoli-identiteetti, miehiset kiinnostuksen kohteet, miehiä seksikumppaneina ja naisten vaatteet. Onko hän mies vai nainen? Vain vuorovaikutustilanteessa kysymykseen pystyy vastaamaan ja tällöin sukupuolen nimeämisestä ollaan yleensä varmoja. Nimeäminen myös lähes aina tehdään tietämättä mitään henkilön genitialiasta, jota pidetään olennaisen tärkeänä vihjeenä sukupuolesta. (Kessler & McKenna 1978, 16–17.) Westin ja Fenstermakerin (2002b, 64–65) mukaan ihmisten on helppo tehdä päätös yksilön sukupuolesta, koska he ovat moraalisesti vakuuttuneita vain kahden sukupuolen olemassaolosta. Ihmisen ulkoisen olemuksen oletetaan indikoivan päällepäin näkymätöntä asioiden tilaa ja länsimaisissa yhteiskunnissa nähdään vain kaksi sukupuolta riippumatta fysiologisten faktojen mahdollisesta ristiriitaisuudesta.

Kessler ja McKenna (1978) kuvaavat haastattelemiensa transsukupuolisten menetelmiä, joilla he tarjoavat muille tietoa sukupuolen nimeämisen tueksi, ja jakavat ne neljään osa-alueeseen: (1) yleinen puhetapa, (2) julkinen fyysinen ilmiasu (*public physical appearance*), (3) yksityinen ruumis (*private body*) ja (4) henkilökohtaisesta menneisyydestä puhuminen. Yleinen puhetapa viittaa tässä äänen korkeuden, artikulaation, kieliopin ja sanavalintojen kaltaisiin asioihin ja julkinen fyysinen ilmiasu pukeutumisen lisäksi eleisiin, asentoihin, maneereihin ja tiettyjen fyysisten piirteiden korostamiseen tai peittämiseen. Yksityisellä ruumiilla kirjoittajat tarkoittavat transsukupuolisten tarvetta suojella vartaloaan nähdyksi tulemiselta, erityisesti ennen korjaavaa leikkausta, esimerkiksi yleisissä pukuhuoneissa tai lääkärinvastaanotolla, sekä oikeanlaisella tavalla nähdyksi tulemisesta esimerkiksi vessassa käymisen yhteydessä. Henkilökohtaisesta menneisyydestä kertomisesta puolestaan olennaista on luoda vaikutelma siitä, että oikeanlainen genitalia on aina ollut olemassa, ja että henkilöllä on tämän genitalian kanssa yhteneväinen elämänhistoria. (Emt. 127–132.)

Sukupuolen nimeäminen tehdään vuorovaikutuksen alkuvaiheessa, yleensä kauan ennen henkilön riisuutumista, joten vuorovaikutustilanteissa transsukupuoliset onnistuvat ”menemään täydestä” riippumatta siitä, millainen heidän genitaliansa eli ”luonnollisen sukupuolen” merkki on. Tästä syystä Kessler ja McKenna pitävät kahta ensimmäistä menetelmää tärkeimpinä ihmisen sukupuolen nimeämisen perusteina, ja kahta jälkimmäistä enemmänkin nimetyn sukupuolen ylläpitoa tukevinä. Kun sukupuolen nimeäminen on kerran tehty, useimmat yksityiskohdat ihmisen elämäntarinassa tulkitaan kirjoittajien mukaan automaattisesti nimettyyn sukupuoleen kuuluvalla ihmiselle sopiviksi. Arjen vuorovaikutustilanteissa niin sanotut lipsahdukset oikeaoppisessa tarinassa² eivät kiinnitä huomiota tai horjuta kenenkään sukupuolen määritelmää, vaikka transsukupuoliset itse saattavat antaa niille suuren painoarvon. (Kessler & McKenna 1978, 127, 133–134, 137–138.)

Kesslerin ja McKennan (1978) mukaan sukupuolen suorittaminen on jatkuva käytäntö, jota harjoittavat molemmat vuorovaikutustilanteen osapuolet. Kun sukupuolen esittäjä on luonut välittömän vaikutelman sukupuolen nimeämisen tueksi, ”esityksen” vastaanottaja tekee suurimman osan nimeämisestä ylläpitävästä työstä. Tämä perustuu siihen, että jokainen esittäjän teko tulkitaan vastaanottajan ensimmäisen nimeämisen mukaan, ja vastaanottaja pitää kiinni sukupuolen luonnollisuudesta ja muuttumattomuudesta. (Emt. 137–138.) West ja Zimmerman (2009) kritisoivat Kessleriä ja McKennaa siitä, että he ovat kuvanneet sukupuolen nimeämisen yksisuuntaisena prosessina eli lähinnä katsojan silmin määrittyvänä, ja että he näin tehdessään jättävät pois selontekovelvollisuuden tärkeän ulottuvuuden (emt. 120, alaviite 3).

Westin ja Zimmermanin (2009) käsite sukupuolen kategorisointi (*sex categorization*) pitää sisällään sukupuolen sosiaalisesti säänneltyjen ulkoisten merkkien esittämisen ja tunnistamisen. Tällaisia merkkejä ovat esimerkiksi käyttäytyminen, pukeutuminen ja ”itsensä kantaminen”. Käsite viittaa siihen, millä tavalla ollaan tunnistettavasti tietyn sukupuolen kategorian jäsen, toisin sanoen täytetään pätevästi sukupuolen kategorian kriteerit. (Emt. 113–114.) Sukupuolen kategorisointi siis vastaa Kesslerin ja

---

² Esimerkiksi perheenjäsenen vahingossa lipsauttama ”väärän” sukupuolen nimi tai määritelmä, kuten ”tyttären” kutsuminen ”pojaksi”, tulee yleensä kuitatuksi huumorilla, eikä siihen kiinnitetä sen kummempaa huomiota. Transsukupuoliselle itselleen ja hänen perheelleen lipsahdus voi sen sijaan olla kauhistuksen aihe, mikä liittyy pelkoon ”paljastumisesta”. Kessler & McKenna 1978, 133.

McKennan sukupuolen nimeämisen kriteereitä ja vastaa kysymykseen, millä tavoin sukupuolta suoritetaan oikeaoppisella tavalla.

Selontekovelvollisuus liittyy Westin ja Zimmermanin ajattelussa nimenomaan käsitteeseen *gender*, joka ymmärretään tilanteisena toimintana. Sukupuolta tehdään tietyn sukupuolikategorian jäsenelle sopivalla ja hyväksyttävällä tavalla, ja jokainen yksilön toimi on avoin muiden tekemille tulkinnoille ja arvioinneille. Selontekovelvollisuus perustuu yhteisesti jaettuun ja normatiiviseen tietoon kahden sukupuolen olemassaolosta ja kummallekin sopivasta käytöksestä. Näin sukupuoli merkityksessä *gender* käsitetään ennen kaikkea vuorovaikutuksellisenä suorituksena (*interactional accomplishment*) – se ei ole yksilön ominaisuus vaan tekemistä vuorovaikutuksessa muiden kanssa. Sukupuoli nähdään siis luonteeltaan prosessina, jolloin sen merkitys muuntuu annetusta statuksesta saavutetuksi statukseksi. (Fenstermaker, West & Zimmerman 2002, 29–30; Kelan 2010, 179; West & Zimmerman 2009, 114.)

Sukupuolen suorittamiseen liittyvä selontekovelvollisuus eli muiden arviointi on rutiininomaista ja siksi usein huomaamatonta. Näkyväksi se tulee yleensä vasta normeista poikkeavan toiminnan yhteydessä. Olennaista on, että ihmisten toimintaa arvioidaan suhteessa normatiivisiin käsityksiin, ja että tällä arvioinnilla on todennäköisesti vuorovaikutuksellisia seurauksia. Selontekovelvollisuus nojaa vuorovaikutuksen intersubjektivisuuteen: toiminnan tuottamisen ja sen tunnistamisen välillä vallitsee symmetria. Ihmiset menettelevät olosuhteisiinsa nähden tavoilla, jotka muidenkin on mahdollista tunnistaa. Sukupuolen voikin nähdä mekanismina, joka tilanteisten sosiaalisten tekojen kautta uusintaa sosiaalista järjestystä. (West & Fenstermaker 2002b, 65–66.)

Etnometodologisen teorian mukaan sukupuolen tekeminen kietoutuu kaikkeen inhimilliseen toimintaan, vaikka sitä voi teoreettisesti analysoida erillisenä toimintana. Sukupuolen kategoria määrittyy kuitenkin aina siinä kontekstissa, jossa sukupuolta tehdään, joten sen merkitys ei ole aina samanlainen. Yhteiskunnan jäsenillä on monia erilaisia sosiaalisia identiteettejä, jotka painottuvat tai häipyvät taka-alalle tilanteittaisesti.³ Sukupuolen tekeminen ei vaadi heterososiaalista ryhmää, sillä

---

³ West ja Fenstermaker (2002b, 60,63) ovat laajentaneet etnometodologista tarkasteluaan sukupuolen tekemisestä eron tekemiseen yleensä. Heidän mukaansa sukupuolen, luokan ja rodun kaltaiset

miehen tai naisen kategorian mukaista käyttäytymistä ilmaistaan sellaisissakin tilanteissa, joissa läsnä on vain yhden sukupuolikategorian jäseniä. Heterososiaalinen konteksti voi tosin korostaa eroa eli tehdä siitä huomiota herättävämmän. (Fenstermaker, West & Zimmerman 2002, 31,38.)

Seuraavaksi tarkastelen etnometodologista sukupuolen tekemisen teoriaa siltä kannalta, millaisia muutoksen mahdollisuuksia se tarjoaa. Tutkielmani aiheen kannalta feministinen muutospyrkimys ja epätasa-arvoisen sosiaalisen ja yhteiskunnallisen järjestyksen purkaminen ovat olennaisia näkökulmia. Kuten Kelan (2010, 180) artikkelissaan toteaa, etnometodologisen teorian mukaan sukupuolen tekemistä ei voi välttää niin kauan kuin yhteiskunta on jakautunut miesten ja naisten olemukselliselle erolle. Sukupuolikategoria on selontekovelvollisuuden myötä vuorovaikutustilanteissa pakotettu: epäonnistuminen sukupuolen ”oikeanlaisessa” suorittamisessa aiheuttaa yksilöille seurauksia. Sukupuolen ymmärtäminen tekemisenä pitää kuitenkin sisällään ajatuksen muutoksen mahdollisuudesta – voisiko sukupuolen purkaa tai tehdä toisin?

2.4 Sukupuolen purkaminen ja muutoksen mahdollisuus

Elisabeth K. Kelan (2010) toteaa sellaisten teorioiden, joissa purettiin (undoing) sukupuolta yhteiskuntaa ja sosiaalisia suhteita keskeisesti muokkaavana kategoriana, olevan harvassa. Etnometodologisessa lähestymistavassa ajatellaan yleensä sukupuolen olevan aina relevantti ja muokkaavan jokaista tilannetta, vaikka se ei välttämättä olekaan ainoa sosiaalisesti merkittävä kategoria. Koska sukupuoli on aina läsnä oleva, eikä sitä voi vuorovaikutustilanteissa välttää, muutos on mahdollinen ainoastaan, jos sukupuoli kategoriana menettää merkityksensä tai tulee horjutetuksi. (Emt. 182.)

Kelan on tutkinut sukupuolen tekemisen ja purkamisen tematiikkaa työelämässä aineistonaan tieto- ja viestintäteknologia-alan työntekijöiden haastattelut. Hänen mukaansa etnometodologinen sukupuolen purkaminen toimii yhtenäistävällä

---

kategoriat vaikuttavat samanaikaisesti kaikissa vuorovaikutustilanteissa eri tavoin painottuen ja toimivat epätasa-arvoa tuottavina mekanismeina.

logiikalla (*unitary logic*), jossa pyrkimys on sukupuolineutraaliin, yhden vaihtoehdon malliin. Taustalla on ajatus, että sukupuoli menettää merkityksensä ja sen voi unohtaa, kun sukupuolen kategoria ei enää vastaa asioiden todellista tilaa. Näin voi tapahtua esimerkiksi naisjohtajien kohdalla: he eivät enää tee sukupuolta naissukupuolen kategorian mukaisesti toteuttaessaan maskuliinista työelämän käsikirjoitusta. Sukupuolen purkaminen on yhtä kuin sukupuolikategorian purkaminen. (Kelan 2010, 175, 183.)

Kelanin haastattelemat työntekijät vetosivat haastatteluissa usein tähän yhtenäistävään logiikkaan ja pitivät omaa alaansa sukupuolineutraalina. Kuitenkin haastatteluissa tuli myös ilmi, että ammattilaisuuden ja naisen kategoriat olivat toisensa poissulkevia: naistyöntekijöiden vastuulla oli välttää provosointia ja pyrkiä sukupuolineutraalin työtoveruuden ylläpitoon. Ammattilaisuus rinnastui implisiittisesti miehenä olemiseen ja kilpailutilanteissa miehet eliminoivat kollegansa alentamalla hänet ”vain naiseksi”. Tutkimuksissa on niin ikään osoitettu, että sukupuolen ”vääränlainen” suorittaminen aiheuttaa ongelmia naisjohtajille – heihin kohdistuu sosiaalisia sanktioita riittävän naisellisuuden puutteesta eli selontekovelvollisuus yleisölle korostuu entisestään. (Kelan 2010, 183–184.)

West ja Zimmerman suhtautuvatkin kriittisesti puheeseen sukupuolen purkamisesta (*undoing gender*), koska se heidän nähdäkseen vihjaa sukupuolen hylkäämiseen; tilanteeseen, jossa sukupuolikategorialla ei enää ole merkitystä ja olemme lakanneet olemasta sille selontekovelvollisia. Heille nimenomaan selontekovelvollisuus on sukupuolen tekemisen ytimessä. Muiden tutkijoiden utopiat ”sukupuolen jälkeisestä yhteiskunnasta” (*postgender society*) kuvaavat heidän nähdäkseen pikemminkin muutoksia normatiivisissa käsityksissä, joille tietyn sukupuolikategorian jäsenet ovat selontekovelvollisia, kuin sukupuolen kategorian täydellistä hylkäämistä.⁴ Purkamisen sijaan pitäisi Westin ja Zimmermanin mukaan puhua sukupuolen uudelleen tekemisestä (*redoing*). (West & Zimmerman 2009, 117–118.)

---

⁴ Esimerkiksi Barbara Risman puhuu maailmasta, jossa sukupuolikategoria olisi täysin merkityksetön, lukuun ottamatta reproduktiota, ja kaikki roolit niin perhe- kuin talouselämässä olisivat sukupuolesta riippumatta kaikkien ihmisten saatavilla. Westin ja Zimmermanin mukaan Risman vain tulee vihjanneeksi tietyn sukupuolikategorian jäsenten olevan selontekovelvollisia tarkemmin määrittelemättömille reproduktiivisille kysymyksille. (West & Zimmerman 2009, 117–118.)

Samansuuntaisia ajatuksia esittivät aikanaan Kessler ja McKenna sukupuolirooleja pohtiessaan. He tarkoittivat sukupuolirooleilla odotuksia siitä, millainen käytös on sopivaa kunkin sukupuolen edustajalle (kiinnostuksen kohteet, toiminta, pukeutuminen, taidot, seksikumppanin valinta ja niin edelleen). Teoksensa kirjoitushetkellä 1970-luvun lopulla kirjoittajat näkivät sukupuoliroolien vastaisesta käyttäytymisestä seuraavien sanktioiden olleen muuttumassa, vaikka rooliodotukset itsessään eivät olleet muuttuneet. Esimerkiksi naisten edelleen odotettiin haluavan ”kodin ja perheen”, mutta poikkeaminen tästä oli aiempaa sallitumpaa. Miehet eivät kuitenkaan voineet pukeutua hameeseen halutessaan tulla vakavasti otetuiksi. (Kessler & McKenna 1978, 11–12.) Kesslerin ja McKennan mainitsemat sanktiot viittaavat samaan suuntaan kuin Westin ja Zimmermanin korostama selontekovelvollisuus – sosiaalisessa todellisuudessa yksilöihin kohdistuu sukupuolen mukaisia, seurauksia tuottavia odotuksia sukupuolen kategorian (tai sukupuoliroolin) kautta.

Etnometodologista sukupuolen tekemisen teoriaa on kritisoitu siitä, että se painottaa normatiivisten käsitysten pysyvyyttä ja uusintamista, eikä kiinnitä huomiota vastarinnan ja muutoksen prosesseihin (ks. esim. Thorne 2002, 88; Weber 2002, 90). Kritiikkiä on tullut myös siitä, että keskittyminen vain kasvokkain tapahtuvaan vuorovaikutukseen jättää näkymättömiin makrotason sosiaaliset rakenteet, kuten institutionaaliset järjestelyt (esim. Weber 2002, 89).

Lynn Weber (2002) painottaa omaan empiiriseen tutkimukseensa nojaten, että makrotason analyysia ei saa unohtaa, koska juuri yhteiskunnalliset rakenteet mahdollistavat materiaalsen, poliittisen ja ideologisen parempiosaisuuden. Weberin työelämän syrjintää koskevassa tutkimuksessa naisvaltaisilla aloilla työskentelevät naiset korostivat puheessaan rakenteellista syrjintää (matalia palkkoja, arvostuksen puutetta), kun taas miesvaltaisilla aloilla työskentelevät naiset kertoivat kasvokkain tapahtuvien vuorovaikutustilanteiden seksismistä ja rasismista. Ilmeisesti tämän perusteella Weber toteaa, että kasvokkain tapahtuva vuorovaikutus saa suuremman merkityksen yksilöiden elämässä silloin, kun heidän valinnanmahdollisuuksiaan ei ole rajoitettu. (Emt., 90.) Miesvaltaisilla aloilla työskentelevien naisten voi siis ajatella olevan rakenteellisella makrotasolla etuoikeutetussa asemassa suhteessa naisvaltaisilla aloilla työskenteleviin naisiin, mutta vuorovaikutuksellisella mikrotasolla edelleen epätasa-arvoisessa asemassa suhteessa samalla alalla työskenteleviin miehiin.

Westin ja Fenstermakerin mukaan teoria ei kuitenkaan ole staattinen, sillä käsite vuorovaikutuksellinen suoritus tarkoittaa nimenomaan *prosessia*, joka tekee sorron ja eriarvoisuuden mahdolliseksi. Etnometodologinen teoria sukupuolen tekemisestä – tai eron tekemisestä yleensä – painottuu eroa tuottaviin prosesseihin, ei eronteon lopputuloksiin, jollaisina kirjoittajat näkevät esimerkiksi patriarkaatin, rasismien ja luokkasorron. (West & Fenstermaker 2002c, 96.) Jokinen, Juhila ja Suoninen puolestaan toteavat etnometodologisen toimintaa korostavan teorian purkavan perinteistä jakoa mikro- ja makrotason ilmiöihin. Heidän mukaansa kategorioiden avulla on mahdollista tutkia, miten yhteiskunnalliset ja sosiaaliset rakenteet ovat läsnä ja paikallistettavissa ihmisten arkisessa toiminnassa. Myös niin sanotuilla makrotason areenoilla, kuten poliisin, armeijan, koulun tai sairaalan kaltaisissa instituutioissa, on tavanomaista sosiaalista elämää, jossa yhteiskunnalliset ja sosiaaliset rakenteet ovat läsnä ihmisten keskinäisessä toiminnassa. Etnometodologisessa tarkastelussa sukupuolen, luokan ja etnisyyden kategoriat eivät ole staattisia ilmiöitä, vaan pikemminkin resursseja, joihin ihmiset orientoituvat tilanteisesti moninaisin seurauksin. Olennaista on se, millä tavalla kategorioilla perustellaan asioita. Orientaatioita tutkimalla on mahdollista päästä kiinni yhteiskunnallisia jakoja ylläpitäviin prosesseihin, myös siihen, millä tavalla kategoriat toimivat syrjinnän instrumentteina. (Juhila ym. 2012a, 37, 39–40.)

Koska selontekovelvollisuus on sosiaalisten suhteiden, ei yksilöiden, ominaisuus, kaikki ovat yhtäläillä alttiita toisten arvioinneille – myös etuoikeutetussa asemassa olevat. Useat kategoriat, kuten sukupuoli, luokka ja rotu, vaikuttavat kaikki samanaikaisesti, vaikka yksilö itse identifioisi kokemuksensa vain yhden niistä kautta. Yksilö on kaiken aikaa selontekovelvollinen minkä tahansa kategorian jäsenyydestä. Westin ja Fenstermakerin mielestä juuri selontekovelvollisuus selittää patriarkaatin, rasismien ja luokkasorron kaltaisten sosiaalisten järjestelyiden pysyvyyden ja levinneisyyden. (West & Fenstermaker 2002, 97–98.) Sukupuolisorto ei siis perustu pelkästään eroihin, vaan myös eroista tehtäviin päätelmiin ja niiden seurauksiin (West & Zimmerman 2009, 117).

Westin ja Zimmermanin mukaan miesten hegemonian ylläpito on perustunut sukupuolen ominaisuuksiin, jotka ovat sosiaalisen vuorovaikutuksen tuotteita. Näin ollen myös sosiaalinen muutos on mahdollista, oli se kuinka haasteellista tahansa.

(West & Zimmerman 2009, 114.) Koska sukupuoli tai ero ylipäättään *tehdään*, se perustuu *toimintaan* ja *toimijuuteen*, ja näihin puolestaan sisältyy vastarinnan mahdollisuus. West ja Fenstermaker näkevät pysyvän yhteiskunnallisen muutoksen aikaansaamisen olevan mahdollista kollektiivisen, ei niinkään yksilöllisen, toiminnan kautta. Tämä johtuu siitä, että ihmiset ovat yksilöinä aina selontekovelvollisia muille: yksilöiden motiivit ja luonne voidaan aina kyseenalaistaa, jos he eivät tee eroa oikealla tavalla. Yhteiskunnallisten liikkeiden kautta olemassa oleva järjestys ja kategoriat voidaan kyseenalaistaa esimerkiksi nostamalla aiheesta julkista keskustelua. Yhteiskunnallinen toiminta voi tukea yksilöitä vaihtoehtojen etsinnässä heikentämällä nykyisten kategorioiden mukaisen käyttäytymisen selontekovelvollisuutta ja vaatimalla instituutioita tilille niiden motiiveista ja luonteesta. (West & Fenstermaker 2002c, 99–100.) Eroista tehtävät päätelmät ja seuraukset ovat yhteydessä niitä tukeviin historiallisiin ja rakenteellisiin olosuhteisiin, joten muutokset noissa olosuhteissa voivat helpottaa siirtymiä selontekovelvollisuudessa ja heikentää esimerkiksi juuri sukupuolen käytettävyyttä epätasa-arvoa tuottavana mekanismina. West ja Zimmerman antavat yksinkertaisen esimerkin tällaisesta muutoksesta: aikaisemmin sanomalehtien työpaikkailmoitukset erottelivat potentiaaliset työntekijät sukupuolikategorian jäsenyyden perusteella, mitä nykyään ei juuri tapahdu. (West & Zimmerman 2009, 117.)

Tässä luvussa olen tarkastellut etnometodologista sukupuolen tekemisen teoriaa oman tutkimustehtäväni näkökulmasta. Jos sukupuoli ajatellaan kategoriana, joka tuotetaan sosiaalisessa vuorovaikutuksessa, sukupuolen tekemisen ja siihen liittyvien epätasa-arvoa ylläpitävien hierarkioiden muuttaminen on mahdollista. Sukupuolen oikeanlaiseen suorittamiseen liittyy kuitenkin selontekovelvollisuus, jota sosiaalisessa vuorovaikutuksessa on mahdoton paeta. Tutkimuskohteeni, tasa-arvoiseen kasvatukseen pyrkivät vanhemmat, hakevat muutosta ja haastavat itsestäänselvyytenä pidetyt sukupuolikategoriat. Seuraavassa luvussa 3 käyn läpi tutkielmani aineiston ja menetelmät sekä analyysiani ohjanneet kysymykset.

3. AINEISTO JA MENETELMÄT

Tutkielmani aineistona ovat vanhempien haastattelut, joiden analyysimenetelmänä olen käyttänyt etnometodologiaan pohjautuvaa kategoria-analyysia. Luvussa 3.1 pohdin haastattelua tiedonkeruun menetelmänä tutkimuskirjallisuuden ja omien haastattelukokemusteni valossa sekä kuvailen aineistonkeruuprosessin ja valmiin aineiston. Luvussa 3.2 puolestaan esittelen kategoria-analyysin ja tuon esille oman analyysini kannalta keskeisiä käsitteitä. Lopuksi kerron, millaiset kysymykset ovat ohjanneet analyysiani.

3.1 Haastattelu tiedonkeruun menetelmänä

Keräsin tutkielmani aineiston tekemällä teemahaastatteluja. Teemahaastattelulla tarkoitan Sirkka Hirsjärven ja Helena Hurmeen (2000) määritelmän mukaisesti puolistrukturoitua haastattelua, joka rakentuu tietyistä teemoista käytävän keskustelun ympärille. Siinä haastattelun aihepiirit ja tema-alueet ovat kaikille haastateltaville samat, mutta kysymysten muoto tai järjestys voivat vaihdella. Näin se eroaa esimerkiksi lomakehaastattelun kaltaisesta strukturoidusta haastattelusta, jossa kysymysten muoto ja järjestys on tarkkaan määrätty, mutta se ei myöskään ole niin sanotun syvähaastattelun⁵ tavoin täysin vapaata keskustelua. (Emt. 47.) Haastatteluissa noudatin etukäteen suunnittelemani haastattelurunkoa (liite 2), jonka mukaisesti kaikki haastattelut pääpiirteissään etenivät. Näin samat aiheet tulivat käsitellyiksi jokaisen haastattelun yhteydessä. Yksittäisissä haastatteluissa tietyt kysymykset painottuivat toisia enemmän ja kyselin tilanteen mukaan lisäkysymyksiä myös haastattelurungon ulkopuolelta. Aiheiden käsittelyjärjestys ja kysymysten muotoilu haastattelutilanteessa vaihtelivat sen mukaan, mitä asioita ja millä tavalla haastateltavat itse toivat esille.

---

⁵ Feministisessä tutkimuksessa valtaistavalla syvähaastattelulla on tarkoitettu solidaarista, tasa-arvoista ja keskustelunomaista haastattelua, jossa haastattelutilanteesta muodostuu kohtaaminen kahden tasavertaisen subjektin välillä, ja jossa haastateltavalle tarjotaan mahdollisuus omista kokemuksista kertomiseen jopa terapeutisessa mielessä (Oinas 2004, 214–217).

3.1.1 Tutkimushaastattelu – tiedon tuottamista vuorovaikutuksessa

Haastattelua tiedonkeruumenetelmänä käsittelevässä kirjallisuudessa korostuvat tiedon tuottamista ja haastattelutilanteen vuorovaikutusta koskevat kysymykset: millaista tietoa tutkimushaastattelu voi tuottaa, ja millä tavoin tutkija ja tutkittava haastattelutilanteessa asemoituvat suhteessa toisiinsa ja tutkittavana olevaan asiaan. Elina Oinas (2004) esittää, että feministinen haastattelututkimus on pyrkinyt perinteisen ”neutraalin ja objektiivisen” miehisen tieteen haastamiseen nostamalla erityisesti naisten kokemukset tutkimisen arvoiksi ja korostamalla tutkijan osallisuutta haastattelutilanteessa. Tutkittavan ja tutkijan välistä läheisyyttä ja uskoutumista ihannoinut 1980-luvun syvähaastattelu on sittemmin korvautunut eettisellä ihanteella, jossa tutkijan puolelta edellytetään tiettyä varauksellisuutta. Tutkimushaastattelu uskoutumisen paikkana on vain näennäisesti tasa-arvoinen, koska tutkija on kuitenkin keräämässä aineistoa, eikä tutkijan ”uskoutuminen” yleensä päädy valmiiseen tutkimukseen. 2000-luvun feministiselle haastattelututkimukselle on ominaista tutkijan omien tulkintojen rajoittuneisuuden ja paikantuneisuuden myöntäminen – tutkijan tulee olla avoin omasta osallisuudestaan tiedon tuottamisessa sekä ottaa vastuu vallan ja tiedon käyttämisestä. (Emt. 211–213, 218, 223–224.)

Johanna Ruusuvuoren ja Liisa Tiittulan (2005) mukaan tutkimushaastattelu rakentuu samoille keinoille ja kasvokkaista vuorovaikutusta koskeville yhteisille oletuksille kuin muutkin keskustelut. Arkikeskustelun sujumisen mahdollistaa keskustelijoiden luottamus siihen, että kaikki noudattavat tiettyjä julkilausumattomia sääntöjä, kuten milloin on sopivaa ottaa puheenvuoro tai millaista toimintaa edeltävä puheenvuoro edellyttää seuraavalta (esimerkiksi kysymystä seuraa vastaus). Haastattelut kuitenkin eroavat spontaanista keskustelusta institutionaalisuutensa vuoksi: haastattelulla on tietty päämäärä, jota ohjaa haastattelijan tiedon intressi. Haastateltavalla puolestaan on vastaajan eli tiedon antajan rooli. Tilanteen tallennus nauhurin ja muistiinpanojen avulla korostaa sen institutionaalista luonnetta. (Emt. 22–23.)

Hirsjärvi ja Hurme (2000) korostavat neutraaliutta haastattelijan tärkeänä ominaisuutena. Haastattelijan ammattirooliin kuuluu toimia tehtäväkeskeisesti ja pidättäytyä yleisestä uteliaisuudesta. Tutkijan tehtävä on minimoida oma osuutensa ja olla puolueeton, eikä ilmaista omia mielipiteitään tai ryhtyä väittelyyn haastateltavan kanssa. Neutraaliuteen tulisi pyrkiä, vaikka se ei aina olisikaan täysin mahdollista.

(Emt. 96–97.) Ruusuvuoren ja Tiittulan (2005) mukaan tällainen neutraalin haastattelijan ihanne on haastatteluoppaissa yleinen. He kuitenkin tähdentävät, että haastattelu on aina vuorovaikutustilanne riippumatta siitä, kuinka strukturoitu tai avoin se on. Tästä syystä vuorovaikutusta ei pidä jättää huomiotta tai pyrkiä kontrolloimaan ajatellen sen vaikuttavan kielteisesti tutkimuksen luotettavuuteen. (Emt. 29, 31, 44–45.)

Tutkimushaastattelun tuottamaa tietoa arvioitaessa tutkijan ja tutkittavan vuorovaikutus on keskeistä. Haastattelutilanteessa haastateltava ei kerro vain omasta aidosta kokemuksestaan, vaan suhteuttaa kertomansa sekä siihen, mitä olettaa haastattelijan haluavan kuulla, että kulttuuriseen, yhteisesti jaettuun tietovarantoon⁶. Haastattelupuhe ei siis ole puhdasta kertomusta kokemuksesta, vaan kerrontaa *vuorovaikutustilanteessa*. Tutkijan ennakko-odotukset välittyvät haastateltaville aiheen, kysymysten ja teemojen kautta, ja haastateltava ottaa niihin kantaa joko suoraan tai rivien välissä. Tutkijan vaikutuksesta vapaata haastattelututkimusta on mahdotonta tehdä. (Oinas 2004, 219–221.)

Haastattelija myös tavallisesti osallistuu kaiken aikaa tiedon tuottamiseen antamalla haastateltavalle palautetta, joka osoittaa sanoman ymmärtämistä ja kehottaa jatkamaan puhetta. Erityisesti tilanteessa, jossa haastateltava on epävarma sanottavastaan, haastattelijan kannustavat kommentit voivat vaikuttaa siihen, mitä asioita haastateltava päätyy ottamaan esille ja mitä jättää kertomatta. Näin ollen haastateltavan vastaus ei ole koskaan itsenäinen tuotos, vaan haastattelija voi houkutella sen esiin ja se muotoillaan yhdessä. (Ruusuvuori & Tiittula 2005, 30.)

Yhdessä muodostettu näkökanta korostui omissa haastatteluissani tilanteissa, joissa haastattelin samanaikaisesti pariskuntia eli perheen molempia vanhempia. Tällöin haastattelut saivat ryhmäkeskustelun piirteitä ja niiden vuorovaikutuksen voi ajatella tuottaneen erityyppistä dataa kuin yksilöhaastattelujen (vrt. Valtonen 2005): haastateltavat kävivät usein joko sanallista tai katseiden ja eleiden kautta tapahtuvaa neuvottelua yhteisestä mielipiteestä esitettyyn kysymykseen. Haastateltavat eivät välttämättä aina puhuneet asioista samoin kuin olisivat tehneet ilman pariskunnan toisen osapuolen läsnäoloa. Tosin joissakin tapauksissa pariskunnat ilmaisivat avoimesti olevansa keskenään erimielisiä jostakin asiasta.

---

⁶ Kulttuurisen tietovarannon käsitettä avaan tarkemmin luvussa 3.2.1.

Koska haastattelu on vuorovaikutustilanne, toinen osapuoli ei voi yksin päättää, jääkö hän neutraaliksi ja passiiviseksi kuulijaksi. Haastateltava saattaa omalla toiminnallaan houkutella haastattelijaa lisäkysymyksiin ja uteluun. Joissakin tilanteissa haastattelijan on myös osallistuttava tavallista aktiivisemmin haastateltavan vastausten tuottamiseen. Esimerkiksi haastateltavan vähäpuheisuus voi aiheuttaa tilanteen, jossa keskustelua on yritettävä virittää muilla kuin neutraaleilla keinoilla. Tämä ei kuitenkaan yksiselitteisesti ole haastateltavan näkemysten johdattelua, sillä oletusten esittäminen ei sulje pois kieltävää vastausta. Toki aina on mahdollista, että haastattelija tarkoittamattaan ohjaa haastateltavan näkökantaa. (Ruusuvuori & Tiittula 2005, 48, 51.)

Seuraavissa alaluvuissa kuvaan tiedonkeruuprosessini ja pohdin omia haastattelukokemuksiani tutkimuskirjallisuuteen nojaten. Valmista aineistoa kuvailen alaluvussa 3.1.5.

3.1.2 Aineistonkeruuprosessi

Haastateltavat tutkielmaani varten tavoitin haastattelupyynnöllä (liite 1), johon vastanneista kaikki otin mukaan tutkimukseen. Aineistoni käsittää näin seitsemän erillistä haastattelua, joihin osallistui yhteensä 10 haastateltavaa. Levitin haastattelupyyntöä helmikuussa 2012 kolmea eri reittiä, joiden kautta toivoin tavoittavani perheellisiä, sukupuolesta ja tasa-arvon kysymyksistä kiinnostuneita ihmisiä.

Julkaisin haastattelupyynnön ysv-foorumilla (<http://ysv-foorumi.com>), joka on verkossa oleva suljettu keskustelupalsta – viestien lukeminen ja kirjoittaminen vaatii rekisteröitymistä. Foorumin etusivulla sitä kuvaillaan lauseella ”Lapsimyönteistä ja ekohenkistä jutustelua vuodesta 2006”.⁷ Foorumilla keskustelut on jaettu aihepiireittäin, muun muassa vapaan keskustelun (keskusteluja sisustamisesta ja käsitöistä terveydenhoitoon), lapsiin liittyvän keskustelun ja kirpputorin eli osto- ja myynti-ilmoitusten osioihin. Oman haastattelupyyntöni julkaisin aloittamalla uuden

---

⁷ Lyhenne ysv tulee ilmaistusta ”yleinen sananvapaus”. Tämä oli alun perin kestovaippa-aiheisen foorumin (<http://www.kestovaippainfo.fi/keskustelu/>) yksi keskusteluosio, joka sittemmin laajeni suuren suosion myötä omaksi erilliseksi keskustelupalstakseen. (Lähde: ysv-foorumin ylläpidolta saamani vastausviesti maaliskuussa 2013.)

keskusteluketjun ”Lastenhoito ja kasvatusta” -aihepiirin alla. Tämän tehdäkseen rekisteröidyin foorumille ja kirjoitin itsestäni esittelyviestin, jota palstalla odotetaan uusilta käyttäjiltä hyviin tapoihin kuuluvana. Rajoitin foorumilla käyntini tähän ja haastateltavien yhteydenotot tulivat suoraan sähköpostiini haastattelupyynnöni mukaisesti.

Kuulin ysv-foorumista aineistonkeruuta suunnitellessani kahdelta eri ystävältäni, jotka molemmat olivat itse keskustelupalstan aktiivisia käyttäjiä ja arvelivat sitä kautta olevan mahdollista löytää tutkielmani aiheesta kiinnostuneita ihmisiä. Päätin kokeilla tätä kanavaa kahdesta eri syystä. Ensimmäinen aineistonkeruuta aloitellessani epäilin, että haastateltavien löytäminen saattaisi osoittautua vaikeaksi. Päätin siis tarttua saamaani vihjeeseen siitä, että verkossa oli keskustelupalsta, jonka käyttäjistä osa oli tietävästi tuonut esille sukupuolinäkökulmaa lastenkasvatuksessa – näin ainakin kahden toisistaan riippumattoman lähteen arvion mukaan, sillä ystäväni eivät tunne toisiaan. Ysv-foorumien verkkoyhteisö on valtakunnallinen, mistä syystä arvioin, että tavoittaisin sen kautta todennäköisemmin potentiaalisia haastateltavia kuin jonkin paikallisen tahon kautta. Suurin osa yhteydenotoista, neljä seitsemästä, tulikin lopulta tätä kautta. Toisekseen tuntui turvallisemmalta vaihtoehdolta julkaista nimeni ja yhteystietoni sisältävä haastattelupyynnö suljetulla foorumilla kuin kaikille avoimella verkon keskustelupalstalla. Koin, että näin minut liitettäisiin epätodennäköisemmin asiattomiin yhteyksiin kuin avoimilla foorumeilla, koska rekisteröitymistä vaativilla keskustelupalstoilla ylläpito seuraa tarkemmin ”nettietiketin” noudattamista ja sisältö näkyy vain rajatulle käyttäjien joukolle.

Verkossa tiedottamisen lisäksi pyysin opiskelijakollegaani välittämään haastattelupyynnöä eteenpäin tuttavilleen, joiden joukossa hän arveli olevan aihepiiristä kiinnostuneita vanhempia.⁸ Tätä kautta sain kaksi yhteydenottoa. Kolmantena keinona käytin haastattelupyynnön levittämistä ilmoitustauluille yliopistolla ja yleisissä kirjastoissa Tampereella. Tämä tuotti vain yhden yhteydenoton, joka tuli yliopistolle jättämäni ilmoituksen perusteella. Sain yhteydenottoja kolmelta eri paikkakunnalta, kaikki eteläisen Suomen kaupungeista. Vaikka haastattelupyynnöni oli ainakin periaatteessa valtakunnallisesti nähtävissä, yhteydenotot keskittyivät tietyille maantieteelliselle alueelle. Tämä selittynee osin

---

⁸ Tuula Gordon tavoitti omat haastateltavansa feministiäitejä koskevaan tutkimukseensa vastaavalla tavalla eli levittämällä sanaa kollegoiden ja muiden kontaktien välityksellä. (Gordon 1990.)

sillä, että ihmiset olettivat minun hakevan haastateltavia juuri oman, haastattelupyynnöstäkin ilmenneen, opiskelupaikkakuntani läheisyydestä. Kaikki kauempana asuvat haastateltavat nimittäin tiedustelivat ensimmäisessä sähköpostiviestissään, kelpaavatko he haastateltaviksi asuinpaikastaan huolimatta. Yhteydenotot tulivat lähes poikkeuksetta perheen äideiltä, vain yhdessä tapauksessa haastattelupyyntöön vastasi perheen isä. Pariskuntia haastattelin yhdessä, paitsi yhdessä tapauksessa, jossa isä kiinnostui ilmaisemaan mielipiteitään kuunneltuaan sivusta puolisonsa haastattelua. Tällöin haastattelin isää erikseen äidin jälkeen.

Aineistonkeruu ajoittui ajanjaksolle maaliskuusta kesäkuuhun vuonna 2012. Yhtä poikkeusta lukuun ottamatta tein aina vain yhden haastattelun saman päivän aikana. Tein kaksi erillistä haastattelumatkaa toisella paikkakunnalla asuvien haastateltavien luokse. Kaikki haastattelut tein haastateltavien kodeissa, paitsi yhden, jota varten varasin yliopistolta ryhmätyöhuoneen. Haastateltavien kodit olivat luontevia paikkoja tapaamisille, koska lähes kaikissa tapauksissa, viidessä seitsemästä, perheen lapsi tai lapset olivat kotihoidossa ja siten läsnä haastattelutilanteessa. Haastattelut sovittiin usein lasten päiväuniaikaan rauhallisen hetken löytämiseksi. Samalla haastatteluun osallistuminen tuli vanhemmille mahdollisimman helpoksi ja vaivattomaksi, kun heidän ei tarvinnut sitä varten järjestää lapsille hoitoa tai lähteä heidän kanssaan kotoa minnekään. Pidin haastattelujen järjestämistä kotioloissa hyvänä siltäkin kannalta, että nauhoitusta häiritsevää taustameleliä oli varsin vähän, pois lukien mahdolliset lasten äänet.

Ketään haastateltavistani en tuntenut ennestään, joskin yhden kohdalla paljastui tavatessamme, että olimme olleet aikanaan samassa peruskoulussa. Tunnistin hänet heti tavatessamme, vaikka nimen perusteella en ollut osannut häntä yhdistää omaan menneisyyteeni, etenkin kun hän ei enää asunut samalla paikkakunnalla. Tämä yllättävä yhteys saattoi vaikuttaa haastattelutilanteeseen, vaikka kouluaikana tuttavuutemme olikin ollut lähinnä sillä tasolla, että tiesimme toisemme nimeltä ja ulkonäöltä.

3.1.3 Haastattelutilanteiden vuorovaikutus

Haastattelemisen oli minulle ensikertalaisena jännittävä ja haastava tilanne. Etukäteen olin ajatellut pyrkiväni mahdollisimman epämuodolliseen, tuttavien kesken tapahtuvaa jutustelua muistuttavaan keskusteluun. Näin kuvittelin saavani haastateltavat puhumaan enemmän ja luontevammin. En itse pyrkinyt olemaan täydellisen neutraali ja reagoimaton, vaikka kiinnitinkin huomiota siihen, että antaisin haastateltavilleni tilaa ja aikaa rauhassa muotoilla sanottavansa. Sain kuitenkin huomata, että haastattelutilanteen vuorovaikutus ei toimi täysin samoilla säännöillä kuin arkielämän keskustelut tasaveroisten keskustelukumppaneiden kesken.

Ruusuvuori ja Tiittula (2005) toteavatkin, että vaikka luottamuksellista suhdetta haastateltavan ja haastattelijan välillä usein pidetään informaation saannin edellytyksenä, käytännössä haastattelutilanne on tasapainoilua empatian osoittamisen ja yhteisyyden rakentamisen sekä haastattelun tehtävään ja roolijakoon suuntautumisen välillä. Esimerkiksi arkikeskustelussa huolenkerrontaan vastataan yleensä empaattisin palauttein ja huoli pyritään jakamaan kertomalla omista vastaavanlaisista kokemuksista. Institutionaalisessa tilanteessa, jollainen haastattelukin on, törmätään roolijaon tuottamiin rajoituksiin, eikä myötätunnon osoittamiseen voi käyttää samoja keinoja kuin arkikeskustelussa. (Emt. 41–42.)

Ruusuvuoren (2010) keskusteluanalyysiin perustuvat huomiot haastattelutilanteiden vuorovaikutuksesta ja vallankäytöstä ovat mielenkiintoisia juuri omien kokemusteni valossa. Vaikka Ruusuvuoren esimerkit käsittelevät muun muassa potilaan ja lääkärin kohtaamista lääkärinvastaanotolla, hän mainitsee myös tutkimushaastattelun olevan vastaavanlainen institutionaalisen vuorovaikutustilanteen muoto. Potilas on helppo mieltää vastaanottotilanteessa vallan kohteena ja lääkärikin tilanteessa tiedollista valtaa eli auktoriteettia. Potilaalla puolestaan on hyvin selkeästi kontrollivaltaa eli mahdollisuus ohjata keskustelua haluamaansa suuntaan. Lääkäri korjataan nopeasti oikeille raiteilleen, jos tämä yrittää livetä institutionaalisessa tilanteessa sopivasta neutraaliudesta kertomalla esimerkiksi omista kokemuksistaan kuin läheisten ystävien kesken – lääkärinvastaanotolla käsitellään potilaan, ei lääkärin asioita. Samalla tavalla tutkimushaastattelussa osapuolilla on selkeät asemat haastattelijana ja haastateltavana. (Emt. 269, 282.)

Haastattelutilanteessa haastattelijalla voisi ajatella olevan kontrollivaltaa hänen ohjatessaan keskustelua haluttuun suuntaan, kun taas haastateltavalla on tiedollinen valta, sillä hänellä on hallussaan se tieto, jonka haastattelijalla haluaa saada itselleen. Omien haastattelukokemusteni perusteella haastateltavan kontrolli tilanteen ohjailussa on kuitenkin ilmeinen. Haastateltavat eivät läheskään aina lähteneet mukaan jutustelevaan tyyliini, vaan pitivät tiettyä muodollista etäisyyttä välillämme. Myös omista kokemuksista kertominen osoittautui usein virheeksi, kuten myöhempänä kuvaan. Kuten Ruusuvuori ja Tiittula (2005, 44) kirjoittavat, haastateltava useimmiten kokee olevansa se osapuoli, jonka näkemyksistä ja kokemuksista tulee olla kiinnostunut. Haastattelijan tehtäväksi jää tarkkailla, millaiset ovat haastateltavan odotukset tilanteen kulusta ja tehtäväjaosta, ja yrittää säätää omista kokemuksistaan kertomisen tapaa sen mukaisesti.

Christine A. Malozzin (2009) mukaan empatian osoittamisella on merkitystä koko haastattelun sujumisen kannalta. Hän esittää, että haastattelijan ja haastateltavan välinen energia (*relational energy*) kärsii, jos tutkija pyrkii pitämään neutraalia etäisyyttä. Tilanteen vastavuoroisuus ja kommunikatiivinen luonne katoaa, ellei tutkija vastaa esimerkiksi haastateltavan hymyihin ja nauruun. Empaattiset reaktiot haastateltavan puheeseen ja ruumiinkieleen palvelevat haastattelun onnistumista pitämällä sen ”käynnissä”. Haastateltava tulkitsee oman suorituksensa sopivuutta ja toivottavuutta suhteessa haastattelijan reaktioihin: reagoimattomuus ei rohkaise haastateltavaa eteenpäin. (Emt. 1052–1055.)

Ensikertalaisena koin välillä hyvin vaikeaksi arvioida empatian osoittamisen tai reagoinnin sopivaa määrää kussakin tilanteessa. Jälkeenpäin haastatteluja litteroidessani havaitsin monia tilanteita, joissa olin erehtynyt naurahtelemaan ”väärissä” kohdissa tai yrittänyt viedä keskustelua eteenpäin omien kokemusteni kautta. Tällöin haastateltavat eivät yleensä tarttuneet ”syöttiin”, vaan ohjasivat tilannetta takaisin institutionaaliseen suuntaan vaikenemalla, siirtämällä puheen takaisin omaan kokemukseensa tai vähättelemällä tarjoamani tulkinnan merkitystä: ”No kyllähän sen noinkin voi ajatella, mutta - -.” (Isä, Haastattelu 7.)⁹ Vuorovaikutustilanteet eivät kuitenkaan olleet samanlaisia kaikkien haastateltavien kanssa, ja osa heistä suhtautui minuun ikään kuin samanmielisenä vieraana, jolle

---

⁹ Olen numeroinut haastattelut yhdestä seitsemään haastattelujen toteutumisjärjestyksen mukaisesti. Jatkossa käytän lyhennettä H ja haastattelun numeroa (esim. H7) viitatessani aineistoon.

tarjottiin teetä tai kahvia, ja jonka kanssa keskusteltiin suhteellisen vapautuneesti omista ajatuksista ja kokemuksista. Tällaisen haastateltavan kanssa niin sanotut rikkeet haastattelijan roolin suorittamisessa eivät juuri aiheuttaneet kielteisiä reaktioita ja haastattelu eteni vilkkaan ajatustenvaihdon tavoin muistuttaen siten arkielämän keskustelua.

Malozzi (2009) kuvaa omia kokemuksiaan aloittelevana tutkijana ja kiinnittää huomiota vaikeuksiin, jotka liittyivät haastattelukysymysten muotoiluun. Joissakin tilanteissa hän joutui neuvottelemaan haastateltavan kanssa esitetyn kysymyksen tarkoituksesta. Nämä neuvottelut olivat nopeita, muutamien sekuntien mittaisia, ja niiden lopputuloksena oli haastateltavan empaattisella myötävaikutuksella riittävä konsensus kysymyksen ymmärtämisestä. Kysymyksen tarkka määrittäminen olisi edellyttänyt paljon pidempää neuvottelua ja ohjannut vuorovaikutustilanteen energiaa kohti erottelua (emme ymmärrä toisiamme). Riittävä konsensus mahdollisti haastattelun etenemisen ja jonkinlaisen suhteen muodostumisen haastattelijan ja haastateltavan välillä. (Emt. 1051–1052.) Vastaviin neuvottelutilanteisiin jouduin omista haastatteluissani. Jotkin kysymykset osoittautuivat poikkeuksesta haastateltaville vaikeiksi ymmärtää eli niiden muotoilu ei ollut onnistunut, vaan liikkui liian abstraktilla tasolla. Tässäkin kohtaa haastateltavien reaktioissa oli eroja. Joissakin tapauksissa sain suoraa palautetta kysymysten muotoilusta eli haastateltava kyseenalaisti kysymyksen varsin suorasukaisesti, kun taas joissakin tapauksissa haastateltavan epävarmuus näkyi enemmän empimisenä ja tarkentavana neuvotteluna:

”Isä (I): Hmm...

Haastattelija (H): Onko tää liian vaikee kysymys... liian laaja. [naurahtaa]

Äiti (Ä): Se on aika vaikee, vaikee kysymys kyllä. Ehkä vaatii vähän mieltimistä.

I: Riippuu, et mitä sä haet tolla. [kaikki nauravat]

H: Mä lähinnä haen vaan sitä ajatusta, että - -.” (H2.)

Opiskelijan statukseni varmasti vaikutti osaltaan siihen, että haastateltavilla ei välttämättä ollut isoa kynnystä kyseenalaistaa pyrkimyksiäni.

Helmi Järviluoma, Pirkko Moisala ja Anni Vilkkö (2003) kirjoittavat antropologien etnografisesta kenttätöistä tavalla, joka on auttanut minua jäsentämään omia

haastattelukokemuksiani. He nostavat esiin ajatuksen, että ”kenttä” (*field*) on tietynlainen asenne tai näkökulma siihen, miten tutkijan intressit ja tutkittavien elämät risteävät toisiaan. Tutkija ei voi koskaan olla täysin ulkopuolinen suhteessa tutkimiinsa käytäntöihin, vaikka kuinka yrittäisi naamioida tai suodattaa oman ruumiillisen läsnäolonsa ja sukupuolensa. Jokaisella tutkijalla on omanlaisensa henkilökohtainen tausta (elämähistoria, elämäntilanne, teoreettinen lähestymistapa), joka vaikuttaa siihen, mitä asioita hän kentällä näkee ja millä tavalla niitä arvioi. Kaikki tutkijat eivät siis voi saada samasta aineistosta samanlaisia tuloksia. (Emt. 28, 34–36.)

Tekemissäni haastatteluissa olin monessa mielessä ”kentällä”: usein matkustin vieraalle maaperälle toiselle paikkakunnalle ja lähes aina olin vieraana haastateltavieni kotona. Haastattelutilanteissa tiedostin minun ja haastateltavieni vuorovaikutuksessa läsnä olevat, joskin useimmiten ääneen lausumattomat, toisiaan risteävät kategoriat ja oman ruumiillisen asennoitumiseni. Taina Kinnunen (2012) esittää, että feministinen etnografia tunnistaa eron ja rajanvedon tutkijan ja tutkittavan välillä häilyväksi, ja että tutkijalla ei ”kentällä” itsestään selvästi ole auktoriteetin asemaa suhteessa tutkittaviin. Kinnusen oma tutkimustyö kehonrakentajien ja plastiikkakirurgien parissa tapahtui asetelmassa, jossa (nais)tutkija oli altavastaaja (mies)tutkittaviin nähden. Tämä liittyi toisaalta naisen tunkeutumiseen ”miesten maailmaan”, toisaalta tiedolliseen auktoriteettiin, joka tutkittavilla oli – heillä oli valta päättää, sallivatko he tutkijan päästä osalliseksi kaipaamaansa tietoon.

Omissa haastatteluissani vuorovaikutustilanteet olivat monessa mielessä tasaveroisempia. Haastateltavani olivat kanssani suurin piirtein samaa ikäluokkaa ja he jakoivat kanssani hyvin samankaltaisen elämäntilanteen (opiskelevia tai työssä käyviä pienten lasten vanhempia), koulutustaustan (akateeminen tai muu korkeakoulututkinto) ja useimmissa tapauksissa kiinnostuksen feministiseen teoriaan sukupuolesta ja tasa-arvosta (pohjautuen nais- ja sukupuolentutkimuksen opintoihin). Tästä huolimatta koin olevani keskellä ”vierasta kulttuuria”, jonka sosiaaliin ja sukupuolinormeihin piti osata suuntautua jollakin mielekkäällä tavalla, jotta en loukkaisi häiritsevästi haastateltavien arvoja ollessani vieraana heidän omissa kodeissaan. Mielessäni tilanne vertautuu vieraan kulttuurin keskellä elävien antropologien tilanteeseen, kun he pohtivat tutkimuksenteon ja vuorovaikutuksen

kannalta parasta tapaa asennoitua tutkittavien normeihin: onko parasta omaksua tutkittavien normit sellaisenaan, olla lainkaan välittämättä niistä, vai kenties olla ”kunnioittavasti rehellinen”, koska eleet ja käytös joka tapauksessa paljastavat teeskentely-yritykset (Järviluoma ym. 2003, 30–31).

Ulkonaisten lähtökohtien samankaltaisuudesta huolimatta koin usein haastattelutilanteessa olevani huteralla maaperällä. Huomasin tarkkailevani sanavalintojani ja ulkoista olemustani suhteessa haastateltaviini. Kiinnitin tietoisesti huomiota siihen, etten tehnyt olettamuksia heidän lastensa sukupuolesta, enkä koskaan kysynyt lasten sukupuolta. Näin ajattelin kunnioittavani haastateltavieni omia arvoja. Kaikki haastateltavat kuitenkin poikkeuksetta itse toivat esille lastensa sukupuolen haastattelun kuluessa, joten jälkepäin arvioiden varovaisuuteni oli ehkä liioiteltua. Jälkepäin huomasin myös valinneeni haastattelutilanteisiin mahdollisimman ”sukupuolesta karsitun” vaatetuksen. Haastateltavani saattoi kuitenkin olla äiti, joka itse pukeutui naisellisiin merkkeihin, jolloin etukäteisolettamukseni koki kolauksen. Järviluoma ym. (2003) toteavatkin, että tutkija ei voi täysin jättää tutkimiansa ihmisten normeja huomiotta, mutta ei myöskään täysin antautua niille. Tutkijan ja tutkittavien yhteisyys kentällä perustuu dialogiin – se ei ole yksiaänistä, vaan hyväksyy eri näkökulmien läsnäolon. (Emt. 42.) Omien haastattelujeni vuorovaikutus perustui pääsääntöisesti samanhenkisyyden kokemukseen, mutta läsnä oli myös selkeästi havaittavia eronteon hetkiä.

Kinnunen (2012) kertoi siitä, kuinka hänen tutkimansa ihmiset halusivat etukäteen tietää, oliko hän tutkijana heidän puolellaan vai heitä vastaan. Tieto vaikutti heidän halukkuuteensa osallistua tutkimukseen, sillä he pitivät tärkeänä, ettei tutkija suhtaudu heihin tuomitsevasti tai esitä heitä kielteisessä valossa. Tutkittavista on kuitenkin saatava irti muutakin kuin tiettyä ilmiötä vain yhdeltä, haastateltavan haluamalta myötämieliseltä, suunnalta propagoivaa ”tietoa”. Kinnunen toikin tässä yhteydessä esille ”tyhmien kysymysten” tarpeellisuuden. Haastattelutilanteessa voi olla hyödyllistä asettaa itsensä alttiiksi ja tekeytyä tyhmemmäksi kuin onkaan, koska kaikkea tutkimuksen kannalta kiinnostavaa ei välttämättä saa haastateltavista irti olemalla mukava ja myötäilevä.

Ensikertalaisena en tällaisia ”tyhmiä kysymyksiä” juuri tohtinut esittää, vaikka monessa kohtaa tiedostin, että korrektit kysymykseni eivät aina saaneet

haastateltaviani puhumaan aiheesta. Myös edellä mainitut yhteiset lähtökohdat saattoivat luoda vuorovaikutustilanteessa sellaisen vaikutelman, että tiesin sanomattakin, mitä haastateltavani mistäkin asiasta ajattelivat, eivätkä he näin ollen kokeneet tarvetta selitellä ”samanmielisten kesken” ajatuksiaan kovin laajasti tai yksityiskohtaisesti. Niin sanotuilla häiritsevillä kysymyksillä – joita en uskaltanut kysyä – olisin voinut saada haastatteluistani hyvinkin erilaisia asioita irti.

3.1.4 Tutkimuseettisiä valintoja: tutkittavien yksityisyyden suoja

Haastatteluaineiston keruuseen ja käyttämiseen liittyy eettisiä kysymyksiä. Arja Kuulan (2006) mukaan tutkittavien yksityisyyden kunnioittaminen on paitsi keskeinen tutkimuseettinen normi, myös lainsäädännön ja kansainvälisten ihmisoikeussopimusten edellyttämä käytäntö. Tästä huolimatta yksityisyyden suoja ei ole yksiselitteisesti määriteltävissä, sillä sen tarve voi vaihdella käsillä olevan kontekstin ja ihmisen oman kokemuksen mukaan. Ihmisten ajatuksia, mielipiteitä ja asenteita tutkittaessa mahdollisia haittoja ei voi arvioida yhteismitallisesti. (Emt. 124.)

Tämä problematiikka on keskeistä omassa tutkimuksessani, jossa haastateltavat kertovat henkilökohtaisista asioistaan: perhe-elämänsä käytännöistä, perheenjäsenten välisistä suhteista ja omasta arvomaailmastaan. Vaikka haastattelut eivät juuri käsittele henkilötietolain mukaan arkaluontoisiksi määrittyviä aiheita, kuten etnistä alkuperää, poliittista vakaumusta tai terveydentilaan, uskuntoon, seksuaalisuuteen ja rikoksiin liittyviä tietoja (Henkilötietolaki 22.4.1999/523; Kuula 2006, 130), niissä tulee ilmi yksityiseen perhe-elämään kuuluvia asioita. Haastateltavien näkemys anonymisoinnin riittävästä tasosta eli tunnistetietojen poistamisen laajuudesta vaihteli jopa saman perheen sisällä. Esimerkiksi eräässä perheessä toinen vanhemmista pyysi nimien lisäksi poistamaan kaikki koulutustaan ja työtään koskevat tiedot haastatteluiden litteraatioista, kun taas toinen vanhempi piti sitä tarpeettomana ja olisi sallinut oman opiskelupaikkansa ja opiskelemiensa aineiden yksilöimisen. Poistin tunnistetiedot ensimmäisten kriteerien mukaisesti mahdollisimman tarkasti.

Haastateltavien toivoma anonymiteetin taso tuli puheeksi erityisesti ensimmäisten haastatteluiden yhteydessä, koska kysyin haastateltavilta lupaa käyttää litteraatioita kurssilla, jossa harjoiteltiin ryhmässä haastatteluaineistojen analyysimenetelmiä.

Kysyin tähän lupaa erikseen, vaikka tarkalleen ottaen haastattelupyynnössä antamani lupaus aineiston ”omasta käytöstä” koski äänitteitä, ei litteraatioita. Kurssilla litteraatiot olivat kuitenkin muiden ryhmäläisten luettavissa kokonaisuudessaan, jolloin tunnistettavuus on paljon korkeammalla tasolla kuin valmiissa tutkielmassa, jossa yksittäinen haastattelu on pilkottu pienempiin osiin ja hajallaan muiden haastatteluiden joukossa.

Haastattelupyynnössä antamani lupauksen mukaisesti pyrin käyttämään aineistoa niin, ettei siitä ole tunnistettavissa yksittäisiä perheitä tai haastateltavia. Tämä koskee myös aineiston säilytystä. Henkilötiedot jaetaan laissa suoriin ja epäsuoriin tunnistetietoihin (Henkilötietolaki 22.4.1999/523; Kuula 2006, 128–129). Omassa aineistossani suoria tunnistetietoja ovat haastateltavien ja heidän perheenjäsentensä nimet, yhteystiedot ja haastattelutilanteessa tallennettu äänite. Lain mukaan näitä suoria tunnisteita saa säilyttää niin kauan kuin se on tutkimuksen suorittamisen kannalta välttämätöntä. Suositeltavaa on hävittää suorat tunnistetiedot mahdollisimman pian aineistonkeruun jälkeen, etenkin jos ne eivät ole olennaisia aineiston analyysin kannalta. Jos tutkittavien nimi- ja yhteystietoja säilytetään siksi, että heille on tarkoitus lähettää myöhemmin tutkimuksen tuloksia, ne pitäisi säilyttää erillään aineistosta. (Henkilötietolaki 22.4.1999/523; Kuula 2006, 131–132.) Toimin suorien tunnisteiden osalta tämän periaatteen mukaisesti. Äänitteet hävitän heti tutkielman valmistumisen jälkeen ja yhteystietoja olen kaiken aikaa säilyttänyt aineistosta erillään. Haastattelujen litteraatiot säilytän itselläni. Lähes kaikki haastateltavat olivat kiinnostuneita tutkielmani lopputuloksesta ja pyysivät minua ilmoittamaan heille graduni valmistumisesta, joten yhteystiedoista olen säilyttänyt sähköpostiosoitteen tätä tarkoitusta varten. Muut tiedot olen hävittänyt haastatteluiden valmistuttua. Tutkielmassani en mainitse nimeltä haastateltavien kotipaikkakuntia.

Epäsuoria tunnisteita aineistossani ovat haastateltavien koulutusta ja työpaikkoja koskevat tiedot sekä mahdollisesti tunnistettavat omaa perhettä ja elämäntilannetta koskevat kuvaukset. Koulutuksen ja työn osalta olen päätenyt ratkaisuun, että poistan litteraatioista mahdollisimman pitkälle nämäkin tiedot. Sen sijaan olen kerännyt litteroinnin yhteydessä erikseen ylös haastateltavien koulutus- ja työtaustaa koskevat tiedot ja muuntanut ne yleisen luonnehdinnan tasolle, koska tutkielmani aiheen kannalta tutkintojen tai työtehtävien tarkka kuvaaminen ei ole olennaista. En

myöskään erittele näitä epäsuoria tunnustetietoja perheittäin, vaan luonnehdin haastateltavia näiltä osin yhtenä ryhmänä. Haastateltavien perheitä ja elämäntilannetta koskevien kuvausten osalta lähdin siitä, että heidän osallistumisensa tutkimukseen on ollut täysin vapaaehtoista ja noudattanut siten tutkittavien itsemääräämisoikeutta kunnioittavaa periaatetta. Haastateltavat ovat itse saaneet päättää sekä haastatteluun osallistumisesta että siitä, mitä tietoja he minulle haastattelussa kertovat tai jättävät kertomatta (vrt. Kuula 2006, 125). On mahdollista, että haastateltavani pystyvät tunnistamaan itsensä joistakin haastatteluiden suorista sitaateista, samoin kuin heidän lähipiirinsä, jos haastateltavani ovat näille ilmaisseet osallisuutensa tutkimuksessani. Kyseisen tiedon levittäminen on kuitenkin täysin haastateltavien itsensä vallassa.

Arja Kuula (2006) nostaa esille vielä yhden tutkittavien yksityisyyden suojaan liittyvän kysymyksen: tutkimuksen kirjoittamisen tutkittavia kunnioittavalla tavalla. Tämä ei tarkoita sitä, että tutkijan olisi hyväksyttävä tutkittavien arvomaailma tai oltava näiden kanssa samaa mieltä, vaan pyrkimystä kriittisyydestä huolimatta ymmärtämään ja selittämään tutkittavaa kohdetta. Tutkimuksen tehtävä ei ole tuomita tai saattaa tietien tahtoen tutkittavia epäedulliseen valoon. (Emt. 137.) Vastuu aineistosta tekemistäni tulkinnoista konkretisoitui minulle lähes kaikkien haastatteluiden päätteeksi, kun haastateltavani osoittivat kiinnostusta tutkimusmenetelmiäni ja tutkielmani tuloksia kohtaan. Haastatteluissa he puhuivat asioista, jotka itse kokivat tärkeiksi ja merkityksellisiksi. On oletettavaa, että heille ei ole yhdentekevää, miten esitän heidän arvonsa ja tarkoituksensa valmiissa työssäni.

3.1.5 Valmis aineisto

Lopullinen aineistoni koostuu seitsemästä haastattelusta, jotka kestivät keskimäärin tunnin verran. Olen litteroinut haastattelut sanatasolla. Joihinkin kohtiin olen merkinnyt erikseen esimerkiksi naurahdukset tai lasten aiheuttamat keskeytykset, jos niillä on merkitystä sisällön ymmärtämisen kannalta. Valmis litteroitu aineisto on laajuudeltaan 102 sivua (252 135 merkkiä ilman välilyöntejä). Kolmessa haastattelussa mukana olivat pariskuntien molemmat osapuolet, loppuissa neljässä haastattelin vain yhtä vanhempaa, näissä tapauksissa äitejä.

Haastateltavani olivat iältään 25–37-vuotiaita ja korkeasti koulutettuja. Kaikilla haastateltavillani oli akateeminen tai ammatillinen korkeakoulututkinto tai siihen tähtäävät opinnot meneillään, lukuun ottamatta yhtä haastateltavaa, joka työskenteli ammatillisen peruskoulutuksen tasoisessa työssä. Hänelläkin oli yliopisto-opintoja takanaan. Haastattelemistani äideistä neljä ja isistä yksi oli opiskellut naistutkimusta yliopistossa, mikä tarkoittaa puolta kaikista haastateltavista. Naistutkimuksen opinnot tuntuivat motivoivan näitä vanhempia tutkimukseen osallistumiseen – kuten eräs äiti haastattelupyynnöön vastatessaan asian ilmaisi – solidaarisuudesta toista naistutkimuksen opiskelijaa kohtaan.

Haastatteluiden aluksi pyysin kaikkia haastateltaviani kuvailemaan, ketä heidän perheeseensä kuuluu, ja kaikki vastasivat kuvailemalla yhdessä asuvan ydinperheen. Kaikki haastateltavat elivät heterosuhteessa¹⁰ ja heillä oli yksi tai kaksi lasta, paitsi yhdessä tapauksessa, jossa haastateltava äiti oli eronnut ja hänellä oli yhteishuoltajuus lasten isän kanssa. Perheiden lapsista yksi oli adoptoitu ja muut olivat pariskuntien biologisia lapsia. Iältään lapset olivat vauvasta kouluikäiseen: kahdessa perheessä oli alle vuoden vanha vauva, yksi lapsi oli ensimmäisellä luokalla koulussa ja muut olivat leikki-ikäisiä 2–5-vuotiaita. Alle 3-vuotiaat lapset olivat poikkeuksetta kotihoidossa, sitä vanhemmat päiväkodissa.

Nimeän aineistoa analysoidessani haastateltavat äideiksi ja isiksi, vaikka se tuottaa heidät tietyn sukupuolikategorian jäsenenä ja liittää heihin joukon kulttuurisia määreitä. Tarkoitukseni on kuitenkin tehdä näkyväksi se, että aineistossani on kumpaankin sukupuolikategoriaan luokiteltavien vanhempien haastatteluja. Tutkielmani ei siten keskity pelkästään ”feministiäitien” ajatusmaailman ja perhe-elämän tutkimiseen (vrt. Gordon 1990), vaan äänessä ovat myös ”feministi-isät” sekä vanhemmat, jotka eivät tulkitse tasa-arvon kysymyksiä yksiselitteisesti feminismiä kautta. Lisäksi haastateltavat käyttivät omassa puheessaan itsestään ja puolisoistaan nimityksiä äiti ja isä, joten en näe siitäkään syystä tarpeelliseksi välttää näiden kategorioiden käyttöä.

---

¹⁰ Tässä en ota kantaa haastateltavien seksuaaliseen suuntautuneisuuteen, josta minulla ei ole tietoa, vaan tarkoitukseni on kuvata parisuhteen muotoa. Haastattelupyynnössä mainitsen erikseen, ettei ”perhemuodolla” ole väliä, ja että ”kaikenlaiset perheet” ovat tervetulleita tutkimukseen. Pyrin näin eksplisiittisesti ilmaisemaan, että tutkimukseen voivat osallistua myös muut kuin heterosuhteessa elävät vanhemmat.

Haastateltavien joukon ideologinen moniäänisyys näkyy myös käsitteellisellä tasolla: haastateltavat kuvailivat kasvatusperiaatteitaan vaihtelevasti *sukupuolineutraaliksi*, *sukupuolisensitiiviseksi* ja *feministiseksi*. Kaikki eivät kokeneet tarpeelliseksi erikseen nimetä kasvatusperiaatteitaan, vaan mielsivät niiden olevan osa laajempaa tasa-arvopyrkimystä ja tiedostavaa elämäntapaa (tätä käsittelen lisää analyysin yhteydessä).

3.2 Katégoria-analyysi

Westin ja Zimmermanin (2009) näkemyksen mukaan sukupuolen tekemisen tutkimiseen soveltuu mikä tahansa metodi, jolla pääsee käsiksi yhteiskunnan jäsenten keskinäisiin selvityksiin asioiden tilasta. Olennaista on, että menetelmä tavoittaa sukupuolikategorian jäsenyyttä koskevan selontekovelvollisuuden. Käyttökelpoisena he pitävät esimerkiksi keskusteluanalyysia¹¹ ja strukturoimattomien haastatteluiden systemaattista analyysia. (Emt. 116.)

Oman aineistoni analyysimenetelmäksi valitsin katégoria-analyysin, jota sovellan Jokisen, Juhilan ja Suonisen (2002) *Katégoriat, kulttuuri & moraali. Johdatus katégoria-analyysiin* -teoksen perusteella. Lisäksi tukeudun erityisesti Juhilan (2004) vastapuhetta käsittelevään lukuun kirjassa *Puhua vastaan ja vaieta. Neuvottelut kulttuurisista marginaaleista*. Katégoria-analyysi pohjautuu etnometodologiaan ja jäsenyysskatégorisoinnin analyysiin, jotka ovat tutkielmani teoreettisena viitekehystenä sukupuolen tekemisen ymmärtämisessä. Näin teoreettinen näkökulma kulkee konkreettisesti mukana läpi aineiston analyysin.

Sukupuolta jäsenyysskatégorisoinnin keinoin on tutkinut esimerkiksi Minna Nikunen (2011, 81–82) omassa ”laajennettujen itsemurhien” (*murder-suicide*) uutisointia koskevassa tutkimuksessaan. Nikunen on analysoinut sitä, miten sukupuolikategorioita ja sukupuolitettuja katégorioita käytetään uutisoinnissa tavallisuuden ja tavallisesta poikkeavan välisen eron tuottamisessa. Omassa aineistossani sukupuoli on eksplisiittisemmin läsnä kuin Nikusen aineistossa, koska se

---

¹¹ Keskusteluanalyysi on niin ikään Harvey Sacksin kehittämä metodi, jossa analysoidaan tarkkaan vuorovaikutustilanteiden dynamiikkaa kokonaisuudessaan, ei vain puheen tasolla. (Esim. Juhila, Jokinen & Suoninen 2012a.)

on haastatteluiden puheenaiheena. Analyysini ei näin ollen keskity sukupuolen jäljittämiseen aineistosta, vaan sille annettuihin merkityksiin eri yhteyksissä.

Seuraavissa alaluvuissa käyn läpi kategoria-analyysin keskeisiä väittämiä ja käsitteitä, jotka suuntaavat tutkielmani aineiston analyysia, sekä tuon esiin vastapuheen käsitteen, jonka kautta haastateltavienikin puhetta voi tulkita. Lopuksi kuvaan lyhyesti analyysin käytännön toteutusta ja sitä ohjaavia kysymyksiä.

3.2.1 Kategoriat kulttuurisina tietovarantoina

Kategoria-analyysi lähtee ajatuksesta, että suuri osa ihmisten yhteiskuntaa ja kulttuuria koskevasta tiedosta on varastoituneena kategorioihin ja kategorisointeihin. Kulttuuri perustuu pitkälti siihen, että ihmiset yrittävät järjestää kokemuksiaan ja ”luonnostaan” sotkuisia asioita eli kulttuurin voi viime kädessä ymmärtää ihmisten käyttämänä ja uusintamana arkisena tietona. Kategorioihin liittyvä tieto muodostaa näin kulttuurisen tietovarannon, johon ihmiset nojautuvat arkisessa toiminnassaan. Koska kulttuurinen tietovaranto muotoutuu paikallisesti ja tilanteisesti ihmisten keskinäisessä toiminnassa, se ei ole kaikille ihmisille samanlainen. Vuorovaikutus tavallisesti perustuu olettamukseen, että kanssatoimija tunnistaa käytetyn kategorian samansuuntaisesti, ja että tieto on yhteisesti jaettua. Kuitenkin vastaan tulee niin sanottuja kulttuurisen tietämättömyyden hetkiä, tilanteita, joissa ihminen tunnistaa jonkin kulttuurisen koodiston huonosti, eikä tiedä, miten hänen oletetaan käyttäytyvän. Kulttuurisia tietovarantoja onkin lukematon määrä ja törmäykset niiden välillä tavallisia. (Juhila 2004, 21–22; Juhila ym. 2012b, 46–47, 49.)

Kulttuurinen tietämättömyys realisoitui esimerkiksi tutkielmani aineistonkeruun aikana haastattelutilanteissa, joissa näennäisesti jaoin haastateltavieni kanssa yhteisen ymmärryksen sukupuolten tasa-arvosta, mutta käytännön tasolla en aina tiennyt, kuinka kunkin perheen omassa kulttuurissa olisi kuulunut ”oikeaoppisesti” puhua tai käyttäytyä. Monissa perheissä muun muassa tietoisesti pyrittiin välttämään puheessa sukupuolittavia kategorioita (kuten tyttö, poika, täti ja setä), joita itse saatoin puheessani käyttää. Kiinnitin todennäköisesti itse enemmän huomiota näihin tilanteisiin kuin haastateltavani, mutta ne toimivat joka tapauksessa konkreettisina

esimerkkeinä siitä, millä tavalla vuorovaikutustilanteissa voi olla läsnä keskenään erilaisia käsityksiä kulttuurisesta tiedosta.

Kategoria-analyysissä kategoriat ymmärretään tekemisenä: tietyillä kategoriavalinnoilla on seurauksia tuottava vaikutus. Ei ole yhdentekevää, nimetäänkö esimerkiksi maahanmuuttaja pakolaiseksi, laittomaksi siirtolaiseksi vai työperäisesti maahan tulleeeksi. Seurauksellisuus on sidoksissa siihen, millä tavalla kanssatoimijat tunnistavat kategoriat. Tietyn kategoriavalinnan tekeminen vaikuttaa henkilön moraaliseen statukseen ja siihen, miten häntä kohdellaan, ja miten hänet kohdataan. Ihmisen sijoittaminen tiettyyn kategoriaan auttaa meitä suunnistamaan, sillä kategorioihin liittyy tiettyjä ominaisuuksia ja toimintoja, joita oletamme nimetyllä ihmisellä olevan. Kategorijäsenyyksien kautta ihmisillä on toisistaan kulttuurista tietoa, vaikka he eivät olisi koskaan ennen tavanneet, kuten vaikkapa lääkärin ja potilaan kategorioihin luokiteltavien ihmisten kohdatessa. Kategorioihin liittyvät määreet ovat tiettyjä toimintoja tai oletettuja ”luonnollisia” ominaisuuksia, motiiveja, oikeuksia, velvollisuuksia, tietoja ja kompetensseja. Aineistoa analysoitaessa kategoriasidonnaiset määreet voivat vihjata kategorioista, vaikka niitä ei suoraan mainittaisikaan – määreet ikään kuin paljastavat kategorioiden ”hiljaisen läsnäolon” aineistossa. (Juhila 2004, 23; Juhila ym. 2012b, 51–53, 60–63.)

Etnometodologisen lähestymistavan mukaisesti kategoriat ovat aina kontekstisidonnaisia. Puhe ja teksti eivät viittaa sellaisenaan johonkin ulkopuoliseen todellisuuteen, vaan kategoriakuvaus on ymmärrettävissä kontekstinsa kautta, paikallisesti ja tilanteisesti muotoutuvana. (Juhila ym. 2012b, 75–76.) Näin kategoria-analyysin voi nähdä olevan läheistä sukua sosiaaliselle konstruktionismille ja diskurssianalyysille, joissa kieli ymmärretään ihmisten keskinäisessä toiminnassa tapahtuvana tekemisenä (Juhila ym. 2012a, 26). Kielen ei ymmärretä vain kuvaavan todellisuutta, vaan merkityksellistävän, järjestävän, rakentavan, uusintavan ja muuntavan sosiaalista todellisuutta (Jokinen, Juhila & Suoninen 1993, 18). Ihmisten ja asioiden kuvaamiseen on aina olemassa vaihtoehtoisia kategorioita, mutta asiayhteys määrittää jonkin tietyn kategorian muita sopivammaksi. Kontekstin tunnistaminen ja siitä päätelmien tekeminen on osa kulttuurista tietovarantoa. (Juhila ym. 2012b, 76, 78.)

Tuottaessaan sosiaalista järjestystä kategoriat tuottavat aina myös moraalista järjestystä: kuvaus (selonteko) ja siihen liittyvä arvio ovat erottamattomasti toisiinsa kietoutuneita. Usein moraalisen järjestyksen tuottaminen on itsestään selvää ja huomaamatonta, kuten heteronormatiivisuuden kohdalla. Heteroryhmän jäsenyys herätetään arkisissa keskusteluissa henkiin rutiininomaisesti ja kyseenalaistamattomasti esimerkiksi vaimon ja miehen kategorioiden kautta. Viittauksilla eri sukupuolta olevaan puolisoon heteroseksuaalinen pari tuotetaan ikään kuin parisuhteen ainoana mahdollisuutena. Kategoriasidonnaisiin määreisiin linkittyä aina moraalisia odotuksia ja oletuksia, mutta erityisen vahvasti ne tulevat esiin oikeuksiin ja velvollisuuksiin liittyvien määreiden kohdalla. Jos poliisi ei puutu rikkomuksiin tai tekee niitä itse, hän rikkoo merkittäväällä tavalla kategoriasidonnaisia, moraalisia odotuksia. (Juhila ym. 2012b, 70–72.)

Koska kategoriasidonnaiset määreet eivät ole staattisia, vaan tilanteisesti tuotettuja ja tulkittuja, analyysia tehdessä on tärkeää tarkastella niistä neuvottelemista. Myös sillä on merkitystä, tekeekö kategorisoinnin kuvauksen kohde itse, vai onko kategorisointi muiden tekemää. (Juhila ym. 2012b, 55, 62.) Näitä kysymyksiä tarkastelen lähemmin seuraavassa vastapuheen käsitteen kautta.

3.2.2 Kulttuuriset marginaalit ja vastapuhe

Ajatus kulttuurisessa marginaalissa elämisestä on sovellettavissa aineistoni haastateltaviin ja heidän perheisiinsä. Toimitetussa teoksessa *Puhua vastaan ja vaieta* kirjoittajat tarkastelevat sitä, miten puhe- ja toimintatavat tuottavat kulttuurisia marginaaleja, joihin ihmisiä asetetaan vastoin tahtoaan, tai joihin ihmiset itse voivat asettua. Teoksessa näkökulma on neuvotteluissa, joita marginaalissa olevat ihmiset käyvät omasta paikastaan kulttuurissa ja yhteiskunnassa. Tällaisia marginaalisia asemia voi olla esimerkiksi maahanmuuttajilla, ulkomailta Suomeen adoptoiduilla lapsilla, syrjäytyneillä nuorilla ja lainrikkajilla. Dynamiikka niin sanottujen kulttuuristen keskusten ja marginaalien välillä on monimuotoista, sillä ihminen voi olla samanaikaisesti jollakin elämänalueella marginaalisessa asemassa (esimerkiksi maahanmuuttajana), mutta jollakin toisella kulttuurisessa keskuksessa (esimerkiksi korkeasti koulutettuna työntekijänä). ”Reunoilla” eläminen voi myös näyttäytyä hyvin

erilaisena sen mukaan, onko se itse valittua vai poissulkemisen tai jopa väkivallan kautta pakotettua. Marginaaleissa ja keskuksissa elämisessä on kyse paitsi konkreettisista oikeuksista ja materiaalisista kysymyksistä, myös jäsenyydestä arjen yhteisöissä: arjen käytännöt muokkaavat kaiken aikaa kulttuurista ymmärrystä rajoista tavoiteltavien ja paheksuttavien elämäntyylien välillä. (Jokinen, Huttunen & Kulmala 2004, 9-10, 13, 15.)

Haastateltavien tasa-arvoista lastenkasvatusta koskevat periaatteet ja käytännöt asettavat heidät monissa arkielämän vuorovaikutustilanteissa kulttuuriseen marginaaliin, kuten silloin, kun lapsen sukupuoli on perheen ulkopuolisille epäselvä:

”- - hänen kanssaan sitte oli aika paljon sitä semmosta että häntä luultiin aina tytöks ja, ja sitte... sit se oli jo välillä vähän semmosta häiritsevää kun sit lapsi on, alkaa niinku ite sitä vähän ihmettelemään, et miks ne aina nyt sanoo mua tytöks tai näin.”
(Äiti, H1.)

Haastateltavieni kohdalla on kuitenkin ennen kaikkea kyse marginaaliin asettumisesta, joka on tietoista ja omien valintojen kautta tapahtuvaa. He myös monessa muussa suhteessa sijoittuvat kulttuurisiin keskuksiin, kuten korkean koulutuksen ja työelämässä mukana olemisen kautta – he eivät näin ole negatiivisessa merkityksessä yhteiskunnallisesti syrjäytyneitä tai syrjään pakotettuja. Tutkielmani aiheen kannalta nimenomaan kysymykset elämäntyylien hyväksyttävyydestä ovat mielenkiintoisia. Lastenkasvatuksen ja perhe-elämän ympärillä tehdään jatkuvasti kategorisointeja, jotka tuottavat moraalista järjestystä oikean ja väärän, paheksuttavan ja hyväksyttävän välillä. Näihin haastattelupuheessa ilmeneviin kategorisointeihin voi päästä kiinni vastapuheen käsitteen avulla.

Vastapuheella tarkoitetaan reagointia kategorisointeihin ja kategorioihin eli ihmisten luokitteluun ja luonnehtimiseen. Vastapuhe on aina ”seuraava siirto” ja tavalla tai toisella erimielisyyttä ilmaiseva. Koska kategorioiden käyttö on arjessa jatkuvaa, vastapuhe on varsin tavallinen ilmiö. Juhilan mukaan kategoriat tuottavat ihmisille sosiaalisia identiteettejä, joiden kautta ihmiset tulkitsevat itseään ja muita. Ihmiset tunnistavat itseensä kohdistuvat määrittelyt, eivätkä voi olla täysin niistä piittaamatta, vaikka eivät olisikaan omasta tahdostaan asettuneet niiden mukaiseen asemaan. Juhila puhuu Erwing Goffmanin mukailleen leimatusta identiteetistä, joka ylläpitää

eriarvoisuutta tuottamalla ihmisille kielteisiä ominaisuuksia ja käyttäytymisodotuksia. Leimattu identiteetti uusiutuu jatkuvasti ihmisten teoissa, kuten maahanmuuttajan kohdalla, jos häntä toistuvasti nimitellään kadulla ulkomaalaisuuden takia. Kategorisointi on eron tekemistä ja sille on ominaista yksinkertaistaminen ja stereotyyppisten ihmiskuvien tuottaminen. Vastapuhe on kategorisoinnin kohteen keino haastaa eron tekemiseen liittyviä valta-asetelmia, marginaalissa olevan keino määrittellä itseään omilla ehdoillaan. (Juhila 2004, 20, 23–25, 27–28.)

Sukupuolen ”leima” tulee haastattelupuheessa jatkuvasti esille kielteisessä merkityksessä eli pakottavina käyttäytymisodotuksina. Tällaisia ovat esimerkiksi ympäristön odotukset tietyn sukupuolikategorian jäsenelle sopivista pukeutumisen tai käyttäytymisen tavoista. Juhilan (2004) mukaan vastapuhe kohdistuu kulttuurisesti vakiintuneisiin kategorioihin: se pyrkii kyseenalaistamaan vakiintuneet kategoriat ja ehdottamaan vaihtoehtoisia identiteettejä. Koska vastapuhe on läsnä kaikessa toiminnassa, se ei usein ole jyrkkää kieltämistä, vaan hienovaraista neuvottelua. Vastapuhe toimii kahdella logiikalla, tavallisuusretoriikkana ja eron politiikkana. Tavallisuusretoriikka tarkoittaa omaa tavallisuutta puolustavaa tai korostavaa puhetta, jonka tarkoituksena on kiistää tietyn sosiaalisen identiteetin mukana tuleva leima valtavirrasta poikkeavana ja erilaisena. (Emt. 29–30.) Tällaista puhetta voisi olla esimerkiksi toteamus ”olen kyllä tasa-arvon kannalla, mutta en ole mikään feministi”.

Vastapuhe eron politiikkana tarkoittaa kamppailuja, joissa etsitään hallitseviin kategorioihin nähden toisenlaisia minän esittämisen tapoja, jotka eivät ole alisteisia vaan rinnakkaisia valtavirran kategorioiden kanssa. Tällöin erolle annetaan positiivisia merkityksiä: hyväksytään identiteettien moninaisuus ja kulttuurien rinnakkaisuus. (Juhila 2004, 30–31.) Näin eron politiikka vertautuu diskursiivisen sukupuolen tekemisen teorian moninaistavaan logiikkaan, jossa nähdään mahdolliseksi moninaisten ja muuntuvien asemien ottaminen suhteessa kaksijakoisiin normeihin (ks. Kelan 2010). Tällaista eron politiikkaa on esimerkiksi haastateltavani seuraavassa lausumassa:

”- - mä haluan niinkun kasvattaa silleen niinkun venytetyimmässä sukupuoliroolissa, että silleen, että sinusta voi tulla tyttö tai poika tai se, millanen tyttö tai poika tai mies tai nainen sinusta tulee, niin se voi tarkoittaa ihan mitä vaan.” (Äiti, H3.)

Aineistossani haastateltavien vastapuhe kohdistuu ennen kaikkea tiettyihin kulttuurisiin kategorisointeihin, joita he omalla toiminnallaan pyrkivät muuttamaan, horjuttamaan tai vastustamaan – se ei siis useimmiten ole välitöntä reagointia minun haastattelijana esittämiini näkemyksiin.

3.2.3 Analyysin kysymykset ja toteutus

Aineiston analyysiani ohjaa kysymys siitä, millaisia jäsenyyksiä erilaisissa kategorioissa haastattelupuheessa tuotetaan. Käytännössä olen litteraatioita lukiessani kirjannut muistiin erilaisia kategorioita ja kategoriakuvauksia, jotka vastaavat seuraaviin kysymyksiin:

- millaisia kasvattajia ja lapsia näihin kategorioihin kuuluu
- millaisia toimintoja ja muita määreitä tiettyihin kategorioihin liitetään
- millaista eroa haastattelupuheessa tuotetaan niin sanotun valtavirtaisen (sukupuolittavan) kasvatuksen ja marginaalisen (tasa-arvoisen) kasvatuksen välille?

Aineistoa analysoidessani olen tunnistanut haastattelupuheesta kategorioita, joihin haastateltavat luokittelevat itseään ja muita. Puhuessaan omista kasvatuseriaateistaan haastateltavat tuottavat itsensä tiettyjen kategorioiden edustajina ja samalla tekevät eroa muiden kategorioiden edustajiin. Huomionarvoista on, että haastateltavat tuovat monessa kohtaa eksplisiittisesti esille, että he tunnistavat (omasta mielestään) tyypillisiä, kulttuurissa vallitsevia kategorisointeja, joihin he pyrkivät omassa toiminnassaan jollakin tavalla reagoimaan:

”Tuntuu ihan kauheelta puhuu toisaalta, kyllä säkin ymmärrät, mitä me tarkotetaan kun puhutaan poikamaisista tytöistä, se vaan tuntuu silleen hassulta tässä nyt kategorisoida, että, et ku ei ite ajattele silleen, mut et kyl me ymmärretään, mitä me yleistetään siinä tai et mihin yleistykseen me nyt viitataan tässä.” (Äiti, H2.)

Haastateltavani olivat kaiken kaikkiaan hyvin tietoisia kategorioiden seurauksia tuottavista vaikutuksista ja kielen vallasta ylipäättään. Tästä huolimatta aineistoni ei

ole millään tavalla vapaata kategorisoinneista, vaan haastateltavani käyttävät vakiintuneita kategorioita kuvatessaan tietynlaisia ihmisiä ja käytäntöjä. He ovat tietoisia kategorioista ja kommentoivat niitä. He myös tuottavat puheessaan niin sanotusta valtavirrasta poikkeavia tulkintoja ja merkityksiä olemassa oleville kategorioille.

Olen jakanut analyysin perinteistä ja tasa-arvoista kasvatusta käsitteleviin alalukuihin. Käytännössä nämä kaksi kategoriata eivät esiinny haastatteluissa toisistaan erillisinä, sillä kategoriat määrittyvät nimenomaan suhteessa toisiinsa. Perinteinen kasvatustapa on jotakin, mitä tasa-arvoinen kasvatustapa ei ole – ja päinvastoin. Ero oman vanhemmuuden ja perinteisen kasvatustavan välillä on liukuva, millä tarkoitan sitä, että haastateltavat saattavat itsekin toimia tavoilla, joita pitävät ongelmallisina. Analyytisesti on kuitenkin hyödyllistä erottaa kategoriat toisistaan, koska siten pystyn vastaamaan tutkimuskysymykseeni siitä, millaiseen muutokseen haastateltavani kasvatustavoillaan ja -käytännöillään pyrkivät. Kysymällä aineistolta, millaisia ovat perinteiset kasvattajat ja millaisia puolestaan tasa-arvoiset kasvattajat ja tasa-arvoisesti kasvatetut lapset, pääsen kiinni haastattelupuheesta tuotettuun eroon ja muutokseen. Analyysin kolmannessa alaluvussa tarkastelen vielä sitä, millaisia merkityksiä sukupuoleen ja tasa-arvoon haastattelupuheessa liitetään.

4. PERINTEISET JA TASA-ARVOISET KASVATTAJAT

4.1 Perinteinen kasvatus

Perinteinen kasvatus on jotakin, johon haastattelupuheessa viitataan jatkuvasti joko suoraan tai epäsuoraan. Se on tausta, jota vasten haastateltavat selittävät omia kasvatuseriaatteitaan. He tekevät asiat eri tavalla kuin ”perinteisesti”:

” - - kun sai omia lapsia niin oli jotenkin itsestään selvää, että... että tota ne otetaan sitten, yritetään siihen kiinnittää huomioo, ettei sitten... ettei sitten ihan tota perinteisillä linjoilla mennä - - ” (Äiti, H1.)

”No kyl mulla on varmaan ollu aika, aika tommonen perinteinen kasvatus ainakin. Mut en mä oo mitenkään ees kyseenalaistanut sillon asioita. Ehkä mä en oo tehny jotain asioita, koska se ei niinkun mulle sukupuolen takia kuulunu, mut en mä oo mitenkään pitäny sitä ihmeellisenä.” (Äiti, H7.)

Perinteisen kasvatuksen rinnalla tai sijasta haastateltavat käyttävät ilmauksia sukupuolijärjestelmä, tyttöjen ja poikien kulttuurit, (sukupuolen mukaan) koodautunut kasvatus ja seksistinen kasvatus. Vaikka haastateltavien käyttämät termit vaihtelevat, niillä kaikilla viitataan samoihin asioihin, samantyyppisiin ajatuksiin ja toimintaan. Tästä syystä en ole käsitellyt niitä erikseen, vaan olen niputtanut ne kaikki saman ”perinteisen kasvatuksen” otsikon alle.

4.1.1 ”Pyhä sukupuoliero”

Haastatteluissa ”perinteinen” viittaa valtavirtaan, tyyppilliseen ja sukupuolittavaan kasvatuskulttuuriin, kun taas tasa-arvoinen kasvatuskulttuuri on marginaalissa ja sen omaksuminen edellyttää tiedostamista ja asioihin perehtymistä. Vallitsevassa kulttuurissa sukupuoliero on ”pyhä”, koskematon, ja sen kyseenalaistaminen vaatii uskallusta:

”No kyllähän tää on siis tämmösten niinku akateemisten humanistien hommaa vielä selvästikin, että tota... että sillai täytyy olla aika pitkälle niinku... sillai miettiny

asioita, ja myös niinku, vaikka luku ja ottanu selvää, jotta niinku... niinku uskaltaa niinkin pyhän asian ku tämän sukupuolieron kyseenalaistaa. Että se ei kuitenkaan, aika harvassa perheessä se on niinku... tullu mitenkään niinku kasvatuksen kautta, että kyl se niinku sitte on täytyny se asia, asia työstää, että sitte... et kyl se Suomessa on vielä aika niinku, niinku koulut ja päiväkodit ja... niin on edelleenkin hyvin tota... semmosia stereotyyppisiä tai stereotyyppioita tukevia, et sitte... saatika sitte sillon ku seitkyt-kahekskytluvun lapset on ollu niissä.- -” (Äiti, H1.)

Perinteiset kasvattajat määrittävät tasa-arvoisten kasvattajien vastakohtana: he toimivat vallitsevan kulttuurin ja oman kasvatuksensa pohjalta, eivätkä osaa kyseenalaistaa omia toimintatapojaan. Tietämättömyys näyttäytyy tahattomana, mikä tarkoittaa sitä, että perinteiset kasvattajat eivät ole saaneet välineitä sukupuolittavien käytäntöjen tiedostamiseksi ja muutokseen pyrkimisen tueksi. Haastatteluissa perinteisistä kasvattajista ei pääsääntöisesti puhuttu jyrkän tuomitsevaan sävyyn, vaikka haastateltavat kertoivat paljon esimerkkitarinoita heitä ”ärsyttävistä” ilmiöistä tai tilanteista. Perinteisiä kasvattajia kommentoitiin usein naurahtelun säestämänä, ikään kuin huvittuneesti, ja kritiikkiä pehmennettiin huumorilla.

Haastatteluissa perinteinen kasvatus näyttäytyy konservatiivisena, kun taas tasa-arvoinen kasvatus saa uudenaikaisuuteen ja suvaitsevaisuuteen liittyviä merkityksiä. Korkeasti koulutettujen ihmisten pitäytyminen perinteisessä ajattelussa ei saa yhtä paljon ymmärrystä kuin vähemmän koulutettujen. Heidän voi ajatella valinneen ”vanhanaikaisen” arvomaailman käsillä olevasta tiedosta huolimatta. Nuori, koulutettu ihminen, joka pitäytyy perinteisessä arvomaailmassa, on ”hivivityksen” aihe:

” - - mä niinku juttelin ennen ku [oma lapsi] oli syntynykään, tai siis ennen ku olin edes raskaana, niin yks tuttu on siis töissä päiväkodissa. Ja hänellä on, sitten oli sillon... olikohan hänen poikansa kolme, neljä, varmaan kolme. Ja tää poika olis halunnu Hello Kitty -sukat, koska hänen parhaalla ystävällään, joka oli tyttö, oli sukat. Ja tää äiti oli silleen, et ei sulle sellasia voida ostaa. Ja se lapsi ei niinkun ymmärtäny, että miks, miksei voida, ku yhdellä kaverillakin on. Loppujen lopuks oli sitten ostettu ne sukat, mut sovittu, että ne on kotisukat. Ja sitte tota, no mä olin taas vähän silleen, että no, että no miksei, ja mitä väliä. Niin jos siitä tulee vaikka homo! Ja mä olin silleen, että... no mitä sitte! Tää ihminen sano mulle, et se on kuule sit eri

asia, ku sulla on omia lapsia! [nauraa] No mä olin just silleen, että aijaa, no mä en sit varmaan tiedä mitään, kun mulla ei oo omia lapsia, mutta... niin, et siis, et tavallaan hänkin on siis niinkun ammattilainen päiväkodissa töissä, kolmekymppinen ihminen. Niin kyl mua vähän niinkun hirvittää. Et tiedän, että hän ei ole, et on muunlaisia, et ei kaikki oo samanlaisia tai näin, mutta kyl se vähän hirvittää.” (Äiti, H3.)

Kertomus tuo esiin huolen perinteisten kasvattajien vanhanaikaisuudesta ja tietämättömyydestä, joihin haastateltava suhtautuu toisaalta vakavana, toisaalta huvittavana asiana. Kuvatun äidin voi tulkita häpeävän poikalapsensa sukupuolirajat ylittävää kiinnostusta vain tytöille sopiviin vaatteisiin ja osoittavan myös perusteettoman pelkonsa lapsensa taipumuksesta homoseksuaalisuuteen. Paitsi tietämättömäksi, kertomuksen voi nähdä paljastavan äidin konservatiivisen suvaitsemattomaksi: miksi lapsen homoseksuaalisuutta ylipäättään pitäisi pelätä? Tässä haastateltavan kertomuksessa näkyy, kuinka sukupuolelle annetut merkitykset kytkeytyvät myös seksuaalisuuteen. Omalle sukupuolelle sopimaton käyttäytyminen ikään kuin uhkaa lapsen oikeanlaista, toivottua seksuaalisuutta, joka on heteroseksuaalisuus. Vastaavia reaktioita synnytti ”Ruun tapaus” Marko Salosen tutkimissa verkkokeskusteluissa (Salonen 2011).

Koulutuksen lisäksi perinteisten ja tasa-arvoisten kasvattajien välistä eroa pohdittiin haastatteluissa sukupolvikysymyksenä. Tässä puheenvuorossa päiväkodin nuorten työntekijöiden koettiin olevan tietoisempia sukupuolten tasa-arvoisesta kohtelusta kuin vanhempien:

”Se on riippunu aika paljon siitä, et minkä ikästä, et kun [lapsen] ryhmissä on melkein ollu aika nuoria hoitajia yleensä. Puhun hoitajina niinkun ylesterminä, et siihen kuuluu lastentarhanopettajat ja muut, et sitten taas kun on ollu siis iäkkäämpii, niin tuntuu, et heil on niinkun ollu jotenkin tiukemmassa se.” (Äiti, H2.)

Sukupolvien väliseen eroon kasvatuskulttuurissa viitattiin haastatteluissa paljon, ja erityisesti isovanhempien tietämättömyyteen suhtauduttiin ymmärtäväisesti. Iäkkäämmille sukulaisille sallittiin heidän omat ajattelutapansa, eikä niihin koettu tarpeelliseksi tai edes mahdolliseksi puuttua.

”Sit mul on, mun oma mummo on sit sillain, että pojalle, tota niin, semmonen, sellasen leikkiporan hommanu ja sitten kun syntyi tyttö, niin täytyy sitten nukke hommata. Mut ei se oo sellanen asia, mitä mä haluaisin jotenkin lähtee, jonka puolesta mä haluaisin lähtee taistelemaan, että, et se mummo nyt vielä myöhäisellä iällä vielä vois sisäistää, mä luulen, et se on sisäistänyt sen minkä se on sisäistänyt. Ja tota niin, leikkii sit molemmat sillä nukella, jos se tulee.” (Äiti, H4.)

Yhdessä haastattelussa tuli useaan kertaan esille ero kaupungin ja maaseudun välillä. ”Maalaisuus” tekee vanhanaikaisista ajattelu- tai toimintatavoista ymmärrettävämpiä, kun taas kaupungissa ihmisten kuuluisi olla paremmin perillä asioista:

”(- -) Yks kaverihan just kerto ihan mahtavan jutun, se oli ollu neuvolassa ja tota, siis jossain 2-vuotistarkastuksessa tai jotain, ja hänen lapsensa ei ollu tarvinnu sitten tunnistaa traktoria ja... eiku junaa, koska ne on poikien juttuja. Se oli niinkun aivan pöyristyttävää jopa lukee tällästä, et ei meidän kuplaan niinkun tunkeudu tollasia, tollasia asioita ollenkaan. Mut ihan [ison kaupungin] neuvola sekin oli, että...” (Isä, H7.)

Kokonaisuutta ajatellen koulutus, asuinpaikka tai ikä eivät kuitenkaan muodostu keskeisiksi perinteistä kasvattajaa määrittäviksi tekijöiksi, vaan haastatteluissa ongelma nähdään koko yhteiskunnan läpäisevänä. Tasa-arvoiset kasvattajat ovat vähemmistössä myös omassa nuorten, koulutettujen kaupunkilaisten viiteryhmissään.

Perinteiseen kasvatukseen liittyviä näkemyksiä tulee erityisesti esiin kohdissa, joissa haastateltavat pohtivat taustoja ja syitä omille kasvatustavoilleen. Tällöin kyse voi olla oman lapsuuden ja omien vanhempien kasvatustavojen reflektoinnista tai laajemmin ympärillä olevan yhteiskunnan ja kulttuurin havainnoinnista. Perinteisen kasvatuksen arvomaailma ja käytännöt tulevat puheeksi myös kohdissa, joissa haastateltavat kertovat kohtaamistaan ristiriitatilanteista muiden kanssa, olivat nämä muut sitten sukulaisia, ystäviä, kasvatustavojen (kuten neuvola, päiväkotitoiminta) edustajia tai täysin vieraita ihmisiä.

Seuraavaksi käyn tarkemmin läpi, millaista toimintaa ja millaisia ominaisuuksia haastateltavat puheessaan liittävät perinteisen kasvattajan kategoriaan.

4.1.2 Pakollinen sukupuoli

Haastatteluissa toistuvat kertomukset vuorovaikutustilanteista, joissa paljastuu, kuinka lapsen sukupuolen määrittäminen on pakollista. Ventovieraidenkin on saatava tietää lapsen sukupuoli ja se päätellään tavallisesti tietyistä ulkoisista merkeistä, kuten hiusten pituudesta ja vaatteiden väristä.

”Ja se niinkun, omien lasten kohdalla oon huomannu, et ku heillä tosiaan on paljon punasta ja oranssia ja keltasta, koska me kaikki tykätään niistä väreistä, ja sitten aikasemmin heillä oli myös pitkät hiukset, et suunnilleen tossa kolmen vuoden kohalla sit ruvettu leikkaamaan niitä, niin, niin tota, kun ventovieraitten ihmisten automaattinen oletus on, että siellä rattaissa istuu tyttö. Must se on jotenkin hassua. Miksi se ylipäänsä pitää tehdä se oletus? Kai se jostakin kertoo. Mä yleensä en vaivaudu korjaamaan sitä, ellei lapset itte ota asiaa esille.” (Äiti, H6.)

Haastateltavien puheissa pakko asettaa lapsi tietyn sukupuolikategorian jäseneksi on ennen muuta aikuisten tarve, ei lapsista itsestään lähtöisin. Tämä näkyy myös seuraavassa katkelmassa:

”Äiti (Ä): - - että tota, et sit se vaatii aika tavalla semmosta [nauraa] taisteluasennetta, että lähtee tonne leikkikentälle niinku julistamaan sillä vaateväreillä, et ne on kuitenkin sitte tota... semmosta että... ihmiset niihin kyllä tosi paljon on jumiutuneet, et se koodisto on niin vahva, että tota... että vaikka sitä semmosta retrovaatetta ja semmostakin on aika paljon nyt ollu tässä niinku sillai mut että... et sit kyl ne ihmiset sitte kattoo jotkut pienet, kengänvärin tai jonkun, mistä ne sen sit päättää, jos...

H: Hmm. Ootsä huomannu, et olis enemmän niinku että lapset kiinnittää vai niitten vanhemmat, jos te ootte jossain... leikkipuistossa?

Ä: Kyl ne vanhemmat on ne. Et sitte tota... hmm... et ne nimenomaan sitte... että tota... jos, jos siinä niinku ne lapset touhuua, niin sitten vanhemmat nimenomaan sen sanoo, että ”no tyttö tulee tästä” tai että ”poika nyt tulee tästä” ja...” (H1.)

Leikkipuistossa vanhempien on asetettava vieraatkin lapset tytön tai pojan kategoriaan. Vihjeeksi lapsen sukupuolesta kelpuutetaan mikä tahansa pieni yksityiskohta, kuten kenkien väri. Aikuiset ovat jumiutuneet sukupuolittuneeseen

koodistoon, jonka avulla lasten kategorisointi tapahtuu, ja koodiston vastaisesti esiintyminen vaatii ”taisteluasennetta”. Aikuisten suhtautumisen vuoksi lapsi on vuorovaikutustilanteissa selontekovelvollinen omasta sukupuolestaan. Jos lapsen sukupuoli jää epäselväksi muille, aikuisten suhtautuminen voi muodostua hänelle taakaksi:

”Ja sit toisaalta mä mietin myös sitä, että on, se sukupuoli on ympäristölle hirveen tärkeä asia ja ihmiset hämmentyy siitä, kun ne ei tiedä sitä sukupuolta, niin, niin niin, se on sille lapselle hirveen iso taakka, et aina kun sitä joku aikuinen katsoo, niin se on hämmentynyt.” (Äiti, H6.)

Ihmisten kategorisointi sukupuolen mukaan on kulttuurissa vallitseva käytäntö ja tieto ihmisen sukupuolesta koetaan vuorovaikutustilanteissa tärkeäksi. Siksi, kuten eräs haastateltava sanoi, ”(- -) on hirveen iso statementti jättää sukupuoli kertomatta, se on ihan valtavan iso juttu yhteiskunnassa” (Äiti, H5). Hänen kokemuksensa mukaan sukupuolijärjestelmän haastaminen aiheuttaa voimakkaita kielteisiä reaktioita ihmisissä, vaikka kyse olisi vain sukupuolittavan värikoodiston rikkomisesta:

”Mut sukulaiset usein jotenkin tulkitsee sen silleen, että mä haluan niinkun haastaa riitaa ja ärsyttää kaikkia, ja kyl mä, kyl se jonkin verran on silleen, et mä tiedän, että niinkun monen ihmisen silmissä vaaleenpunasiin puettu poika on jotenkin niin semmonen, et sillä halutaan vaan, vaan niinkun kiusata muita. Tai jotenkin, jotenkin jopa niinkun nöyryyttää sitä lasta itseään. Mitä en kyllä ikinä niinkun suostu allekirjottamaan.” (Äiti, H5.)

Vaikka lasten kategorisointi sukupuolen perusteella näyttäytyy keskeisenä perinteiseen kasvatukseen liittyvänä ongelmana, haastattelupuheesta löytyy myös ymmärrystä sitä kohtaan. Tämä äiti tiedostaa kategorisointiin liittyvät ongelmat, mutta toteaa itsekin tekevänsä samaa:

” - - sitten esimerkiks kun on sellasia klassisia leikkipuistotilanteita, että on täysin tuntematon lapsi, mistä on tiedossa vaan se sukupuoli, niin kyllä mä oon sanonu, että toi tyttö haluais mennä, koska jotenkin musta tuntuu niin hassulta sit alkaa pohtia pääni puhki, et tuntuu epäluontevalta jotenkin sanoa, että toi lapsi haluais, kuitenkin koska sitten ite on tottunu siihen, että sanotaan tyttö ja poika. Vaikka kyllä mä sillain tiedostan, että onhan se vähän ehkä rajottavaa ja sit myöskin, et usein menee

mönkään, et usein meidän poikaa, siitä sanotaan, et toi tyttö haluaa, sil on semmosia juttuja niinkun violetti haalari ja pitkät hiukset, niin sitten se on monille, semmosissa pikasissa tilanteissa tulkitaan tytöks.” (Äiti, H4.)

Tuntemattomien lasten nimeäminen tytöiksi ja pojiksi on tälle äidille tottumuskysymys: toisenlainen puhetapa tuntuisi epäluontevalta ja ”hassulta” ja vaatisi kohtuuttoman paljon sanavalintojen pohtimista. Arjessa on yksinkertaisempaa pitäytyä totutussa tavassa, vaikka se onkin rajoittavaa ja lapsen sukupuolesta tehty olettaus on usein väärä.

Paitsi ulkoisista merkeistä, olettaus lapsen sukupuolesta voidaan tehdä kategorisesti tulkittujen tekojen kautta:

”Isä: (- -) Molempia ärsyttää se, jos niinku, siis joku ulkopuolinen, se nyt voi olla joku sukulainen tai joku muu, joka tavataan junassa tai joku. Ihmiset tekee sellasia yleistyksiä, että... että niin, siis tyylin jostain kuus kuukautta vanhasta vauvasta, että noo, sää kattelet noita autoja, niin sää oot varmaan poika. Siis tämmösiä niinkun, jotka, ihan, jotka ei oo millään järjellä selitettävissä. Semmosia niinkun, tai että no sää kattelet noita koruja, niin sä oot tyttö ja... Että tälleen. Tai sama se, että niinkun sä oot punasiin puettu, niin sun täytyy, tai sulla on pitkät hiukset, sä oot punasiin puettu, niin sä oot, täytyy olla tyttö.

Äiti: Niin jotenkin oletettiin hyvin paljon siitä ihmisestä.” (H2.)

Autoja katselevan vauvan on oltava poika, koruja katselevan tyttö. Perusteet, joilla lapsi asetetaan tietyn sukupuolikategorian jäseneksi, näyttäytyvät isän puheessa järjen vastaisina. Kyse ei ole pelkästään siitä, että lapsen sukupuolesta tehdään päätelmiä, jotka eivät välttämättä pidä paikkaansa, vaan myös siitä, että sukupuolen oletetaan paljastavan hyvinkin paljon lapsen yksilöllisistä ominaisuuksista.

4.1.3 Lapsen sukupuolittunut kohtaaminen ja kohtelu

Haastattelupuheessa perinteisen kasvatuksen suurin ongelma ei ole sukupuolen nimeämisen ja tietämisen pakko sinänsä, vaan sen seuraukset. Lapsen asettaminen tiettyyn sukupuolikategoriaan vaikuttaa siihen, mitä hänestä ajatellaan. Jäsenyyttä

tietyssä sukupuolikategoriassa seuraavat aina olettamukset siitä, millainen ihminen lapsi ylipäätään on; mitkä ovat hänen kiinnostuksen kohteensa ja taipumuksensa.

”Se, miten iso juttu se oli, ku se on oikeesti niinkun pieni vauva, se on sellanen ihan menninkäinen, mä en ajatellu sitä tyttönä tai poikana mitenkään sillain, mut sitten se, et miten ympäristö oli siit hirveen kiinnostunu ja sit törmäs semmosiinkin tilanteisiin, et ihmiset veti ihan älyttömiä johtopäätöksiä sen perusteella, että sai kuulla sen sukupuolen, siitä niinkun pääteltiin jo, et minkälainen se on ihmisenä.” (Äiti, H7.)

”Ja sit sellanen, mikä ärsyttää, nii et ku meillä tosiaan lapsi on aika sellanen vilkas ja sosiaalinen ja aika niinkun fyysisesti aktiivinen, niin tuol ihmiset ajattelee niinkun, et ku sä oot poika, niin sä oot tollanen, et se johtuu siitä, et hän on poika. Et ku pojathan on sellasii just reippaita ja aktiivisia, tykkäävät painia tai tykkäävät pelata korista tai näin. (- -) Siis tavallaan se, että ei voi ajatella, et jotenkin, et se nyt on persoonana tällänen, vaan jotkut piirteet on siinä vaan sen takia, että se on poika.” (Äiti, H2.)

Sukupuolen tulkitaan selittävän lapsen ominaisuuksia deterministisesti, lapsi on tietynlainen sukupuolensa vuoksi. Poikalapsi on fyysisesti aktiivinen, koska sellaisia pojat ovat. Ihmiset tekevät lapsesta sukupuolen perusteella johtopäätöksiä, jotka haastateltavien puheissa ovat paitsi järjettömiä, myös usein vääriä. Sukupuolen perusteella tehdyt päätelmät lapsen kiinnostuksen kohteista vaikuttavat suoraan siihen, miten aikuiset hänen kanssaan toimivat, kuten seuraavassa esimerkissä:

”Tai sit sekin, että niinkun ihan sukulaiset, jotka tuntee lasta hyvin, niin tuo esimerkiks pojalle vaan sellasii jotain örkkileluja, koska niinkun pojathan nyt tykkää tollasist niinkun rumista örkeistä, jotka taistelee, mut et vaikka hän on niinku yhtä kiinnostunu siis sellasista näteistä barbeista ja merenneitobarbeista ja muista, mut niitä ei niinkun tuu ikinä lahjaks. Paitsi mun sisko on, vähän ymmärtää tätä hommaa, mutta muu suku on vähän, erityisesti nää isovanhemmat, vaikka mullakin on ollu kuitenkin, ei oo mitenkään ollu silleen tytöt sitä ja pojat tätä -kasvatus, niin kyl sen huomaa, et siel on vähän sellasta, et tavallaan, et... heillä on just ollu sellanen neutraaliuden tai sellanen ajatus, et kaikki samalla tavalla. Mut et sitten jos, jos onkin niinkun... vaikka poika, joka menee hyvin selkeesti sinne, tavallaan perinteiselle tyttöreviirille, tai et on niinku keijuleikki ja tota, tiara tukassa ja näin, niin sit se on vähän sellanen... et tavallaan siellä niinkun neutraalil keskiarvolla vois olla ja leikkii

niillä kaikkien leluilla, mut sellasil perinteisil toisen sukupuolen leluilla, niin se on niinkun vähän jotenkin liikaa.” (Äiti, H2.)

Jopa lapselle läheiset sukulaiset suhtautuvat häneen ensisijaisesti poikana, sukupuolikategorian kautta. He pitäytyvät lahjoja antaessaan leluissa, jotka stereotyyppisesti luokitellaan poikien leluiksi, vaikka tietävät lapsen kiinnostuksen kohteiden ylittävän perinteiset sukupuolirajat. ”Neutraalilta keskiarvolta” poikkeaminen ei ole sopivaa: on olemassa leluja ja leikkejä, jotka sopivat vain toiselle sukupuolelle.

Perinteiset kasvattajat ylläpitävät omalla toiminnallaan sukupuolieroa ja puuttuvat aktiivisesti sitä uhkaaviin tilanteisiin. Haastateltavat tuovat esille sen, miten lapset eivät luonnostaan osaa käyttäytyä sukupuolikategorian edellyttämällä tavalla, vaan heidät ohjataan kasvatuksen keinoin tiettyyn suuntaan. Myös yhteiskunnan kasvatustutkimukset tukevat sukupuolieron ylläpitämistä, mikä haastatteluissa tulee esille erityisesti tapausesimerkkeinä kasvatuksen ammattilaisten ja lasten välisistä vuorovaikutustilanteista. Tämä äiti kertoo ”neuvolantädistä”, jonka tarve pitää kiinni sukupuolierosta saa koomisia piirteitä:

”Itse asiassa neuvolassa oli yks tilanne, kun siellä oli näöntarkastus tällä vanhemmalla, ja siellä oli punaset silmälasit, joissa oli peitetty toinen tota, autotarralla, eiku perhostarralla, ja siniset silmälasit, joissa oli sitten autotarra, ja tää mun poika olis halunnu ne punaset silmälasit. Mut hän ei saanu ottaa niitä, et se nauvolantäti silleen, et eikun ota sää nää, nää on sulle paremmat, niistä sinisistä. Must se oli jotenkin hyvin kummallinen tilanne. [nauraa] Et poikakaan ymmärtäny yhtään, et miksi juuri nämä, eikä ne toiset.” (Äiti, H6.)

Perinteiset kasvattajat kieltävät ja sallivat lapsille erilaisia asioita sukupuolen perusteella. Vanhemmat voivat kieltää lapseltaan vaatteita, leluja, leikkejä tai harrastuksia, jos ne tulkitaan vain toiselle sukupuolelle sopiviksi. Poikalapselta voidaan kieltää kynsilakan käyttäminen ja tyttölapselle ei voida hankkia mopoa, vaikka hänen veljelleen sellainen on hankittu. Myös sallitun ja kielletyn käytöksen rajat ovat sukupuolittuneita, kuten tässä katkelmassa, jossa haastateltavat puhuvat huonon käytöksen sallimisesta ja tarpeettomista kielloista:

”Ä: Siis tyyliin jotain leikkipuisto, että pojat nyt on poikia.

I: Niin tietysti niinkun huonon käytöksen salliminen esimerkiksi sukupuolen perusteella on, on totaalinen "nou, nou". Tai, tai mä oon aika herkkä sille, jos, jos tota, lapsia kielletään tekemästä jotakin, minkä tota, vanhemmat kokee jotenkin vaaralliseksi, niinkun kiipeämistä paikkoihin ja tietysti näit kiellot satelee paljon enemmän noin niinkun ainakin mutupohjalta tytöille. Ja viimekskin muutama päivä sitten junan leikkivaunussa muutama vanhempi kielsi lastaan kiipeämistä kaidetta pitkin, koska voi vaik pudota. Sit mä menin ton puoltoistavuotiaan kanssa sinne opastamaan, että kuinka kiivetään sinne. Tavallaan sellaset niinkun tarpeettomat kiellot, jotka musta ainakin tuntuu olevan aika sukupuolittuneita myös, niin pitäis pystyy rajaamaan pois, koska sillä tavalla rajotetaan lasten mahdollisuuksia tutustua maailmaan ja oppia arvioimaan riskejä ihan tarpeettomasti." (H7)

Lasten sukupuolittunut kohtelu ulottuu tässä sekä yleisiin käytöstapoihin että lasten turvallisuuteen. Poikalasten huono käytös sallitaan sukupuolen vuoksi ja kiipeilyleikkien vaarallisuutta arvioidaan lapsen sukupuolen perusteella.

Perinteiset kasvattajat eivät haastatteluissa esitettyjen näkemysten perusteella tiedosta oman toimintansa seurauksia: *"Mut sehän se onkin, ku kuitenkin ihmiset toimii, niinkun just se, että kaikki asenteet saadaan nimenomaan sen kasvatuksen kautta, oli se kasvatus tietosta asiasta tai ei."* (Isä, H3.) Lapset omaksuvat sukupuolikategorian mukaisen olemisen ja tekemisen tavan, johon aikuiset heitä ohjaavat:

"Ä: No kyl musta koulussa, tai mä jotenkin, musta se aina tuntuu jotenkin niin ankeelta sillä tavalla, että kaikilla on joku rooli, ei välttämättä siis pelkästään sukupuolirooli, vaan että, että niinkun sanotaan, että pojat tekkäis näin ja tytöt tekkää sillä tavalla ja sitten, jotenkin varsinkin lasten kohdalla se oli vähän jämähtäny jonnekin, tai että niitä niinkun kohdellaan sillä tavalla hassusti, et ei edes haluta, että ne sitten aikuisena käyttäytyy tietyllä tavalla. Et tyttöjä kannustetaan tietynlaiseen toimintaan, mihin niitä sitten ei oikeesti haluta, kun ne on aikuisia, halutaan, et ne käyttäytyy toisella tavalla.

H: Sanokko jonkun esimerkin.

Ä: No esimerkiksi just silleen, et, että, että pojat on poikia ja ne nyt ei jaksa siivota niitten leluja tai et ne, niiden täytyy saada vähän tapella ja, voi ollakin, että täytyy

saadakin, ei siinä mitään, mutta sillai ei kukaan halua nähdä aikuisten miesten tappelevan...” (Äiti, H4.)

Tämän äidin puheenvuorossa tulee esille näkemys, että perinteiset kasvattajat tekevät lapsille karhunpalveluksen kohtelemalla heitä tavoilla, joiden mukaisen käyttäytymisen omaksuminen ei palvele heitä tulevaisuudessa. Aikuisten miesten ei haluta tappelevan tai jättävän siivoamista muille, joten perinteisten kasvattajien ”pojat on poikia” -ajattelu on ristiriidassa aikuisten maailman odotusten kanssa. Perinteinen kasvattaja ohjaa lapsia tietynlaisiin toimintamalleihin kohdistamalla heihin erilaisia vaatimuksia sukupuolen mukaan. Yksi haastattelupuheessa toistuva sukupuolittunut vaatimus on tyttöjen osallistuminen kotitöihin.

”Mutta tota, no siis meillä on ollu kotona hirveen niinku seksistinen kasvatus, siis silleen, että, tästä me on äidin kanssa riideltty aikuisena paljokin, että me tytöt on jouduttu osallistumaan kotitöihin paljon pienemmästä, koska se tulee meiltä luonnostaan. Ja sit mulla on veljiä, jotka ei sit oo joutunu tai ovat paljon myöhemmin ja hyvin niinkun tavallaan pienemmässä osassa osallistumaan siihen.” (Äiti, H3.)

Perinteinen kasvattaja näkee eri sukupuolta olevissa lapsissa erilaisia, ”luonnollisia” taipumuksia. Tytöiltä kodinhoito sujuu ”luonnostaan”, joten heiltä sitä voi myös edellyttää. Aikuisten sukupuolittuneen työnjaon voi nähdä suorana jatkumona perinteiselle kasvatuskulttuurille, jossa lapsilta edellytetään tai heidät otetaan mukaan aikuisten maailmaan sukupuolieroa ylläpitävillä tavoilla. Tämä haastateltava kertoo, miten perinteisiin ”miesten töihin” tarttuminen tuntuu vaikealta aikuisena, koska sukupuolirajoja ei kannustettu lapsenakaan rikkomaan:

”No kyllähän esimerkiksi semmoset niinku kaikki nikkarointihommat ja semmoset, niin en tiedä varsinaisesti kiellettiinks meitä, mutta että kyllä me sitten, jos oltiin isän mukana tekemässä, niin kyllä me aina vaan pideltiin taskulamppua, et ei niinku sillain siihen porakoneeseen ei kyllä kovin niinku rohkaistu, et ois tarttunu. Et semmosista sit niinku tavallaan, mitkä nyt aikuisenakin on vaatinu aika paljon sitten että niinku sitten tarttuu siihen porakoneeseen, tai että näkeeks sit semmosta vaivaa, et yrittää sit niinku ottaa sitä miesten maailmaa haltuun.” (Äiti, H1.)

4.2 Tasa-arvoinen kasvatus: ”Ensisijaisesti ihminen, ei sukupuoli”

Tasa-arvo on tutkimustehtäväni kannalta keskeinen käsite ja se vaikutti haastattelupyynnön muotoilun kautta suoraan haastateltavien valikoitumiseen. Haastattelupyynnössä kerroin etsiväni vanhempia, ”jotka lastensa kasvatuksessa kiinnostävät erityistä huomiota sukupuoleen ja sukupuolten väliseen tasa-arvoon”. Näin ollen kaikki haastateltavani itse katsoivat sopivansa tasa-arvoisen kasvattajan kategoriaan. Pyrkimys tasa-arvoon yhdisti kaikkia haastateltaviani riippumatta siitä, millaisia vaihtelevia nimityksiä he kasvatusperiaatteistaan käyttivät.

Haastateltavat, jotka olivat opiskelleet naistutkimusta tai sukupuolentutkimusta ja toivat esille feminismin vaikutuksen ajatteluunsa, nimesivät kasvatusperiaatteensa sukupuolineutraaliksi, sukupuolisensitiiviseksi tai feministiseksi. Oikeaksi koetun ilmaisun valinta herätti myös pohdintaa termien tarkasta merkityssisällöstä, kuten tämän haastateltavan kohdalla, joka koki ikään kuin turvallisemmaksi käyttää ilmaisua, jonka määritelmä ei tuntunut liian tiukkarajaiselta:

”Mut niinkun kyl mulle on ollu ihan itsestään selvää alusta asti, että mahdollisimman jotenkin feministisesti kasvatan ton lapsen, että... Mä en yleensä hirveesti puhu sukupuolisensitiivisestä kasvatuksesta, koska, koska niinkun se, no mä en oikein tiedä sen termin sisältöä ja sitä, mitä siihen oikeesti sisäl, niinkun kuuluu, että... että tota, onks se jotenkin, ne jotenkin hirveen tiukkoja vaatimuksia semmoset, et pitää tehdä kaikki oikeella tavalla, et jotenkin mieluummin aattelen, että mä kasvatan feministisesti. Että sen saa ainakin määritellä sitten ite, mitä oikeesti käytännössä tekee.” (Äiti, H5.)

Haastateltavat, jotka eivät nimenneet feminismiä taustalla vaikuttavaksi ideologiaksi, puhuivat yleisemmin tiedostavuudesta ja yleisistä tasa-arvon periaatteista.

”Ä: Ehkä se tulee siin mukana, et ku yleisesti tämmösiä hippiaatteita itellä, niin se tulee siinä samassa paketissa. Ja toisaalta sitten mä luulen, että mun oma tausta vaikuttaa siinä, et mun äiti oli tavallaan tiedostava sillon, ku mä oon ollu lapsi. (- -)

H: Mitä sä tarkoitat sitten noilla hippiaatteilla?

Ä: No siis tämmösiä niinkun eko, yleisesti ekologinen elämäntapa, tiedostavuus, ja sit on paljon kavereita, kelle on... kaikenlainen tiedostavuus on tosi tärkeä. Ne kulkee jotenkin, tuntuu, et se tulee siinä elämäntavassa mukana. Ja se on semmonen erottelematon paketti, vähäsen.” (Äiti, H6.)

Riippumatta käytetystä nimityksestä tasa-arvoisen kasvatuksen periaatteet muodostuvat haastateltavien puheissa hyvin samansuuntaisiksi. Mahdolliset painotuserot kasvatusperiaatteissa eivät noudatelleet jakoa feministeihin ja ei-feministeihin. Näin ollen en myöskään ole käyttänyt tätä jakoperustetta analyysia tehdessäni, vaan analyysia on ohjannut kysymys siitä, millaisia ominaisuuksia ja toimintoja haastattelupuheessa tuotetaan tasa-arvoisille kasvattajille. Olen tunnistanut haastatteluista neljä tasa-arvoisen kasvattajan kategoriaa, jotka olen nimennyt *suvaitsevaksi kasvattajaksi, ohjaavaksi kasvattajaksi, itsensä kasvattajaksi ja ympäristön kasvattajaksi*. Kategoriat eivät ole toisensa poissulkevia, millä tarkoitan sitä, että haastateltavat saattoivat asemoitua haastattelun kuluessa yhteen tai useampaan näistä kategorioista. Seuraavissa alaluvuissa käsitelen tarkemmin, millaisia ominaisuuksia ja toimintoja kuhunkin kategoriaan haastattelupuheessa liitetään. Lopuksi tarkastelen sitä, millaisena tasa-arvoisesti kasvatettu lapsi haastateltavien näkökulmasta näyttäytyy.

4.2.1 Suvaitsevat kasvattajat

Suvaitseva kasvattaja on kategoria, johon kaikki vanhemmat haastattelujen kuluessa jossain vaiheessa asettuvat. Suvaitsevan kasvattajan kategoria on perinteisen kasvattajan vastakohta: sukupuolittuneiden rajoitusten ja kieltojen sijaan suvaitseva kasvattaja antaa lapselle valinnanvapauden ja pyrkii tarjoamaan mahdollisuuksia itsensä toteuttamiseen.

” (- -) jos sitä haluis kuvailla, niin... hyvin vapaata, semmosta, pikemminkin niinkun mahdollistavaa kuin ohjaavaa. Et tuetaan, tuetaan sitä niinkun lapsen omaa kehittymistä. Se, mitä se nyt itse haluaa, sitä voidaan tukea ja antaa sille niinkun tilaa.” (Isä, H2.)

” (- -) no tavallaan siis se semmonen niinkun mahdollistaminen, että, että... tavallaan, että mun pojalla voi olla tyttömäisiä leikkejä tai mun tytöllä voi olla poikamaisia, tälleen niinkun stereotyyppisesti sanottuna.” (Äiti, H3.)

” (- -) mulla se ajatus on nimenomaan lapsen, lapsen kiinnostukset ja taipumukset ja tarpeet on se lähtökohta. Ja se, et mä haluan antaa niille mahdollisuuksia, et niinkun haluan antaa, kun mulla on kaks poikaa, mä haluan antaa niille mahdollisuuden tykätä punasesta väristä tai olla kiinnostuneita kukista tai keijuista tai, ja ihan yhtälailla autoista tai... et niinkun, et se sukupuoli ei rajaa mitään.” (Äiti, H6.)

Suvaitseva kasvattaja ei pyri ohjaamaan lasta tiettyyn suuntaan sukupuolen perusteella, vaan sallii hänen toteuttaa itseään vapaasti niin mielikuvituksen kuin käytännön leikkien ja ulkoisen olemuksenkin tasolla. Lapsen toivotaan kehittyvän ”itseohjautuvasti”, löytävän itse omat mielenkiinnonkohteensa. Vanhemman tehtävä on tarjota lapselle monipuolisesti mahdollisuuksia erilaisiin leluihin ja leikkeihin ja sallia lapsen muodostaa omat mielipiteensä siitä, millaisista vaatteista tai väreistä hän pitää. Suvaitseva kasvattaja luo lapselle sellaiset olosuhteet, joissa on varaa valita, eikä kyseenalaista lapsen tekemiä valintoja.

” ...mut et vaikka niinkun niistä ulko, ulkoisii merkkejä, kun sillä oli pitkään pitkä tukka, siis monta vuotta. Niin sit se halusi ite leikata sen lyhyeks, sit se leikattiin, nyt se kasvattaa taas pitkää. Että kyllä mua niinkun kirpas, se oli niin nätti se tukka, et kyllä mua niinkun... oli ikävää se leikata, mut kun toinen kerran halus, niin se sit halus. Että en mä voi ruveta määräämään siitä, että mitä se niinkun tukallaan tekee, tai vaatteillaan, että... et totta kai me ollaan vastuussa siitä, että sillä on niinkun kuitenkin järkevät vaatteet, että esimerkiks nyt kun on talvi, niin sillä on talvivaatteet. Mutta se, että laittaa sitten sellasta, mitä halua.” (Äiti, H2.)

Kuten haastateltava edellä kuvaa, lapsen valintoja kunnioitetaan, vaikka ne olisivat vanhemman toiveista poikkeavia. Tässä puheenvuorossa tulee esille myös, miten suvaitseva kasvattaja ei asetu auktoriteettiasemaan suhteessa lapseen, hänellä ei ole oikeutta määräillä lasta perusteettomasti. Vanhemmalla on vastuu huolehtia siitä, että lapsi on pukeutunut ”järkevästi”, vuodenaikaan sopivasti, mutta muussa suhteessa hän ei ota lapselta päätäntävaltaa vaatetukseen tai ulkonäköön liittyvissä kysymyksissä.

Suvaitseva kasvattaja pyrkii huolehtimaan siitä, että lapsi kokee kaikenlaiset vaihtoehdot itselleen mahdollisina. Sukupuolta ei perheen arjessa korosteta puheissa tai teoissa, eikä sitä käytetä valintojen perusteena.

” (- -) välillä se on sitä neutraaliutta, että varsinkin tässä perheen kotinurkissa, että, et sitten, et sitä sukupuolta ei koskaan korosteta mitenkään, ei niinkun ulkoisesti eikä sitten tekemisten kautta tai olemisen kautta, et sitte... et sit lapsi saa niinku ite määritellä ne, minkälainen hän haluaa olla tai on, ja... enemmän kuin se että aletaan sitte niinku ulkopuolelta sitten ohjaamaan sitä, että mitkä lelut ois sopivia tai mitään semmosta, että sitten yritetään mahdollisimman niinku, no tässä varsinkin pienen kanssa niin mahdollisimman sillain niinku isolla skaalalla tarjota erilaisia vaihtoehtoja, että... että on monenlaista lelua ja kirjaa ja semmosta ja sitte tota... mut isomman kanssa tietysti sillai hän on jo sit aika vahvasti löytäny ne omat kiinnostuksen alueet, et sitte... sitte täytyy sit tukea niitä, että... siitä huolimatta että... jos poika sattuu olemaan kiinnostunut teknisistä asioista, [naurahtelua] niin sitten, niinku, sitten annetaan hänen olla tai niinku tuetaan sitten, että... ” (Äiti, H1.)

Kuten tässäkin katkelmassa tulee esille, suvaitsevat kasvattajat eivät oleta lapsen kasvatuksen seurauksena automaattisesti kulkevan johonkin tiettyyn suuntaan. Lasta tuetaan hänen omissa valinnoissaan silloinkin, kun hänen kiinnostuksenkohteensa ovat perinteisten sukupuolikategorioiden mukaisia – pojan annetaan olla kiinnostunut perinteisistä ”poikien jutuista”, teknisistä asioista. Tasa-arvoisen kasvatuksen tavoitteena on haastaa perinteiset sukupuolikategoriat ja tehdä niiden mukaisten rajojen rikkominen lapselle mahdolliseksi, mutta lopputulosta tärkeämmäksi muodostuu matka, prosessi. Lapsesta voi tulla juuri sellainen kuin hänestä tulee, mutta se ei saa olla pakotettua, oli kyse sitten perinteisiä sukupuolirajoja rikkovasta tai niissä pitäytyvästä lapsesta:

”Mutta olen kyllä täysin valmis, että jos siitä tulee stereotyyppinen urheiluhullu autonrassaaajamies, eikä semmonen kaikkeen vapaasti suhtautuva, vaikka siitä tulis perussuomalainen, niin... se on mun lapsi. Ja sit mä haluan, et siitä tulee semmonen ku se on. Ei semmonen, ku et minä haluan, et siitä tulee.” (Äiti, H3.)

”(- -) jos mä totean, että, että niinkun [lapsi] haluaa olla semmonen tosi, tosi niinkun klassinen poikapoika, niin sithän mä vaan niinkun annan sen olla semmonen ja yritän,

yritän niinkun jossain määrin nähdä sen, että missä määrin se on niinkun, tulee [lapsesta] persoonana ja missä määrin se tulee, tulee ulkoopäin, koska jos se tulee ulkoopäin, niin sitten mun tietysti täytyy puuttua siihen, mutta... mut et, jos mä jotenkin näkisin, jos sen osais nähdä sen, oman lapsen siinä, sukupuolen alla, se olis mun tavote.” (Äiti, H5.)

Haastateltavien puheissa toistuu ajatus, joka tiivistyy hyvin tässä haastateltavan toteamuksessa: ”me kasvatetaan ensisijaisesti ihmistä, ei niinkun sukupuolta” (Äiti, H3.). Lapsi halutaan nähdä ja kohdata ennen kaikkea ihmisenä, jolla on omat yksilölliset taipumuksensa ja kiinnostuksen kohteensa, ei tietyn sukupuolikategorian jäsenenä. ”Sukupuolella ei ole väliä” siinä merkityksessä, että sen ei haluta sanelevan lapsen mielikuvitukselle tai toiminnalle rajoja.

Suvaitseva kasvattaja haluaa laajentaa myös lapsen tulevaisuuden horisonttia. Lapsen tulevaisuuden ja elämänsä ei haluta olevan ennalta määrättyä, tiettyjen sukupuolittuneiden oletusten sanelemia, vaan lapselle halutaan antaa mahdollisuus kuvitella ja toteuttaa elämänsä ilman pakottavia normeja.

” (- -) aattelee, että, että yrittää tai kuvittelee ainakin ite, että, että sitte on niinku tavallaan tarjonnun niinku laajemman sen tien, mistä valitsee uraansa ja parisuhteita ja tämmöstä, kun mitä itelle on tarjottu (- -).” (Äiti, H1.)

” (- -) mä en halua kasvattaa mun lasta siinä uskossa, että sinä olet poika tai sinä olet tyttö ja sitten kun sinusta tulee iso, niin sinusta tulee mies tai nainen ja sitten sinusta tulee äiti ja isä... äiti tai isä. Vaan tavallaan... mä haluan niinkun kasvattaa silleen niinkun venytetyssä sukupuoliroolissa, että silleen, että sinusta voi tulla tyttö tai poika tai se, millanen tyttö tai poika tai mies tai nainen sinusta tulee, niin se voi tarkoittaa ihan mitä vaan. Että kun ite on kasvatettu kuitenkin aika perinteisesti silleen, että näin tämä elämä menee. (- -) Ja tavallaan niinkun mä haluan just ylipäätään tätä niinkun sukupuoli, niinkun ajatusta siitä sukupuolesta venyttää, siis silleen, että mua ärsyttää tää tämmönen hetero-oletus kaikessa, et onkos jo poikaystäviä näkynyt ja tyttöystäviä näkynyt, no mitä jos näkyykään niitä vääriä. Niin, niin tavallaan se, että... se on mulle ihan se ja sama, että mitä näkyy, siis silleen, vai näkykö ketään. Että tota, kun se alkaa hirveen pienestä jo...” (Äiti, H3.)

”(- -) välillä ehkä sillain oman puheen tasolla, et jos esimerkiksi, en tiä, jos puhuu jostain tai sitten voi olla tyttöystävä tai poikaystävä ja niin, niin sit tavallaan, tavallaan sit korjaan aina vähän semmoseks neutraalin tai sillain, et niinkun molemmat on mahdollisia, et esimerkiksi, ettei tolle pojalle sano, että sit kun sulla on isona tyttöystävä tai, sillain voi sanoo, et kun sulla on joku, tyttöystävä tai poikaystävä.” (Äiti, H4.)

Kuten näistä haastateltavien puheenvuoroista välittyy, suvaitsevat kasvattajat haluavat välttää heteronormatiivisen elämäntavan ja elämänkulun esittämistä ainoana ja toivottavana vaihtoehtona. Heteronormatiivisuus tarkoittaa Marko Salosen (2008) mukaan koko yhteiskunnan läpäisevää arvomaailmaa, jossa heteroseksuaalisuus ja tietyt heteroseksuaaliset toimintatavat näyttäytyvät normaaleimpina, luonnollisimpina ja toivotuimpina. Yhteiskunnan kasvatuskulttuuri ohjaa lapsia ja nuoria heteroseksuaaliseen käyttäytymiseen ja tukee siten heteroseksuaalisuuden ensisijaistamista. Yksi kulttuurisesti tunnistettava heteronormatiivinen käytäntö on se, että vanhemmat olettavat lapsen tietyssä iässä löytävän vastakkaista sukupuolta olevan tyttö- tai poikaystävän. Sen sijaan, että lapselta kysyttäisiin, kenestä tai miten hän on kiinnostunut (jos on), häneltä odotetaan vastauksia ja toimintaa kiinnostuksesta vastakkaisen sukupuolen edustajiin. (Emt., 268, 271, 276.) Haastattelupuheessa tuotettu suvaitseva kasvattaja ei aseta tällaisia odotuksia lapsen käyttäytymiselle ja lapselle pyritään ilmaisemaan myös sanallisesti, ettei sukupuoli rajoita sitä, ketä saa ja voi rakastaa.

Heteronormatiivisuus liittyy konventionaalisiin ”hyvän elämän” edellytyksiin, joista Sara Ahmed kirjoittaa pohtiessaan homoseksuaalien mahdollisuutta onnellisuuteen. Normatiivisessa hyvän elämän kuvastossa onnen edellytyksiä ovat muun muassa vastakkaiseen sukupuoleen rakastuminen, avioliitto ja perheen perustaminen. Siihen ei sovi ajatus, jonka mukaan erilaiset ihmiset tulevat onnellisiksi erilaisista asioista, sillä (heteroseksuaalinen) avioliitto ei ole mielipidekysymys, vaan onnen avain. Toisenlaisten valintojen tekemisen nähdään johtavan onnettomuuteen, mikä liittyy toisaalta siihen, että ympäristö tuomitsee ”queerin rakkauden”, toisaalta siihen, ettei homoseksuaalien ole mahdollista saavuttaa normatiivisia onnen edellytyksiä. (Ahmed 2010, 112, 115–119.) Suvaitseva kasvattaja haastaa normatiivisen ajatuksen siitä, että

”näin tämä elämä menee”, ja haluaa pitää tulevaisuuden lapselle itselleen avoinna mihin suuntaan tahansa.

4.2.2 Ohjaavat kasvattajat

Ohjaavan kasvattajan kategoria viittaa vanhempien aktiivisiin tekoihin, joilla he pyrkivät ohjaamaan lasta toivottuun suuntaan. Vaikka haastateltavat korostavat pyrkimystään olla puuttumatta lapsen valintoihin, he kaikki kertovat esimerkkejä erilaisista tavoista, joilla omaa, tasa-arvoista ja suvaitsevaa arvomaailmaa opetetaan lapselle perheen arjessa. Kaikki suvaitsevat kasvattajat sopivat jossain vaiheessa haastattelua myös ohjaavan kasvattajan kategoriaan. Ohjaavat kasvattajat eivät kuitenkaan rinnastu perinteisiin kasvattajiin, sillä heidän toimensa ovat tietoisia ja harkittuja, eivätkä ne perustu pakottamiseen kieltojen kautta.

”(- -) mun mielestä semmonen hienovaraisempi lähestymistapa on parempi, et samalla niinkun, kun ei pakota sitä lasta mihinkään omaan ideologiaansa, mut näyttää sille, et tähän suuntaan toivon, että olet menossa, ja samalla sit koittaa ohjailta sitä lapsen lähipiiriä ymmärtämään sen asian myös.” (Äiti, H6.)

Kun perinteisen kasvatuksen keskeiseksi ongelmaksi muodostuu haastattelupuheessa sukupuolieron ylläpitäminen, tasa-arvoinen kasvatus pyrkii tietoisesti sukupuolieron purkamiseen. Yksi haastatteluissa toistuva keino ohjata lasta sukupuolierottelusta vapaaseen ajatteluun on sukupuolittavan kielen välttäminen. Kasvattajan kielenkäytön sukupuolittaviin vaikutuksiin on kiinnitetty huomiota myös uudessa tasa-arvoista pedagogiikkaa käsittelevässä kirjallisuudessa (Teräs 2012).

”(- -) sikäli ajattelen voimakkaasti, että kieli muokkaa todellisuutta ja kuvastaa sitä, millanen todellisuus on, että, että tota, näin ollen emme koskaan niinkun nimitä lapsia tai muita ihmisiä heidän sukupuolensa mukaan, ellei se oo niinkun asiayhteyden takia jotenkin relevanttia. Et monethan käyttää sukupuolta ikään kuin se olis pronomini, jotain siis, että ei saa tehdä sitä, koska tyttö tuolla -tyyppistä puhetapaa, ja sitä ei meillä kuule kyllä. Tai että anna pojalle lelu. Lapsella on nimi, sitä voi käyttää. Tai sitten, että se ja se täti tulee meille, no ei tuu täti, ku, kun graduntekijä vaikka.” (Isä, H7.)

Lapsia ei opeteta aktiivisesti erottelemaan ihmisiä sukupuolen perusteella, vaan vanhemmat käyttävät tietoisesti mahdollisimman sukupuolineutraalia kieltä. Tämä tarkoittaa esimerkiksi sitä, että perheessä puhutaan ihmisistä lapsina ja aikuisina, ei tyttöinä ja poikina, miehinä ja naisina. Osa haastateltavista toi erikseen esille sen, miten suomen kieli mahdollistaa muun muassa androgyynin hän -pronominin kautta sukupuolineutraalin puheen. Haastattelupuheessa kieli nähdään maailmoja luovana voimana ja näin ollen sanavalinnoilla koetaan olevan seurauksia tuottavia vaikutuksia. Sukupuolittava puhe luo stereotypioita, kun taas sukupuolineutraalin puheen tavoitteena on tarjota lapselle mahdollisuuksien maailma, ”kaikki voi tehdä kaikkee”:

” Ä: (- -) no vaikka kun nähdään joku korjaaja jossain, niin me puhutaan korjaajasta, et me ei puhuta niinkun korjausmiehestä, vaik se olis mies, tai niinkun, tai päiväkodintädeistä, koska musta on älytöntä, et ois ammattinimike, joka on täti. Tai siis tällain, et sit siinä, mun mielestä siin tulee jo sitä ajatusta vähän, et kaikki voi tehdä kaikkee. Tai sit jos joku, must tuntuu, et mummot aika helposti tekee, et jos seinän takaa kuuluu poraamisen ääni, niin siellä varmaan joku mies poraa.

I: Naapurin setä.

Ä: Niin naapurin setä siellä poraa, niin sitten silleen jatkaa sitä juttuu, tai et ei tiedetä, kuka poraa, kun ei nähdä sitä.” (Äiti ja isä H2.)

Haastateltavat kertovat välttävänsä puhetapaa, jossa tietynlaiset teot tai ominaisuudet liitetään tiettyyn sukupuoleen. Myös lapsesta itsestään vältetään puhumasta sukupuolensa kautta.

”(- -) meillä ainakin yritetään olla sanomatta, että sä oot semmonen ja semmonen poika tai että, et sillain, että niinkun, ettei tehdä semmosta tilanneanalyysiä siitä lapsesta sen sukupuolen kautta. Mikä sit kauheesti kalskahtaa korvaan, jos joku sukulainen tai isovanhempi semmosen tekee (- -).” (Äiti, H4.)

Haastatteluissa ei tullut esille, että missään perheessä olisi vältetty puhumasta isästä ja äidistä, ja useimmat haastateltavat itse käyttivät näitä nimityksiä puheessaan. Joissakin haastatteluissa vanhemmat toivat esille, että etunimien käyttäminen tasa-arvoistaa perheenjäseniä keskenään ja samalla auttaa lasta ymmärtämään, että vanhemmat ovat muutakin kuin pelkästään isä ja äiti. Äidin ja isän kategorioiden ero

rakentuu haastateltavien perheissä pitkälti biologisena ja reproduktioon liittyvänä; äidit synnyttävät ja imettävät, isät eivät. Vain yhden perheen kohdalla lapsille oli annettu sukupuolineutraalit nimet, muissa perheissä lasten nimet olivat perinteisiä, sukupuolen ilmaisevia. Sukupuolineutraalin puheen tarkoituksena ei ole häivyttää sukupuolta kokonaan, vaan välttää tarpeettomaksi koettua sukupuolten erottelua ja ihmisten kategorisointia sukupuolen perusteella.

Kielen tasolla kasvattaminen näkyy myös siinä, miten lapsille luetaan kirjoja. Sukupuolineutraalin kirjallisuuden puuttuessa vanhemmat kertovat ”lukevansa väärin” eli muuttavansa kirjojen sukupuolittuneet ilmaisut neutraaleiksi, kuten tämä haastateltava kertoo:

”Ä: Mut esimerkiks me luetaan niinku noita lastenkirjoja sillai väärin, että sitte... tai et just puhutaan aina lapsista ja aikuisista, et... lastenkirjoissa on kuitenkin aina osotettu se, että kuka on tyttö ja kuka on poika, niin sit me aina luetaan ne lapsena, niin sitte sujuvasti molemmat aina ne samat kohdat lukee samallailla, että sit lapset alkaa kuitenkin muistaa sen ulkoo, niin sitte täytyy olla tarkkana, että... että tota... et sit ei oo sit eri versio ku isä lukee.” (Äiti, H1.)

Lapsia ohjataan sukupuolierosta vapaaseen ajatteluun kielen lisäksi tarjoamalla aktiivisesti oikeanlaisiksi koettuja vaikutteita. Tilanteen mukaan se voi tarkoittaa kotona olevien lelujen ja vaatteiden rajaamista ja valikointia neutraaliin suuntaan tai päinvastoin lapsen kannustamista perinteiset sukupuolirajat ylittävään toimintaan. Kun suvaitseva kasvattaja antaa lapsen valita vapaasti, ohjaava kasvattaja tekee valintaa edeltävän esityön: vaatteita ja leluja hankitaan tarjolle välttäen sukupuolittuneita ääripäitä, vaaleanpunaisia ”prinsessahörhelöitä” ja sinisiä ”hirviövaatteita”. Näin halutaan välttää lasten stereotyyppinen koodaaminen tytöiksi ja pojiksi.

”(-) mä oon tietosesti välttäny tummansinistä ja vaaleanpunasta, osaks siks, että mä en pidä myöskään kummastakaan väristä, mutta myös siks, että ne on niin vahvasti koodautunu tytön ja pojan väreiks. Samaten mä vältän näitä mustia ja harmaita, mitkä on jotenkin poikavärejä, et hirveen monet pojat käyttää vaan mustaa ja harmaata ja tummansinistä, musta se on surullista. Et mä oon aina halunnu tarjota värikkäitä vaatteita, mut se on hirveen vaikeeta sit niinkun, tällä hetkellä esimerkiks

pojille on vaikeeta löytää punasia vaatteita tai oranssia, keltasia, koska niihin on lisätty jotain, mikä tekee niistä tyttömäisiä. Ja mun vanhempi on nyt eskarissa, 7-vuotias, et hän alkaa olla tietonen näistä ja sanoo itte, että en pistä tota päälle, et rupee vetämään rajaa. Ja en mä tietenkään pakota sitten, mut et ois kiva löytää semmosii neutraaleja vaatteita, mitkä olis kuitenkin ilosenvärisiä.” (Äiti, H6.)

”Ja sitä, että sil oli kyl pitkään, ettei se ollu kauheen kiinnostunu, tietysti niinkun lapset ei ehkä muutenkaan oo, niin sitten tietysti, mä oon yrittäny valkata vähän silleen, että... sanotaan, et olis niinkun monen väristä ja paljon sellastakin, mistä on niinkun vaikka... kuitenkin nykyään on hirveen sellaset selkeet värikoodit, et on niinkun vaaleenpunanen on tytöille ja näin edelleen, niin et ois jotain vähän sellasta... jotain oranssii vaikka ja sellasii niinkun jotenki, sellasia värejä, mitä koetaan niinkun neutraalimmiks.” (Äiti, H2.)

Seuraavassa katkelmassa tulee esille, miten haastateltavat kertovat suhtautuvansa sukulaisten ja ystävien lapsille ostamiin lahjoihin:

”I: (- -) ei me kauheen hyvillämme oltais, jos, jos tota, tytölle ostettais barbinukke ja pojalle traktoreita.

H: Säännönmukaisesti?

I: Säännönmukaisesti.

Ä: Ja me ei puettas näitä silleen niinkun vaaleenpunaseen ja sitten tommosiin poikakuvioihin.

I: Jotain action-figuureja.

Ä: Niin. Tai jos sais lahjaks jonkun vaaleenpunasen hörhelömekon, niin olis vähän silleen, et mitä te oikeen ootte kelannu. [nauraa]

I: Oliko tää teistä hyvä vitsi.

Ä: Niin. Vaikka, en yhtään ihmettele, vaikka tälle olis joku prinsessakausi joskus tulossa ja olis ite sitä mieltä, et joku vaaleenpunanen tylli on ainoa mihin puen, pukeudun, mut se on sit vähän eri juttu jo.” (Äiti ja isä, H7.)

Sukupuolistereotyyppioita tukevien lahjojen antamista pidetään sopimattomana ja perheen tuntien myös huonona vitsinä. Tässä kohtaa toivoin lisäselvitystä lelujen sallittavuuteen, mihin äiti ehkä hieman myöhemmin reagoi toteamalla, että tyttölapsen mahdollinen ”prinsessakausi” on ”vähän eri juttu”. Vastaavaa ajattelua tuli esille muissakin haastatteluissa: lasta ei haluta ohjata sukupuolistereotyyppioiden suuntaan, mutta halutessaan lapsi kuitenkin saa toimia perinteisen sukupuolikategorian mukaisesti.

Ohjaava kasvattaja saattaa myös tietoisesti kannustaa lasta rikkomaan sukupuolittuneita rajoja, joiden puitteissa tyttöjen ja poikien oletetaan toimivan. Tämä äiti kertoo tarjoavansa poikalapselle mahdollisuutta esimerkiksi kynsilakan ja puuterin käyttämiseen, jotta tämä ei kokisi niiden olevan itseltään kiellettyjä:

”(- -) Niin oon mä jotain... siis myöskin tarjonnu silleen, tarjoisin ehkä varmaan sukupuolesta riippumatta, mut silleen jos mä lakkaan omia kynsiä, niin oon mä sit kysyny usein, et haluutko, laitetaanko sullekin tai laitetaanko sullekin puuteria tai jotain tällästä niinkun. Et tarjonnu myöskin sitä ihan silleen... ehkä sellasella ajatuksella, ettei lapselle tulis sitä käsitystä, että nää on vaan jollekin tietylle, että, et koska siis [isä] ei nyt lakkaa kynsiä esimerkiks niinkun varmaan ikinä, niin ettei sit tulis semmonen ajatus, että koska mun kotona on tälleen, että vaan toinen tekee ja toinen ei, niin tän pitää pätee koko maailmaan. Koska [lapsi] luulee, yhessä vaiheessa se kysy multa, et äiti, miten isona, että kun mä en voi mennä yliopistoon. Koska siis mä ja mun ne tutut, ketä hän tuntee, niin on naispuolisia, niin oli tullu sellanen käsitys jostain lapsen mieleen, että vaan niinkun naiset voi päästä yliopistoon. Niin just niinkun tällisiä.” (Äiti, H2.)

Rohkaisemalla lasta ohjaava kasvattaja ei ainoastaan passiivisesti salli hänen rikkoa perinteisiä sukupuolirajoja, vaan aktiivisesti näyttää, että kaikenlaiset asiat ovat yhtä hyväksyttäviä ja mahdollisia kaikille ihmisille. Haastateltavan puheenvuorosta välittyy ajatus, että pelkkä ympäristön tarkkailu voi saada lapsen tekemään rajoittavia johtopäätöksiä, mistä syystä myös aktiivinen kannustaminen on tarpeen.

Ohjaavat kasvattajat eivät ohjelmallisesti opeta lapsille sukupuoleen ja tasa-arvoon liittyvää arvomaailmaa, vaan lapsia ohjataan toivottuun suuntaan keskustelemalla heidän kanssaan arkisissa tilanteissa. Haastatteluissa tulee esille oman perheen ja

vallitsevan kulttuurin välinen ristiriita, josta lasten kanssa täytyy puhua ja auttaa lasta ymmärtämään, miksi omassa perheessä jotkut asiat tehdään eri tavalla kuin jonkun toisen luona. Ohjaavat kasvattajat pyrkivät aktiivisesti opettamaan lapsille erilaisuuden hyväksymistä: on olemassa erilaisia tapoja ajatella asioista, eikä oman perheen tapa ole ”väärä”, vaikka se eroaisi valtavirrasta. Tämä haastateltava tarjoaa ”asioista puhumista” ratkaisuksi mahdollisesti edessä oleviin ongelmiin, jos oma lapsi tulevaisuudessa kohtaa ristiriitatilanteita ympäristön rajoittavien käsitysten vuoksi:

” (- -) totta kai se on hirveen ongelmallista, että sitten kun lapsi kasvaa ja tarvitsee, tarvitsee niinkun sosiaalisia kontakteja enemmän, tarvii ystäviä ja tälläsiä, niin siin on, tulee se ongelma justiin, että on se sosiaalinen paine yhdenmukaistua myöskin samalla. Et se voi, voi tietenkin olla, olla ongelma, mut mä haluaisin, että, että ratkasuna siihen olis se, että vois jutella asioista kotona ja just se, että niinkun kysytään sitä, että kun naapurin Ville sanoo, että jos sulla on pippeli, niin sä et voi pitää hametta, niin miks se sano näin. Ja sit tavallaan siinä voidaan myöskin opettaa sitä, opettaa siinä sukupuolittuneisuutta, mutta samalla myöskin opettaa, että eri ihmiset ajattelee eri tavalla ja se on heidän tapansa ajatella ja varmaan ajatellaan monesta muustakin asiasta eri tavalla, ettei se niinkun tavallaan, ei siitä sillain pidä tehdä niin isoo juttua. Että jos sä haluat, jos sä haluat esimerkiks leikkiä nukella, niin leiki nukella, ihan sama, mitä se Ville siihen sanoo. Se on hänen näkemyksensä ja ei se tarkoita, että se on ainoa oikee näkemys.” (Isä, H3.)

Lapsille halutaan myös opettaa kriittisyyttä ja kyseenalaistamista, kuten seuraavassa katkelmassa, jossa haastateltavat kertovat keskusteluissa lapsen kanssa kannustavansa ”omaan ajatteluun”:

”Ä: Aika paljon me tuetaan sitä kyseenalaistamista kyllä mun mielestä. Siis sellasta, et jos se nyt tulee kotiin vaikka esimerkiksi päiväkodista julistaen, että, että punanen on tyttöjen väri, niin kun on käyny joskus hyvin, jonkin aikaa sitten, nii sit voi siis ruveta kyseleen siltä, et ai on vai, että miks sä ajattelet noin ja mites kun isillä on nyt punanen paita, niin muuttuuko isi tytöks, ja siis tälläsiä. Ja et silleen, et se rupeis miettiin s... kaiken, myös meidän suhteen, niin sitä, et kun mulle sanotaan näin tai mä kuulen näin, niin mistä mä tiedän, onks se totta ja mitä mieltä mä ite siitä asiasta oon. Sellasta niinkun kyseenalaistamista ja oman, oman ajattelun...

I: Niin, ettei, ettei oo mitään sellasia niinku dogmeja, et kaikki pitää niinkun ajatella kriittisesti ja monelta kannalta, niin se on meillä vahvana.” (Äiti ja isä, H2.)

Kuten näissä haastateltavien puheissa tulee esille, lapselle pyritään opettamaan erilaisuuden hyväksymistä ja sietämistä, mutta myös osoittamaan, että kulttuurisesti vallitsevat käytännöt sukupuolieron ylläpitämiseksi eivät ole kyseenalaistamattomia totuuksia. Lapsen on mahdollista ja sallittua omalla toiminnallaan haastaa sukupuolittavia käytäntöjä ja jättää ”naapurin Villen” mielipiteet omaan arvoonsa. Lapselle opetetaan, kuten tämä haastateltava tuo esille, että asiat voivat muuttua, eivätkä suomalaisen yhteiskunnan käytännöt välttämättä saa arvostusta jossain muualla päin maailmaa:

” (- -) meillä on esimerkiks just paljo puhuttu sitä, että, et no et Suomessa saattaa olla jotku asiat näin, mut sitte jos menee [adoptoidun sisaruksen kotimaahan] tai johonki muualle, niin ei ne sit ajattele sitä asiaa sit tällä tavalla, et sitte niinku yrittäny lapselle sitä tuoda niinku sitä tavallaan sitä kulttuurisidonnaisuutta sillai, et, et jos... et tota, et ne asiat on kuitenkin muuttuvaisia ja sillai, ettei ne oo semmosia virallisia totuuksia.” (Äiti, H1.)

Keskusteleminen ja asioiden selittäminen lapselle toistui haastatteluissa myös vaihtoehtona edellä mainitulle kirjojen ”väärinlukemiselle”. Sen sijaan, että vanhemmat olisivat ohjanneet lapsen arvomaailmaa lukemalla väärin tai vain tietynlaisia kirjoja, osa kertoi tavoitteekseen keskustella luettaessa ongelmallisiksi koetuista piirteistä kirjoissa. Tällaisina selvitystä vaativina piirteinä pidettiin muun muassa henkilöhahmojen sukupuolistereotyyppioita ylläpitävää esittämistä ja toimintaa ja vanhempien kirjojen kohdalla omaan aikaansa sidottua arvomaailmaa, kuten ”tyttökirjojen” tarinoita naimisiin pääsemisestä.

”(- -) must on niinkun turha ohjelmallisesti lukee jotain tietynlaisia kirjoja, sen takia että tavoittelee jotain tasa-arvo utopiaa, et tota, et et... Kyllähän niihin sit varmaan, kun nyt tällä hetkellä se kirjan lukeminen on sellasta, et hyvä et saa sen kirjan luettua loppuun, mut siinä vaiheessa kun nää on isompia, niin mä aattelen, että mä kerron sitten, et voidaan yhdessä miettiä, että minkä takia, minkä takia tässä kirjassa todettiin näin, että... Niin, että voi miettiä, että tää on ehkä vähän vanhempi kirja ja sen takia tässä on tämmöstä...” (Äiti, H4.)

” (- -) kyl niinkun mä aion ehdottomasti keskustella [lapsen] ja muittenkin tulevien lasteni kanssa siitä, että, että niinkun minkälaisia jotkut kirjat on ja kenen kirjottamia ne on ja missä ne on kirjoitettu ja millon. Ja myöskin varmasti aion sensuroida, että mitä meille saa tulla.” (Äiti, H5.)

Ohjaavat kasvattajat pyrkivät tietoisesti vaikuttamaan siihen, millaisia vaikutteita lapsi saa. Sukupuolten erottelua ja stereotyyppioita tukevia vaikutteita pyritään aktiivisesti karsimaan käyttämällä sukupuolineutraalia kieltä, valikoimalla lapsen leluja ja vaatteita sukupuolittuneita ääripäitä välttämällä tai vastaavasti rohkaisemalla lasta myös perinteiset sukupuolirajat ylittävään toimintaan. Samalla lapsen kanssa keskustellaan mahdollisista ristiriidoista oman perheen ja muiden arvomaailman välillä ja ohjataan erilaisuuden hyväksymiseen ja itsenäiseen ajatteluun. Keskusteluissa lapsen kanssa pohditaan syitä vanhempien tai lapsen itsensä ongelmallisiksi kokemille ilmiöille ja kokemuksille ja pyritään osoittamaan lapselle sukupuolieron ylläpitämisen tarpeettomuus.

4.2.3 Itsensä kasvattajat

Suvaitsevan ja ohjaavan kasvattajan lisäksi haastattelupuheesta on tunnistettavissa kategoria, jonka olen nimennyt itsensä kasvattajaksi. Tällä viitataan vanhempien pyrkimykseen tunnistaa ja muuttaa omia sukupuolittuneita ajattelu- ja toimintatapojaan, jotta he eivät tahattomasti siirtäisi niitä omille lapsilleen. Tasa-arvoista kasvatusta käsittelevässä tutkimuskirjallisuudessa esiintyy vastaavia ajatuksia kasvattajien tarpeesta havainnoida ja tiedostaa oman toimintansa vaikutuksia. Lapset oppivat sukupuolittuneet toimintamallit seuraamalla aikuisia ja tulkitsemalla, millaisia odotuksia heihin kohdistuu. (Ylitapio-Mäntylä 2012b, 91.)

Itsensä kasvattaja on kategoria, johon kaikki haastateltavat eivät asettuneet kertaakaan haastattelun kuluessa. Itsensä kasvattajien vastinpariksi voikin haastattelupuheesta tunnistaa vanhemmat, joilta tasa-arvoinen kasvatusta sujui omien sanojensa mukaan ”luonnostaan” ja arvomaailman soveltaminen käytäntöön oli ”itsestään selvä” ratkaisu. Ero itsensä kasvattajien ja ”luonnostaan” tasa-arvoisesti kasvattavien välillä rakentuu kuitenkin enemmän sen varaan, kuinka sisäistetyiksi omat kasvatuseriaatteen ilmaistaan, kuin sen varaan, että jälkimmäiset eivät olisi lainkaan

joutuneet paneutumaan aiheeseen. Tasa-arvoinen kasvatus ei yhdenkään haastateltavan puheessa näyttäytynyt sisäsyntyisenä, luonnollisena ominaisuutena, vaan se oli aihe, johon oli tutustuttu ja perehdytty opintojen tai ideologian osana.

Itsensä kasvattajien puheessa tasa-arvoinen kasvatus näyttää prosessina, jossa kasvattajan työ omien ajatustensa kanssa on edelleen kesken:

"(- -) kyllähän mäkin niinkun, siis, kyl mä itekin, itekin kuitenkin olen kasvatukseni tuote, että, että oonhan mä nyt saanut ihan erilaisen kasvatuksen kuin [lapsi]. Et mä oon vaan jotenkin yrittänyt kouluttaa itteeni pois semmosesta jaottelusta, mutta kyl se, siis sukupuoliin jakaminen on vaan niin syvällä ihmisessä, ainakin mussa, että, et sitä on tosi vaikeeta jotenkin unohtaa, välilläkään. Mut et mä oon jotenkin aatellu, jos mä, jos mä pystyisin [lapsen] kasvattaaan jotenkin silleen, että, et sukupuoli ei ole ainakaan niinkun merkittävin ominaisuus ihmisessä. Et se on ihan tärkeä asia joskus, mut niinkun ei se aina oo." (Äiti, H5.)

Tässä haastateltavan puheenvuorossa kasvatukselle annetaan paljon valtaa. Hän itse on sukupuolittavan, perinteisen kasvatuksen "tuote", eikä ole aikuisenakaan vapautunut sukupuolierottelusta ajatusten tasolla, vaikka on yrittänyt "kouluttaa itseään pois" siitä. Oman lapsen kohdalla hän toivoo kasvatuksen vaikuttavan siihen, ettei sukupuolesta muodostuisi tälle yhtä merkittävä eronteon peruste. Itsensä kasvattaminen tarkoittaa monessa kohtaa sitä, että vanhemmat tarkkailevat omia sukupuolittavia tapojaan puhua tai toimia. Vaikka omat ajatukset noudattelisivat perinteisiä sukupuolirajoja, niitä pyritään olemaan ilmaisematta lapselle, kuten seuraavassa esimerkissä, jossa haastateltava kertoo ajatuksistaan poikalapsen valitessa mekon päällensä päiväkodin valokuvauspäivänä:

"(- -) Kyllä täytyy niinkun ite sanoo, että kyllä siinä vähän niinkun ite silleen, että niinkun, tulee se ajatus, että niinkun että pitääks sen ny pukeutua tytöks tähän valokuvaan, että onko se nyt ihan oikeesti pakko! Mutta tota, en mä sitä niinkun äänen sano, että no, mä sanon sitten ääneen, että no pistä vaan." (Isä, H2.)

Arjessa vanhemmat joutuvat tekemään oman toimintansa suhteen myös sellaisia valintoja, joiden vaikutuksesta lapseen he saattavat olla epävarmoja. Tasa-arvoisen kasvatuksen toteuttamisesta puuttuu vahva kulttuurinen malli, joten oman perheen käytännöt on luotava ja arvotettava itse. Vaikka vanhemmat pyrkivät toimimaan

lapselle esimerkkinä, toisinaan arjen sujuvuus ja vanhempien yksilölliset mieltymykset ja taipumukset ajavat edelle. Esimerkiksi kotitöiden jakamisen suhteen haastateltavat pohtivat paljon tekemiään ratkaisuja ja tasa-arvon toteutumista perheen arjessa. Tämä haastateltava pohtii, millaista mallia puolisoiden välinen työnjako heidän lapselleen antaa, ja olisiko toisenlaisten ratkaisujen tekeminen tarpeen:

”Mut kyl mä mietin siis sellasii, siis esim meillä mukavuussyistä mä teen yleensä ruokaa, koska mä tykkään siitä. Mut sit mua kiusaa se, että nyt mun lapseni saa sen kuvan, että, et kotona niinkun, et äiti tekee ruokaa, että se on nainen, joka tekee ruokaa. Et jotenkin must, mullon vähän sellanen ajatus, et pitäiskö meidän tehdä jotain valintoja toisin, silleen et ne ois meille epämukavampia, mut ne näyttäs niinkun... [nauraa] et kun, koska tota, vaikka en mä rupee tekemään sellasia valintoja, jotka musta itestä tuntuu, tuntuu sit silleen tyhmältä, et mä joudun siinä jotenkin heikommille, mut tuntuu siltä, et näytetäänks me tavallaan vähän vääränlaista esimerkkiä.” (Äiti, H2.)

Itsensä kasvattajat tuovat esille, miten esimerkiksi sukupuolineutraali puhetapa edellyttää vanhemmilta tietoista panostamista. Sukupuolittavien ilmausten käyttäminen on kulttuurissa vallitseva käytäntö, johon vanhemmat itse ovat kasvaneet, ja tasa-arvoisina kasvattajina he joutuvat opettelemaan toisenlaisen puhetavan ja kiinnittämään jatkuvasti huomiota omiin sanavalintoihinsa. Sukupuolittavat ilmaisut saattavat ”lipsahtaa” vanhasta tottumuksesta, koska sukupuolineutraaliin kieleen ei ole vielä syntynyt rutiinia:

”(- -) ei tässä kauheen rutiinilla vieläkään mennä, et kyl sitä välillä joutuu aina ittekin skarppaamaan, että... että tota, niinku joissain asioissa sillai, et, et no ehkä, että tota... nyt taas tuli jotain lipsautettua -tyyppisesti, että... että sitte toinen paikkaa, jos toinen, tota jotain lipsauttelee [naurahtaa] tai sillai, että... et sitte... toinen alkaa puhua vaan sedästä, niin sit toinen sit sanoo, et taikka tädistä...” (Äiti, H1.)

”(- -) mä veikkaan, et [mies] helposti saattaa sanoa, et setä tai täti, mut kyl se multakin tosi helposti olis vielä vuos, pari sitten tullu, et nyt vaan jotenkin... opettanu itteeni pois siitä.” (Äiti, H5.)

Yhden haastateltavan puheessa itsensä kasvattaminen toistui muita enemmän, ja hän nosti sen jopa tärkeimmäksi kasvatustavoitteekseen kysyessäni tarkennusta hänen näkemyksiinsä:

”H: No mikä sulla olis mielessä semmosena tärkeimpänä kasvatustavotteena?”

Ä: No ehkä semmonen, että pystyy olemaan ite sinut niiden... itsensä ja niiden, tota niinkun, ajatustensa kanssa. Mikä on kyl tosi vaikeeta, en usko, että siihen ihan heti pystyn. Ja, ja sit just semmonen, et onnistuu jotenkin välittämään semmosen olon sille lapselle, että se on hyväksytty, että tavallaan, että niinkun ei nyrpistele sille, että se tekee jotain, myöskään sit niitä poikien juttuja, minkä mä oon huomannu, et mulla on vähän nyrpistelemistä, mulla on vähän vaikeuksia, sitten mä monesti, vois aatella, että ärsyttää jotkut semmoset riehumisleikit, mitkä niinkun sille lapselle on ihan viattomia, mut mä nään, että niissä on joku siemen, mistä vielä versoilee jotain niinkun sellasta toisten päähän paukuttamista ja sitten, sitten mä yritän pysäyttää itteni ja ajatella, hei onks toi tarpeellista.” (Äiti, H4.)

Tässä haastateltava kuvaa, miten omien ajatusten työstäminen ja oma suhtautuminen lapseen ja tämän mahdollisesti perinteiseen, poikamaiseen käytökseen, muodostuvat tasa-arvoisen kasvatuksen kannalta tärkeimmiksi asioiksi. Vanhemman on välitettävä lapselle hyväksytty olo ja annettava hänelle tilaa kehittyä riippumatta omista asenteistaan ja odotuksistaan, kuten sama haastateltava seuraavassa tarkentaa:

”Mut oon tosiaan yrittäny vähän siivota sitä pöytää niistä ajatuksista puhtaaks, että mulla ei olis niin paljon odotuksia, ja et tavallaan, et jotenkin yrittäis rauhallisin mielin kattoo, et mimmonen ihmisyksilö siitä tulee.” (Äiti, H4.)

Itsensä kasvattaminen ei näin ollen poikkeuksetta tarkoita vanhemman pyrkimystä irtautua sukupuolittavasta ajattelutavasta, vaan kyse voi olla myös pyrkimyksestä hyväksyä lapsen perinteisten sukupuolikategorioiden mukainen toiminta tasa-arvoideologiasta huolimatta. Tämä tulee esille seuraavassakin puheenvuorossa, jossa haastateltava pohtii feministivanhempien ”taisteluista itsensä kanssa” tyttölasten ”prinsessakauden” edessä:

”Niin se tyttölasten mahdollinen prinsessakausi on kyl se aina, feministivanhempien omat taistelunsa itsensä kanssa, mitenkä tähän nyt sitten suhtautuu. Koska siinäkin

voi kyllä mennä vikaan monella eri tavalla. Ja että, että tota, näyttääkö, näytetäänkö, näyttäytykö sitten esimerkiksi se jotenkin, tai vähätelläänkö siinä tietynlaista naisellisuutta tai naiseutta, esimerkiksi, tai kielletäänkö, kielletäänkö siltä leikki sen takia, että se on tyttö. En mä lähtis sillekään linjalle. Ehkä, ehkä tää asia ei oo meille ajankohtanen, mutta jos se joskus tulee, niin ehkä musta olis kiva yrittää selittää, että kyllähän se prinsessa voi pelastaa sen prinssin sielt lohikäärmeeltä.” (Isä, H7.)

Tässä haastateltavan puheessa näkyy, miten kieltojen kautta kasvattamista ei pidetä hyvänä ratkaisuna, vaikka lapsi toimisi sukupuolistereotyyppioita ylläpitävillä tavoilla, joita vanhemmat itse eivät pidä toivottavina, tai joiden suuntaan he eivät halua lastaan ohjata. Vanhemman on tehtävä töitä oman suhtautumisensa kanssa, jotta ei vähätelisi lasta tai tietynlaista naisellisuutta, jota prinsessaleikit edustavat. Kieltojen sijaan prinsessaleikin sukupuolistereotyyppioita voi yrittää horjuttaa laajentamalla lapsen käsitystä siitä, miten prinsessa voi toimia – hän voi vaikka pelastaa prinssin lohikäärmeeltä.

4.2.4 Ympäristön kasvattajat

Haastatteluissa toistuvat esimerkkitarinat siitä, miten vanhemmat pyrkivät arjen vuorovaikutustilanteissa ”kouluttamaan” muita lasten tasa-arvoisempaan kohteluun ja kohtaamiseen. Tällaista toimintaa kuvaan ympäristön kasvattajan kategoriolla. Kouluttaminen voi tarkoittaa esimerkiksi aktiivista puuttumista havaittuun epäkohtaan, kuten seuraavassa sitaatissa, jossa haastateltava kertoo huomauttaneensa lapsen päiväkodin henkilökunnalle käsipyyhkeiden sukupuolittuneista ”värikoodeista”:

” (- -) ne pienet ristiriitatilanteet, mitkä päiväkodin kanssa on tullu, niin mä oon itte alottanu ne ihan tietoisesti, koska mua ärsyttää se, että päiväkodissa, jos jotenkin jaetaan lapsiryhmää, esimerkiksi siellä on, yhdessä aikaisemmassa päiväkodissa oli käsipyyhkeitä, ja tytöillä oli punaset ja keltaset, ja pojilla siniset ja vihreät, ja tää on hirveen pieni asia, mut sit niinkun ärsyttää se, että se värikoodaus on niin vahva ja se

tulee niin, niinkun, runsaana joka suunnasta, et lapset tavallaan aivopeseytyy siinä, eikä ne ees tajua sitä, niin mä pyysin, et siellä sitten sekotettais näit, kun ei oo mitään syytä, miksi tytöllä pitäis olla tietynväriset ja pojalla toisenväriset. (- -) Et mä oon halunnu herättää niitä päiväkodin työntekijöitä huomaamaan sen, että ne on ihan värikoodautuneita.” (Äiti, H6.)

Tässä haastateltava kertoo halunneensa herättää päiväkodin henkilökunnan huomaamaan hoitopaikan arjen voimakkaasti sukupuolittavia käytäntöjä, koska ne tiedostamattominakin ”aivopesevät” lapsia tiettyyn suuntaan. Vaikka kukaan haastateltavista ei puhu ympäristöön vaikuttamisesta kasvatuksen ensisijaisena tavoitteena, tasa-arvon periaatteiden vastaisista käytännöistä annetaan palautetta, erityisesti hoitopaikkojen henkilökunnalle. Lapsiryhmän jakaminen sukupuolen mukaan ja lasten ohjaaminen sukupuolen perusteella tietynlaiseen toimintaan näyttäytyvät kasvatuksellisesti ongelmallisina käytäntöinä hoitopaikoissa.

”I: Ne oli päiväkodista teatterivierailulla ja, ja tota, ja sitten päiväkotilaiset, yleisö siis, jaettiin, se oli jotain osallistuvaa teatteria...

Ä: Keijuihin ja menninkäisiin.

I: Keijuihin ja menninkäisiin sukupuolen mukaan ja [lapsi] oli ihan pahoillaan, tosi pahoillaan, ku ei saanu olla keiju, niillä on kuitenkin siivet ja kaikkee tosi kivaa. Pitikin lähettää palautetta siitä.

Ä: Siit mä sanoin kyllä päiväkodissakin.” (Äiti ja isä, H7.)

Aktiivinen ympäristöön vaikuttaminen kohdistuu haastattelupuheessa ensisijaisesti lapsen elämässä suuressa roolissa oleviin ihmisiin, kuten juuri hoitopaikan työntekijöihin tai sukulaisiin. Lähimmässä perhepiirissä ja sukulaisten kanssa käydään keskusteluja, joissa vanhemmat yrittävät tehdä selväksi tasa-arvoisen kasvatuksen ”pelisäännöt”, joita toivovat muidenkin kunnioittavan. Kuten seuraavassa haastateltavan kertomuksessa tulee esille, sukulaiset eivät aina näitä vanhempien tavoitteita ymmärrä tai toimi niiden mukaisesti:

” (- -) sukulaiset on enemmän ollu kyllä hämmentyneitä ja ihmeissään ja sitte... ja sitte aika vahvasti jatkaneet omaa linjaa siit meidän niinku [naurahtaa]... tota

tavoitteista huolimatta, että tota... et sillen ku esikoinen synty niin me, tota, oltiin sillai aika tiukkoina niinku sillai eikä aluks ei kerrottu lapsen sukupuolta ja sitte nimiäisissä se sitte paljastu ja sillai, ja sitte, sillen sit nimiäisissä selitettiin aika tarkkaan, että mitä me niinku, mikä meidän pointti on ja mitä me haluttais, mut että... et kyl se aika sitte on äkkiä unohtunu tai sillai että, ettei tota...” (Äiti, H1.)

Haastatteluissa kerrotaan myös sukulaisten kanssa syntyneistä väittelyistä, joissa vanhemmat ovat yrittäneet osoittaa sukupuolittavien käytäntöjen tai ajatustapojen ongelmakohtia. Haastateltavien kertomuksissa sukulaisten valistaminen ei useinkaan tuota toivottua lopputulosta, vaan nämä pitävät edelleen kiinni totunnaisista ajatusmalleistaan.

”Kyl mulla välillä tulee, tota niin, just se autojuttu, että pojat tykkää autoista ja sitten jotenkin mulla on semmonen taipumus, että mä en jaksa alkaa väitteleen, niin oon mä sit sanonu, että, et niin, että no 50-luvullahan pojat rakastivat hevosia ja nyt hevoset on tyttöjen juttu, mitäs tästä oot mieltä. Mut ei siitä sen kummempaa keskustelua oo sillai syntyny. Oon myös vähän väitelly siitä, et no tarviiks niiden pelkästään niillä autoilla leikkiä.” (Äiti, H4.)

”(- -) mä pyrin oikaseen, jos ihmiset... ku siis se sukupuolittaminenhan alkaa siinä vaiheessa, ku se on sikiö. Siis silleen,että joo, se on iso mies ja sillä on isot munat ja siitä tulee jalkapalloilija, kun se potkii. Niin tav... ja siis, mun niinkun miehen isä on sellanen, että hänhän totes jo, että meidän sukuun tulee vain poikia, niinkun semmosena hyvänä asiana. Olen jo hänen kanssaan monesti ottanut asiasta yhteen. Niin tavallaan niinkun, pyrin oikaseen tollasia (- -).” (Äiti, H3.)

Kuten aiemmin perinteistä kasvatusta käsittelevässä luvussa totesin, isovanhempien tietämättömyyteen tai kyvyttömyyteen omaksua tasa-arvoisia kasvatuseriaatteita suhtaudutaan kuitenkin varsin ymmärtäväisesti. Oman perheen toimintatavat tehdään sukulaisille selväksi, mutta arjessa jokaisesta erimielisyydestä ei haluta väitellä.

Aktiivisen ympäristöön vaikuttamisen lisäksi haastatteluissa tuli esille ajatus esimerkkinä toimimisesta. Oman lapsen sukupuolirajat ylittävä ulkoinen olemus tai käyttäytyminen voi toimia keskustelun ja ajatusten herättäjänä tuttavien tai täysin tuntemattomien ihmisten kanssa.

”Ä: (- -) naapurin lasten kanssa, kun ne ihmettelee vaikka, että miksi mun pojilla on kukkasista kengissä tai punaset kengät, lapset ihmettelee tällaisia asioita. Niin sit mä saatan sanoa, että ne tykkää kukkasista. Että... tavallaan itse pidän sitä itsestään selvänä ja ilmaisen sen, että se on itsestään selvää, että nämä lapset voivat pitää kukkasista, niin toivon, et se siirtyy niille naapurin lapsillekin se ajatus sitä kautta.

H: Ooksä huomannu, et sillä olis ollu jotain vaikutusta sitten, jos on jotain tuttuja lapsia?

Ä: Hmm... En mä osaa sanoa. Ei ne ainakaan oo jääny keskustelemaan siitä asiasta, et monet on ottanu sit vaan, et ai jaaha, hyvin tyynesti sen.” (Äiti, H6.)

Tässä haastateltava kuvaa tilannetta, jossa hän näyttää omalla suhtautumisellaan naapurin lapsille esimerkkiä ja ikään kuin normalisoi perinteiset sukupuolirajat ylittävän toiminnan. Jos pitää kukkasista, voi pukeutua vaatteisiin, joissa on kukkien kuvia. Selitys ei liitä tällaista mielipidekysymystä millään tavalla sukupuoleen, eivätkä lapset kyseenalaista vastausta, vaikka alun perin keskustelu lähtikin liikkeelle pojalle sopimattomien vaatteiden kummastelusta. Seuraavassa esimerkissä haastateltavat kertovat, miten lapsen sukupuolen kertomatta jättäminen voi olla keino saada ihmiset ajattelemaan sukupuolittavien ajatusmallien mielekkyyttä:

”I: Ei mekään kerrottu siis ihmisille yleensä, jotka suoraan kysy, niin ihan suoraan sitä sukupuolta, mut se oli lähinnä silleen, että, että ehkä haluttiin herättää vähän ajattelemaan, et miks sä kysyt tota -tyyppisesti.

Ä: Niin, ja se, että ku lähetettiin laitokselta tekstari, niin me ei siinä kerrottu, koska tuntus, että ei halua antaa semmosta niinkun mahdollisuutta ihmisille, jotka ei oo tavannu tota ihmistä koskaan, niin luoda semmosta mielikuvaa, et ahaa, minkälainen lapsi toi onkaan.

H: Minkäslaista palautetta teille tuli siitä?

I: No varmaan jotkut oli vähän närkästyneitäkin, mutta...

Ä: Aika monet oli. Nyt ne on ihan täysin tottuneita. [nauraa] Taas niinkun tällönen kupla. Mut kyl, joo. Meidän vanhemmat on kyl kysyny ihan suoraan.

I: Ja kyllä se on sitten kerrottukin, mut että... Mut et ei voi sanoo, et me oltas niinkun erityisesti pyritty salaamaan mitään keneltäkään, mutta, mutta ehkä pikemminkin just käytetty sitä keskustelun herättäjänä. Ja kyl mä vieläkin varmaan, jos, joskus jos jossain bussipysäkillä tai muualla, niin joku ei oo varma sukupuolesta, eikä pysty sijoittamaan lasta justiin oikeeseen lokeroon omasta mielestään, ja kysyy sitten, että niin oliko se tyttö vai poika, niin mä saatan vastata jotakin muka nokkelaa tai, tai jotakin, mikä ei, ei nyt suoraan vastaa kysymykseen.” (Äiti ja isä, H7.)

Tässä kohtaa tulee jälleen esiin haastattelupuheessa toistuva ilmiö; ympärillä olevilla ihmisillä on suuri tarve tietää lapsen sukupuoli, sovittaa hänet ”oikeaan lokeroon”. Sukupuolen ilmaisematta jättäminen joko sanallisesti tai kulttuurisesti tunnistettavilla ulkoisilla merkeillä herättää närkästystä ihmisissä. Ympäristön kasvattajan kategoriaan sopivat vanhemmat toivovat tällaisten tilanteiden auttavan ihmisiä tiedostamaan oman ajattelunsa sukupuolittuneisuuden sekä pohtimaan, miksi sukupuoli ylipäätään näyttäytyy niin merkittävänä ihmisiä erottavana ja määrittävänä kategoriana.

4.2.5 Tasa-arvoisesti kasvatettu lapsi

Haastattelupuheessa tuotetaan perinteisten ja tasa-arvoisten kasvattajien lisäksi myös tasa-arvoisesti kasvatetun lapsen kategoria, joka näyttäytyy osittain vastakohtana niin sanotulle perinteiselle, tyypilliselle pojalle ja tytölle. Osittaisella tarkoitan, että tasa-arvoisesti kasvatettu lapsi voi toimia myös perinteisen sukupuolijaon mukaisella tavalla, joten ero näiden kahden välillä ei ole aina ehdoton. Haastatteluissa kysyin erikseen vanhempien omaa arviota lapsensa suhtautumisesta sukupuoleen, mutta näitä ajatuksia tuli esille myös haastattelun muissa kohdissa. Nekin haastateltavat, joiden lapset olivat haastatteluhetkellä 2-vuotiaita tai nuorempia, saattoivat esittää arvioita sukupuolen merkityksestä lapsen elämässä, mutta vauvaikäisten kohdalla tällaista ei tehty.

” Ä: (- -) ton ikänen [2-vuotias] ei vielä oikeen tajua, et ei me olla puhuttu sille mistään tytöistä ja pojista varmaan koskaan, et kai se on, se on varmaan pakko joskus kertoa, et niinkun on tyttöjä ja poikia, mut mä en tiedä, miten mä sen kerron ja millon. Ehkä vuoden sisällä, ehkä, tai kahden vuoden.

H: Mut hän ei silleen niinkun erottele ihmisiä tytöiks ja pojiks...

Ä: Ei varmaan, koska niinkun me puhutaan vaan lapsista ja vauvoista, et tos on toi Matti-vauva ja niinkun Maija-lapsi ja semmosta, et en mä oikeestaan niinkun, mistäpä se ois sitä oppinu erottelemaan. En mä usko, että [lapsi] tajuaa vielä mitään.” (Äiti, H5.)

Haastatteluissa toistuva tasa-arvoisesti kasvatetun lapsen ominaisuus on, että nämä eivät erottele ihmisiä sukupuolen perusteella, koska heitä ei ole kotona opetettu tekemään niin. Yhden tärkeän tasa-arvoisen kasvatuksen tavoitteen voi nähdä toteutuneen, kun sukupuoliero ei ole lapselle merkittävä asia. Kuitenkin lapsen kyvyttömyys tai haluttomuus nähdä sukupuolieroa saattaa synnyttää vanhemmissa ristiriitaisia tunteita, jopa huolta lapsen kehityksestä, kuten seuraavassa haastateltavan kertomassa esimerkissä:

”Sen mä ainakin huomasin, silloin ku se oli, mitähän se oli jotain yli kolmen vanha, et kun me puhuttiin aina niinkun ihmisistä, niin sillä kesti tosi pitkään ennen kuin se rupes erotteleen ihmisiä niinkun, et mies ja nainen... siis silleen, et kyllähän sen useimmista ihmisistä kuitenkin silleen pystyy näkeen. Mietin silloin, et ollaankohan me viivästytetty sen kehitystä jotenkin tällä, mut et oliko kysymys vaan siitä, et ei kokenut niinkun tarvetta, et miks ois nimennyt, vai eiks se niinkun oikeesti nähnyt sitä eroo siinä. Toisaalta ihan hyväkin tietysti, jos se ei nää, mut kyl mä, koska se on semmonen, joka tulee kuitenkin yleensä lapsille tietyssä iässä, sellanen erottelu-ajatus, niin siin kesti tosi paljon pidempään. Vaikkei sitä mitenkään niinkun että, et onks toi nyt mies vai nainen, vaan silleen et ootin, et millon se tulee.” (Äiti, H2.)

Haastateltava ilmaisee pitävänsä ”toisaalta hyvänä” asiana, jos lapsi ei näe sukupuolieroa, mutta samaan aikaan kokee huolta lapsen kehityksestä verrattuna muihin samanikäisiin lapsiin. Seuraavassa esimerkissä haastateltava puolestaan suhtautuu lapsen tietämättömyyteen humoristisesti:

”(- -) Ja nuorempi, mä en tiedä, onko se vielä ihan hahmottanukaan, että mitä tytöt ja pojat on, et on, oiskohan puol vuotta ku hän ilmotti, että minä olen reipas tyttö ja isompi yritti sitten selittää, että sinä olet, eikun minä olen iso tyttö, niinhän se oli. Niin isompi yritti selittää, et sinä oot poika, mutta se pienempi ei vaan niinkun millään suostunu uskomaan. [naurahtaa] Että lopulta se, että oonko minä sitten pieni tyttö, et

se oli valmis tekemään myönnytyksen siinä, onko se iso vai pieni, mutta... [naurua]”
(Äiti, H6.)

Haastattelupuheessa tasa-arvoisesti kasvatettu lapsi on kulttuurisesti marginaalissa, eikä tietämättömyys sukupuolesta kestä ensimmäisiä elinvuosia pitempään. Lapsen elämänpiirin laajentuessa kodin ulkopuolelle päivähoiton aloittamisen ja lopulta koulun myötä ympäristö väistämättä opettaa sukupuolieron olemassaolon ja merkityksen. Haastatteluissa toistuvat kertomukset siitä, miten lapsi lopulta aina oppii sukupuolten erottelun, vaikkakin muita, perinteisesti kasvatettuja lapsia myöhemmin. Kodin ulkopuolinen maailma alkaa myös opettaa lapselle sukupuolenmukaista käyttäytymistä, mikä oman perheen piirissä ei ole tullut tutuksi. Tämä haastateltava kertoo, miten päiväkodin muut lapset nopeasti asettavat lapsen oman sukupuolikategoriansa mukaisiin rajoihin, pojat eivät voi tulla mukaan kampaamoleikkiin:

” (- -) silloin ku esikoinen alotti siellä kolmevuotiaana siellä päiväkodissa, niin hän esimerkiksi oli aluks, tai kotona leikittiin paljon tämmöstä kauppaa ja kampaajaa, niin kylhän sitte jos siel oli kampaajaleikki siellä päiväkodissa, niin ei häntä kyl siihen mukaan otettu, ja kyllä se sit aika pian, hän sen huomasi, että niinku poikien kuuluu rakentaa niitä legoja siellä ja tytöt leikkii kampaajaa.” (Äiti, H1.)

Tasa-arvoisesti kasvatettu lapsi erottuu kuitenkin aina jollakin tavalla ”tyypillisistä” tytöistä ja pojista. Vaikka lapsi tulee tietoiseksi vallitsevasta käytännöstä jaotella ihmisiä sukupuolen perusteella ja osaa itsekin erotella ihmiset ”oikein”, hän ei välttämättä omaksu sukupuolieroa omien valintojensa pohjaksi. Haastateltavien arvion mukaan heidän lapsensa eivät pidä sukupuolta tärkeimpänä ihmistä määrittävänä asiana. Tasa-arvoisesti kasvatettu lapsi ei valitse leikkejään ja kavereitaan sukupuolen perusteella, ja hänen kiinnostuksenkohteensa ja mieltymyksensä ylittävät perinteiset sukupuolirajat.

”(- -) vanhempi tykkää aika paljon leikkiäkin tyttöjen kanssa, et hän valitsee kaverin sillä perusteella, et mikä leikki on menossa, et mikä häntä kiinnostaa. Ja monesti ne on sitten ne leikit, mitä tytöt leikkii.” (Äiti, H6.)

”(- -) on ollu silleen kiva huomata, että kaikki värit käy kyllä, että ei oo ainakaan vielä tullu sellasta, niinkun että hän ite ois kauheen lukkiutunu jotenkin siihen, että joittenkin ihmisten pitää valita vaan jotain tiettyjä värejä tai sellasta.” (Äiti, H2.)

Haastatteluissa tasa-arvoisesti kasvatetun lapsen kategoria ikään kuin osoittaa vääräksi perinteisen kasvatuksen biologisen determinismin. Pojat eivät ole poikia luonnostaan, vaan tietynlaiseen käyttäytymiseen ohjattuina. Nämä haastateltavat arvioivat 4-vuotiaan poikalapsensa sekä kummastelevan sukupuolierottelua että käyttäytyvän ei-aggressiivisesti:

”Ä: (- -) Joku päiväkodissa sano, että me ei leikitä poikien kanssa. Ja [lapsi] oli siitä ihan silleen, mitä, mitä se...

I: Joo, niin tais olla.

Ä: Sit [lapsella] ei oo mitään tommosta, et se niinkun tönis tai toimis tommosella niinkun...

I: Aggressiivisella tavalla.

Ä: Niin, tavalla mitä yleensä sanotaan, et on silleen, pojat nyt on sellasii, niin [lapsi] ei oo kyllä.” (Äiti ja isä, H7.)

Poikien sanotaan olevan sellaisia, että he tönivät ja toimivat aggressiivisella tavalla, mutta haastateltavien lapsi ei sovi tähän määritelmään. Hän ei myöskään ymmärrä, miksi päiväkotikaverit haluavat jättää hänet leikin ulkopuolelle sukupuolen perusteella – tasa-arvoisesti kasvatetulle lapselle leikkikaverien erottelu sukupuolen mukaan on vierasta.

Haastatteluhetkellä kahdessa perheessä oli 7-vuotias lapsi ja muut lapset olivat tätä nuorempia. Tästä syystä haastatteluissa esille tulleet ajatukset siitä, millaisia vaikutuksia tasa-arvoisella kasvatuksella on pitkällä aikavälillä lasten ajatusmaailmaan ja toimintaan, olivat lähinnä vanhempien toiveita. Tulevaisuudesta ei voi olla havaintoja, joita arvioida. Vanhempien toiveet liittyivät, kuten aiemmissa alaluvuissa tuli esille, muun muassa lapsen mahdollisuuksiin valita vapaasti elämänsä suunta ilman pakottavia sukupuolinormeja. Tasa-arvoisesti kasvatetun lapsen kategoria paljastaa muutoksen suunnan, toisin sanoen lapsen, joka kohtaa muut

ensisijaisesti ihmisinä, ei tietyn sukupuolen edustajina – samalla tavalla kuin vanhemmat toivovat lapsensa tulevan kohdelluksi.

4.3 Sukupuolen ja tasa-arvon merkitykset

Sukupuoli ja tasa-arvo ovat tutkielmani keskeisiä käsitteitä. Sukupuolen osalta en erikseen kysynyt haastateltavilta, mitä he ajattelevat sukupuolen olevan tai tarkoittavan, vaan tässä käsittelemäni näkökulmat perustuvat pitkin haastatteluja esiin tulleisiin ajatuksiin. Kuvatessaan kasvatuseriaatteitaan ja esimerkiksi tapojaan puhua lapsen kanssa sukupuolesta, haastateltavat samalla kertoivat omia näkemyksiään sukupuolen merkityksistä. Kaikkien haastattelujen lopuksi kysyin haastateltavilta, millaisia ajatuksia Ruusta kertova artikkeli heissä herättää, ja kommentoidessaan Ruun vanhempien toimintatapaa ja omaa suhtautumistaan siihen, he myös samalla toivat esille sukupuolta koskevia näkemyksiään. Tasa-arvon osalta taas kysyin kaikilta haastateltavilta, mitä he ajattelevat tasa-arvon olevan, ja mitä he pitävät tavoiteltavana tasa-arvon tilana. Tasa-arvokäsityksiä tuli esiin myös esimerkiksi pariskunnan osapuolten keskinäistä suhdetta koskevan haastattelukysymyksen kohdalla. Tässä luvussa katson tarkemmin, millä tavalla haastateltavat puhuvat sukupuolesta ja tasa-arvosta; millaisia merkityksiä he niille haastattelupuheessa tuottavat.

4.3.1 Sukupuoli – kulttuuria ja biologiaa

”Joo siis vanhempi on ruvennu tiedostamaan tän asian, et on sukupuolet ja miten se määritellään. Mä en itse asiassa ihan tarkkaan tiedä, et millä perusteella hän sukupuolen määrittelee toisaalta, mutta... Tuntuu menevän enimmäkseen ihan oikein. Mut tota, must tuntuu, et se ei oo kauheen merkityksellinen asia heille, ja se on oikeestaan se, mihin mä pyrin. Et se on sellanen yks asia, samallailla ku joku hiusten väri, että se on ihmisessä, mutta se ei oo niin suuri asia.” (Äiti, H6.)

Tässä katkelmassa havainnollistuu paitsi näkemys kasvatuksen halutusta lopputuloksesta, myös haastateltavien sukupuolelle antamien merkitysten jännitteisyys. Haastateltava tuo esille, että lapsella on omat perusteensa määritellä

kanssaihmissen sukupuoli, ja että tämä useimmiten osaa tehdä määritelmän oikein. Sukupuoli ei tässä näyttäytyä toiminnan kautta tuotettuna, vaan ihmisen ominaisuutena, joka on mahdollista määritellä oikein tai väärin.

Haastatteluissa sukupuolen merkitykset rakentuvat kahden erilaisen teoreettisen perinteen rinnakkaiselossa. Vaikka haastateltavat selkeästi nojautuvat ajatukseen sukupuolesta tekemisestä ja kulttuurisena ilmiönä, kysymys biologiasta tulee toistuvasti esiin. Haastattelupuheessa kulkee näin mukana myös jako biologiseen ja sosiaaliseen sukupuoleen (*sex/gender*), jonka Salonen (2011, 150) yhdisti tutkimuksessaan päinvastaiseen eli sukupuolittavaan kasvatukseen. Erityisesti pohtiessaan suhtautumistaan Ruun sukupuolineutraaliin kasvatukseen haastateltavat esittivät näkökantoja, joissa sukupuoli lopulta palautuu biologiaan:

” (- -) mikä esimerkiks Ruun kohdalla oli, että ei kerrota, onko hän tyttö vai poika, niin mun mielestä se on ihan tosi outoo, koska tärkeempää on mun mielestä kertoa se, että, et mitä se sukupuoli edustaa. Se voi edustaa muitakin asioita ku vaan stereotyyppisiä asioita. Et se jos sulla on pippeli, niin se ei tarkoita sitä, että sun sillon pitää tehdä näitä, näitä tiettyjä asioita. Et niinkun, tavallaan se on sellanen asia, mitä haluan kasvatuksessa, kasvatuksessa niinkun korostaa, on just se, että kaikkee voi tehdä. Kyllä mä silti haluan kertoa sille, et se on, et sil on pippeli. Ja mul on pippeli, mut äitillä ei ole. Ja se johtuu siitä, että äiti on nainen, tai äiti on tyttö, ja me ollaan poikia, mitä nyt halutaan sanookaan. Mutta se ei tarkoita silti sitä, etteikö me voitais tehdä samoja asioita.” (Isä, H3.)

Tässä haastateltavan puheenvuorossa sukupuoli saa merkityksen ihmisen anatomisena ominaisuutena, josta vaikeneminen tulkitaan oudoksuttavana. Biologiasta ei kuitenkaan ole välttämätöntä seurata stereotyyppistä ajatusmaailmaa ja toimintaa. Ajatus sukupuolettomasta kasvatuksesta kirvoitti haastateltavilta kannanottoja, joissa sukupuoli tuotiin esille myönteisenä voimavarana ja identiteetin rakennuspalikkana. Myönteiseen sukupuolisuuteen liitettiin puhe sukuelimistä, jolloin nimenomaan sukupuolen kytkös biologiaan korostuu. Kaksi haastattelemaani äitiä nosti erityisenä ongelmana esille tavan, ettei tyttöjen genitaaleja nimetä lainkaan:

”- - mullon yks semmonen tuttu, jonka tyttö, sil on, hänellä on neljä tyttöä, vaan tyttölapsia, ja tota, heidän niinkun tytöillä on vaan peppu, mut sit isillä on pippeli ja

peppu. Et niinkun heidän sukupuolielimiään ei ole nimetty. Että tästä mä oon joskus käyny tosi niinkun, siis aika kiihkeäsävyisiä keskusteluja, koska mä en niinkun henkilökohtasesti voi ymmärtää sitä.” (Äiti, H3.)

”- - mulla on vielä noita Teemu-kirjoja, me ollaan saatu ne, niin siin on, tota, siin on semmonen sukupuolivalistuskirja, missä on tota, Teemu ja Maija, ja sitten todetaan, et ne on aivan samanlaisia, mutta, mut sit siin kuitenkin sanotaan, että Maijalla on, että Teemulla pissa tulee pippelistä ja Maijalla pissa tulee pienestä raosta, niin sit me aina käännetään se pimpiks ja se me ollaan ohjeistettu sukulaisillekin, kun ne on ollu täällä, että se pitää sitten lukea niin.” (Äiti, H4.)

Jotta sukupuoli voisi olla tasa-arvoisesti myönteinen voimavara, myös tyttöjen sukuelimet on nimettävä, ja niistä on puhuttava arvostavasti. Haastattemieni tasa-arvoisten kasvattajien puheessa suhde biologisiin eroihin on kahtalainen: toisaalta biologia näyttäytyy toisarvoisena, toisaalta hyvin merkittävänä tekijänä sukupuolten välistä tasa-arvoa pohdittaessa. Samakin haastateltava saattaa haastattelun eri vaiheissa vuoroin korostaa ja vuoroin häivyttää niin sanottujen ”biologisten faktojen” merkitystä tasa-arvopyrkimysten kannalta:

”- - sit on tavallaan yritetty se semmonen niinkun biologinen puoli pitää sit vähän erillään, niinku tavallaan, et se ei niin kauheesti kuulu tähän tai sillai. Että ne on ne biologiset erot ja sitte, et niistä puhutaan sit niinku sillai, jos ne kiinnostaa ja näin, ja just synnytys ja imetykset ja tämmöset. Mut et sitte, et ei niistä sitte tehä sen pidemmälle meneviä tulkintoja - -.” (Äiti, H1.)

” - - siihen liittyy niinku kaks puolta, et sitte on tavallaan ne, et saa tehdä kaikkee, mut sitten on myös se, että joissain asioissa tavallaan otetaan se huomioon, et... että esimerkiks niinku lapsiin liittyvät asiat, synnyttäminen ja imettäminen ja tämmöset, että ne pakosta sitten on vaan naisten juttuja. Niin sitten että tota... et niistä tavallaan sitten hyvitetään, että esimerkiks ura ei kärsi siitä tai palkkataso tai joku muu, sen takia että, jos perheessä aiotaan niitä lapsia hankkia.” (Äiti, H1.)

Jälkimmäisessä katkelmassa haastateltava korostaa biologisten erojen huomioimisen tärkeyttä pohtiessaan tasa-arvon tavoitetilaa, kun taas ensimmäisessä katkelmassa hän toteaa, etteivät biologiset erot ”kuulu tähän”. Haastateltavien puheesta välittyy tasapainottelu sukupuolen biologisten ja kulttuuristen merkitysten välillä. Aineistoni

perusteella tasa-arvoisten kasvattajien ei voi nähdä hylänneen sukupuolta tai merkityksellistävän sitä puhtaasti kulttuurisena ja sosiaalisena ilmiönä, vaan sukupuoli saa merkityksensä biologian ja kulttuurin kautta yhtäaikaaisesti. Sukupuolen ymmärtäminen tekemisenä ja toimintana korostuu, eikä biologisten erojen haluta toimivan merkittävimpana sukupuolten välisiä suhteita määrittävänä tekijänä. Kuitenkin sukupuoli biologisena tosiasiana on kaiken aikaa läsnä haastateltavien puheessa: lapsilla on sukupuoli, jonka voi kertoa tai jättää kertomatta, ja joka on siinä määrin tärkeä osa identiteettiä, ettei sitä saa lapselta itseltään kieltää.

4.3.2 Tasa-arvon monet merkitykset

Haastatteluaineistostani on löydettävissä tasa-arvolle merkityksiä, joissa näkyy sama kolmijako kuin tämän hetkisen feministisen teorian pääsuuntauksissa: sukupuolten samanlaisuutta (*equality*), erilaisuutta (*difference*) ja moninaisuutta (*diversity*) korostavat suuntauksiset (Kuusipalo 2002, 210, 220). Ylöstalo (2006) tunnistaa tämän saman kolmijaon työpaikkojen tasa-arvotyössä ja työntekijöiden tasa-arvokäsityksissä: tasa-arvo voidaan ymmärtää yhtäläisinä oikeuksina, erilaisten samanarvoisuutena tai moninaisuusajatteluna, jossa pyritään irti kaksinapaisesta sukupuolijärjestyksestä ja huomioidaan sukupuolten lisäksi myös muut hierarkioita tuottavat erot, kuten ikä tai etninen alkuperä. (Emt. 18, 22.) Ylöstalo (2012, 276) toteaa, että mikään tasa-arvon määritelmä ei yksinään ole riittävä työssä tasa-arvon edistämiseksi – kaikkia voi kritisoida jostakin näkökulmasta, ja kaikki myös sisältävät tärkeitä oivalluksia. Haastateltavien puheessa erilaisten tasa-arvotulkintojen rinnakkaisuus kertoo juuri tästä tasa-arvon merkitysten moniäänisyydestä.

Haastatteluissa korostuva pyrkimys kasvatuksen sukupuolineutraaliuteen rinnastuu samanlaisuusajatteluun. Sen lähtökohtana ovat naisia ja miehiä yhdistävä ihmisyyden ja yhtäläisten oikeuksien ja mahdollisuuksien takaaminen. Samanlaisuusajattelun visio tasa-arvosta on yhteiskunta, jossa sukupuolella ei ole merkitystä. (Kuusipalo 2002, 212; Ylöstalo 2006, 19.) Aineistossani puhe tasa-arvosta samanlaisena kohteluna ja yhtäläisinä mahdollisuuksina on yleistä, ja toive siitä, ettei sukupuolella ”olisi väliä” esitetään useita kertoja myös suoraan.

Feministinen erilaisuusajattelu liittyy puolestaan kiinteästi sukupuolineutraalin ihanteen kritiikkiin. Sukupuolineutraaliuden on nähty idealisoivan maskuliinisuutta ja väheksyvän feminiinisyttä sekä pitävän normina hallitsevan kulttuurin miehistä toimijaa. Erilaisuusajattelu tavoittelee muutosta käänteisstrategialla eli perinteisesti naiseuteen liittyvien asioiden korostamisella ja arvostamisella. (Kuusipalo 2002, 211, 213–214.) Haastatteluaineistossa tällaista erilaisuuden korostamista myönteisessä mielessä on esimerkiksi haastateltavan esittämä toive, että työelämässä otettaisiin huomioon reproduktioon liittyvät erot sukupuolten välillä naisiin kohdistuvilla positiivisilla erityistoimilla. Samoin haastateltavien esille tuomia pyrkimyksiä kannustaa poikalapsia perinteisesti tytöille ja naisille soveltuvaksi katsottuun toimintaan voi pitää tällaisena. Erilaisuusajattelu ei kuitenkaan nouse aineistosta yhtä voimakkaasti esiin kuin samanlaisuusajattelu.

Moninaisuusajattelu perustuu feministisen teorian postmoderniin kritiikkiin, jossa pyritään ylittämään kaksijakoinen sukupuolen käsite. Sen mukaan sekä samanlaisuusajattelu että erilaisuusajattelu uusintavat sukupuolijakoa ja -hierarkiaa, jossa naisen status on miestä alhaisempi. Moninaisuusajattelussa kaikki kategoriat ja identiteetit ymmärretään muuttuvina ja moninaisina. Siihen liittyy olennaisesti myös intersektionaalisuuden käsite, jolla viitataan useisiin yhtäaikaisiin ja toisiaan risteäviin eroihin, jotka sukupuolen lisäksi voivat tuottaa valtahierarkioita ihmisten välille. (Kuusipalo 2002, 214–215; Ylöstalo 2006, 23–25.)

Moninaisuusajattelu hallitsee haastatteluaineistossa tuotettuja tasa-arvon merkityksiä yhdessä samanlaisuusajattelun sukupuolineutraaliuden kanssa. Samankin haastateltavan puheessa kaikki kolme tasa-arvon tulkintaa voivat esiintyä toisiinsa kietoutuneena: sukupuolten tasa-arvo saa merkityksensä yhtäaikaisesti samanlaisena ihmisyytenä, erot huomioivana erityiskohteluna ja kaksijakoisen sukupuolen ylittävänä moninaisuutena – sukupuoli voi olla ”mitä vaan”.

” (- -) mä haluun viestiä hänelle, että, et sillä ei ees oo mitenkään niinkun mitään väliä, että kuka on tyttö tai poika tai jotain siltä väliltä tai jotain ihan muuta. Ja sit se, että kaikki on yhtä normaaleja tai luonnollisia ja tasa-arvosia (- -), kenenkään toimintaa ei pitäis rajottaa se, että edustaako hän jotain sukupuolta tai mitä sukupuolta hän kokee itse edustavansa tai näin, ja... että tota, ja just se, et voi olla

ihan mitä haluaa, et niin kauan kuin ei muita satuta, niin sukupuolen kuin kaiken muunkin suhteen, että... ja poikakin voi olla prinsessa.” (Äiti, H3.)

Haastateltavien pohdinnat pariskuntien keskinäisen suhteen tasa-arvosta kääntyivät poikkeuksetta perheen arjen pyörittämiseen ja kotitöiden jakamiseen. Näissä kohdissa haastateltavat usein toivat esiin haasteita, joita käytännön elämä toi periaatteellisen tasa-arvon toteutumiseen. Perinteisiä sukupuolirooleja saatettiin esittää pienten lasten vanhemmille helpoimpana ratkaisuna, kuten tämä pariskunta toteaa huumorin keinoin:

”I: Et tavallaan monessa määrin varmaan, monessa mielessä elämä ois helpompaa, jos ei ois näitä tasa-arvokysymyksiä. Että tota, ainahan se on näin tehty, niin miksei tehdä nytkin! Mies lähtee kaljalle ja... [naurua]

Ä: Tai sohvalle katsoon telkkaria.

I: Niin.” (Äiti ja isä, H7.)

On mielenkiintoista havaita, että tietoisista tasa-arvopyrkimyksistä huolimatta haastatteluissa ilmenee myös epätasa-arvoa puoltavaa puhetta. Eva Magnusson (2008) on löytänyt suomalaisten, tanskalaisten ja ruotsalaisten perheellisten heteroparien haastatteluista ”epätasa-arvon retoriikkaa”, jolla hän tarkoittaa niin miesten kuin naisten puheessa ilmenevää tasa-arvon lisäämisen vastustusta. Magnusson toteaaakin pohjoismaisen tasa-arvon ideaalin ja tasa-arvon kannattamisen olevan selkeässä ristiriidassa sen kanssa, miten ihmiset oikeasti järjestävät päivittäisen elämänsä. (Emt. 79–81, 83.)

Magnusson identifioi omasta aineistostaan seitsemän erilaista perustetta, joilla haastateltavat argumentoivat epätasa-arvon säilyttämisen puolesta. Näitä ovat 1) käytännön syyt (asioita ei voi tehdä eri tavalla tai ne on kätevintä järjestää näin), 2) individualismi ja urasuuntautunut maskuliinisuus (miehille ura on kotia tärkeämpi), 3) sukupuolineutraali individualismi (itsensä toteuttaminen epätasa-arvoisessa tilanteessa, ”this is my thing”), 4) hyvä äitiys (naisille koti ja lapset ovat tärkeämpiä kuin miehille), 5) naisten vastuu ja syyllisyys (vapaaehtoinen ja itsestään selvä naisten vastuunkanto ja syynt ottaminen omalle kontolle), 6) yksilölliset erot ja sukupuolierot (erot selittävät kotitöiden epäsymmetrisen jakamisen) ja 7) kotirauhan säilyttäminen

(ensisijainen tavoite arjessa välttää riitoja ja valittamista, toiselta vaatimista). (Magnusson 2008, 83–86.)

Mahdollisten epätasa-arvoisiksi tulkittavissa olevien järjestelyjen selittelemisen haastattelutilanteessa on ymmärrettävää, etenkin, kun kokemattomana haastattelijana saatoin esittää kysymyksiä johdattelevasti ja sisällyttäen niihin oletuksia tietynlaisista järjestelyistä. Seuraavassa katkelmassa haastateltava reagoi nimenomaan esittämäni oletukseen kotitöiden jakamisesta:

”Ä: No joo, mut et sillai, et se tavallaan on sit semmonen ihann... ideaalitalanne ja sitte on kuitenkin se arki, missä niinku, mekin, et kun mä oon kotona ja mies käy töissä, niin sit että...

H: Aivan...

Ä: ...hän ei sitte, menee sillai miten menee, mut että... tai sit usein sit tälleen, että kun on vähän aikaa ja sitte jotain pitäis tehdä, niin sit kyl se tarttuu siihen meistä, kumpi on niinku tottuneempi sitä tekemään, että tota... et jos siinä puhutaan jostain poraamisesta tai, tai auton huoltamisesta, niin kyl se sitten useimmiten on niinku miehen tehtävä, mut että... tota, yritetään sitä sit niinku mahdollisuuksien mukaan sitä sitten tai tietysti, että lapset otetaan sit siihen hommaan mukaan, sillai molemmat, jos haluaa, että...” (Äiti, H1.)

Tässä haastateltava perustelee käytännön syillä sitä, että päävastuu kotitöistä on hänellä itsellään. Samalla hän vetoaa siihen, että kumpikin vanhemmista tekee ”omia juttujaan”, ja lisäksi katkelmassa voi nähdä ajatuksen kotirauhan säilyttämisestä: kiireen keskellä ei aleta neuvottelemaan kotitöiden tekijästä, vaan kumpikin hoitaa niin sanotusti oman tonttinsa. Omassa aineistossani on tavallista, että haastateltavat vetoavat käytännön syihin ja järkevyyteen sekä omien yksilöllisten taipumusten mukaiseen työnjakoon selittäessään kotitöiden epäsymmetristä tai sukupuolittunutta jakamista. Perheen äiti kertoo tekevänsä aina ruuan, koska hän pitää niin paljon ruuanlaitosta. Urasuuntautuneisuus sen sijaan esiintyy aineistossani päinvastaisessa merkityksessä kuin Magnussonilla: perheen isä on ollut lasten kanssa kauemmin kotona, koska hän ei ole yhtä urasuuntautunut kuin perheen äiti. Kotiin suuntautuva äiti ja työelämäänsä suuntautuva isä eivät haastatteluissani esiinny, mutta päinvastaisia

asetelmia niissä on havaittavissa: työnjako saatetaan esittää tasa-arvoisena, jos mies tekee naista enemmän kotitöitä.

”H: Onks teillä sitten keskenänne tämmöstä tietosta ajatusta siitä, että te niinkun näyttäisitte niinkun teidän välisessä suhteessa esimerkkiä lapselle? Tietysti nyt on vielä aika pieni, mutta...

Ä: No siis se tulee meille niinkun aika pitkälti silleen luonnostaan, että tota... no siis koska meillä on hyvin semmonen niinkun... et vaikka sellanen työnjako, että mies tekee enemmän kotitöitä tällä hetkellä ku minä ja näin, niin tavallaan niinkun tollasissa asioissa se tulee luonnostaan.- -” (Äiti, H3.)

Koska haastateltavani tietoisesti pyrkivät tasa-arvoon omassa elämässään, haastattelupuheen epätasa-arvoa puolustavaa tai säilyttävää retoriikkaa ei voi mieltää yksiselitteisesti tasa-arvon vastustamiseksi. Pikemminkin kyse on tasa-arvon ideaalin ja arjen välisestä ristiriidasta, jolle haetaan selityksiä.

Haastateltavani tuottavat puheessaan sukupuolelle ja tasa-arvolle useita erilaisia merkityksiä, jotka eivät ole toisiaan poissulkevia, vaan rinnakkaisia ja usein toisiinsa kietoutuneita. Sukupuolen ja tasa-arvon käsitteet saavat tilanteisesti vaihtelevia tulkintoja, ja haastateltavien voi nähdä tulkinnoissaan nojautuvan useaan eri ajatteluperinteeseen samanaikaisesti. Seuraavassa ja samalla viimeisessä luvussa teen yhteenvetoa tutkielmani tuloksista ja vastaan tutkimuskysymykseeni, millaisena tasa-arvoisen kasvatuksen tavoittelema muutos haastatteluissa näyttäytyy.

5. YHTEENVETO

Olen tutkinut tasa-arvoista lasten kasvatusta haastatteleamalla vanhempia, jotka oman määritelmänsä mukaan kiinnittävät erityistä huomiota sukupuolen ja tasa-arvon kysymyksiin. Sukupuolinäkökulma lasten kasvatuksessa on noussut 2000-luvulla ajankohtaiseksi aiheeksi niin tutkimuskirjallisuudessa kuin yhteiskunnallisessa keskustelussakin. Tässä tutkielmassa olen halunnut tutkia aihetta nimenomaan tasa-arvoisesti kasvattavien vanhempien näkökulmasta ja selvittää, millaiseen muutokseen

he kasvatustavoillaan pyrkivät, ja millaisia merkityksiä he antavat sukupuolen ja tasa-arvon käsitteille.

Tutkielmani teoreettisena viitekehyksenä on etnometodologinen sukupuolen tekemisen teoria. Sen mukaan sukupuoli on kategoria, johon ihmiset suuntautuvat arkipäiväisessä vuorovaikutuksessa toistensa kanssa. Sukupuoli on tilanteista tekemistä ja suorittamista, josta ollaan selontekovelvollisia muille sosiaalisissa tilanteissa. Selontekovelvollisuudesta seuraa, ettei sukupuolta voi hylätä ja olla tekemättä. Kuitenkin sukupuolen ymmärtäminen suoritukseksi antaa mahdollisuuden muutokseen: sukupuolen voi tehdä toisin, uudella tavalla, mistä voi seurata muutoksia myös sukupuolenmukaiseen käyttäytymiseen liittyvissä odotuksissa ja sosiaalisissa sanktioissa.

Aineistoni koostuu seitsemästä teemahaastattelusta, jotka olen analysoinut soveltaen etnometodologiaan pohjautuvaa kategoria-analyysia. Analyysiani on ohjannut kysymys siitä, millaisia jäsenyyksiä erilaisissa kategorioissa haastattelupuheessa tuotetaan. Haastattelemani vanhemmat tuottavat haastattelupuheessa itsensä tasa-arvoisina kasvattajina, jotka toimivat eri tavalla kuin perinteiset, sukupuolittavat kasvattajat. Tasa-arvoisen kasvatuksen muutospyrkimykset kohdistuvat valtavirtakulttuurin ajattelu- ja toimintatapoihin, joiden koetaan tuottavan ja uusintavan sukupuolten epätasa-arvoa.

Perinteinen kasvatustavoillaan rinnastuu haastatteluissa hierarkkisen sukupuolijärjestelmän ja sukupuolten kulttuurien ylläpitämiseen. Perinteiset kasvattajat eivät tiedosta oman toimintansa seurauksia ja näkevät sukupuolieron ”pyhänä”, koskemattomana asiana. Perinteisten kasvattajien nähdään pakottavan lapsi tietyn sukupuolikategorian jäsenyyteen ja siitä seuraaviin rajoitteisiin. Perinteisen kasvattajan kategoriaan liittyy ajatus sukupuolten olemuksellisesta erosta, mistä taas seuraa lapsen kohtaaminen ja kohtelu ensisijaisesti sukupuolen kautta.

Tasa-arvoisen kasvattajan kategoriaan liitetään ajattelu- ja toimintatapoja, joiden tarkoituksena on kohdata ja kohdella lasta ennen kaikkea ihmisenä ja yksilönä, ei tietyn sukupuolikategorian edustajana. Tunnistin haastattelupuheesta neljä erilaista tasa-arvoisen kasvattajan kategoriaa: suvaitseva kasvattaja, ohjaava kasvattaja, itsensä

kasvattaja ja ympäristön kasvattaja. Lisäksi nimesin tasa-arvoisesti kasvatetun lapsen kategorian.

Suvaitsevan kasvattajan kategoriassa korostuvat vanhempien pyrkimykset olla ohjaamatta lasta tiettyyn, sukupuolenmukaiseen suuntaan. Suvaitseva kasvattaja antaa lapselle valinnanvapauden ja monenlaisia mahdollisuuksia itsensä toteuttamiseen. Lapsen halutaan ohjautuvan elämässä eteenpäin omien persoonallisten taipumustensa mukaisesti. Ohjaava kasvattaja puolestaan pyrkii aktiivisesti vaikuttamaan siihen, että lapsi omaksuu tasa-arvoisen ja suvaitsevan ajatusmaailman. Ohjaavan kasvattajan kategoriaan kuuluu tietoinen ja harkittu toiminta sukupuolittavien käytänteiden kitkemiseksi perheen arjesta. Tämä tapahtuu esimerkiksi välttämällä puheessa sukupuolittavia ilmauksia tai valikoimalla lapselle leluja ja vaatteita, jotka eivät tue sukupuolistereotyyppioita. Itsensä kasvattajat kiinnittävät huomiota omien sukupuolittuneiden ajattelu- ja toimintatapojensa tunnistamiseen ja muuttamiseen, ja ympäristön kasvattajat pyrkivät opettamaan myös muille lasten tasa-arvoista kohtelua arjen vuorovaikutustilanteissa. Kategoriat eivät ole toisiaan poissulkevia, vaan haastateltavat tuottavat itsensä useiden eri kategorioiden jäseninä haastatteluiden kuluessa.

Tasa-arvoisesti kasvatetun lapsen kategoria paljastaa jännitteisen suhteen perinteisen ja tasa-arvoisen kasvatuksen välillä. Haastattelupuheessa tasa-arvoisesti kasvatettu lapsi eroaa sukupuolitetun kasvatuksen saaneesta lapsesta, sillä hänen nähdään kohtaavan kanssaihmiset ensisijaisesti ihmisinä ja tekevän valintoja ennen muuta oman kiinnostuksensa mukaisesti ilman sukupuolen rajoittavaa vaikutusta. Tasa-arvoisesti kasvatettu lapsi ei erottele ihmisiä sukupuolen perusteella, ja hänen leikkinsä ja kiinnostuksen kohteensa ylittävät perinteiset sukupuolirajat. Kuitenkin lapsen kykenemättömyys nähdä sukupuolieroa sosiaalisissa tilanteissa saattaa herättää huolta vanhemmissa. Tasapainoilu uuden ja vanhan kasvatuserinteen välillä ei ole ongelmattonta. Vaikka tasa-arvoisen kasvatuksen saanut lapsi haastatteluisia pääsääntöisesti eroaa tyyppillisistä, perinteisen kasvatuksen saaneista tytöistä ja pojista, toisenlainenkin lopputulos nähdään mahdollisena. Haastattelupuheessa lopputulosta tärkeämpänä voikin nähdä itse prosessin eli kasvatuksen, joka on tiedostavaa ja sallivaa, eikä pakota lasta tietynlaiseen, ennalta määrättyyn muottiin.

Haastattelupuheessa tuotetaan sukupuolelle ja tasa-arvolle merkityksiä, joissa voi nähdä usean eri ajatteluperinteen vaikutusta yhtäaikaaisesti. Sukupuoli ymmärretään toisaalta tekemisenä ja siten muuttuvaisena ja muutettavissa olevana, toisaalta biologisena ominaisuutena. Tasa-arvon käsite puolestaan ymmärretään tavoilla, joissa on tunnistettavissa feministisen teorian samanlaisuusajattelua (sukupuoleton, sukupuolineutraali kasvatus), erilaisuusajattelua (erojen myönteinen korostaminen) ja moninaisuusajattelua (sukupuoli voi olla ”mitä vaan”). Aineistossani sukupuolelle ja tasa-arvolle annetut erilaiset merkitykset elävät rinnakkain ja ajoittain toisiinsa kietoutuneina. Tietoisista tasa-arvopyrkimyksistä huolimatta haastatteluissa esiintyy myös epätasa-arvoisia järjestelyitä puolustavaa puhetta, mikä kertoo tasa-arvoideologian ja arjen välisistä ristiriidoista.

Erilaisten kategorioiden vuoropuhelu haastatteluissa kertoo tämän hetken suomalaisen yhteiskunnan lasten kasvatukseen liittyvistä arvoista niin valtavirtakulttuurin kuin sitä haastavan marginaalikulttuurin näkökulmasta. Vaikka haastateltavat puhuvat omasta marginaalisesta asemastaan käsin, he samalla tunnistavat valtavirtakulttuurin kategorioita ja reagoivat niihin liittyviin merkityksiin. Tasa-arvoisessa kasvatuksessa korostuu pyrkimys vapauttaa lapset sukupuoleen perustuvasta luokittelusta, joka nykyisellään läpäisee koko yhteiskunnan.

Sukupuolinäkökulman huomioiminen kasvatuksen käytännöissä on tärkeää, koska sukupuolittavalla kulttuurilla on yhteiskunnallisesti laajamittaisia vaikutuksia. Suomessa työelämä on voimakkaasti eriytynyt sukupuolen mukaan. Naiset ja miehet toimivat valtaosin eri ammateissa, ja työelämän tutkimuksessa on osoitettu, että naisvaltaiset alat sijoittuvat hierarkiassa miesvaltaisia aloja alemmaksi. Tämä näkyy muun muassa naisvaltaisten alojen palkoissa. Myös koulutus on Suomessa sukupuolen mukaan eriytynyttä. (Kinnunen & Korvajärvi 1996, 10–14.) Epätasa-arvoisuus näkyy myös kotityössä, josta naiset tutkimusten mukaan yhä tekevät valtaosan riippumatta siitä, käyvätkö he töissä kodin ulkopuolella (Julkunen 2010, 158–159).

Tasa-arvoinen kasvatus pyrkii puuttumaan niihin toimintamalleihin ja käyttäytymisodotuksiin, joita lapset kohtaavat ja omaksuvat arkisessa vuorovaikutuksessa. Näin pystytään mahdollisesti vaikuttamaan siihen, että lasten myöhemmin elämässä tekemät valinnat eivät olisi yhtä jyrkästi sukupuolen mukaan

eriytyneitä kuin nykyään. Etnometodologisen teorian oletus sukupuolen tekemisen selontekovelvollisuudesta näkyi haastatteluaineistossani selvästi. Yksilön näkökulmasta sukupuolistereotyyppien haastaminen osoittautui usein vaikeaksi arjen vuorovaikutustilanteissa. Tästä syystä julkinen keskustelu tasa-arvoisesta kasvatuksesta on tärkeää, kuten myös sukupuolitietoisesta lähestymistavan omaksuminen osaksi kasvatuksellisten instituutioiden, neuvoloiden, päiväkotien ja koulujen, toimintaa. Jatkossa olisi hyödyllistä tutkia aihetta tasa-arvoisen kasvatuksen saaneiden lasten itsensä näkökulmasta. Millaista osaa sukupuoli näyttelee heidän elämässään, ja millä tavalla sukupuolen suorittamisen voi mahdollisesti nähdä muuttuneen?

LÄHTEET

Ahmed, Sara (2010): The Promise of Happiness. Duke University Press, Durham and London.

Arnesen, Anne-Lise (päätoim.) (1999): Eroja ja yhtäläisyyksiä. Sukupuoli pedagogisessa ajattelussa ja käytännössä. Yliopistopaino, Helsinki.

Fenstermaker, Sarah; West, Candice & Zimmerman, Don H. (2002): Gender Inequality, New Conceptual Terrain. Teoksessa Fenstermaker, Sarah & West, Candice (toim.): Doing Gender, Doing Difference. Inequality, Power, and Institutional Change. Routledge, New York/London, 25–39.

Garfinkel, Harold (1984): Studies in Ethnomethodology. Polity Press, Cambridge.

Gordon, Tuula (1990): Feminist mothers. Macmillan, London.

Henkilötietolaki 22.4.1999/523:

<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990523?search> (Luettu 9.10.2013.)

Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena (2000): Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Yliopistopaino, Helsinki.

Jokinen, Arja; Huttunen, Laura & Kulmala, Anna (2004): Johdanto: neuvottelu marginaalien kulttuurisesta paikasta. Teoksessa Jokinen, Arja; Huttunen, Laura & Kulmala, Anna (toim.): Puhua vastaan ja vaieta. Neuvottelu kulttuurisista marginaaleista. Gaudeamus, Helsinki, 9–19.

Jokinen, Arja; Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero (1993): Diskursiivinen maailma. Teoreettiset lähtökohdat ja analyttiset käsitteet. Teoksessa Jokinen, Arja; Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero: Diskurssianalyysin aakkoset. Vastapaino, Tampere, 17–47.

Juhila, Kirsi (2004): Leimattu identiteetti ja vastapuhe. Teoksessa Jokinen, Arja; Huttunen, Laura & Kulmala, Anna (toim.): Puhua vastaan ja vaieta. Neuvottelu kulttuurisista marginaaleista. Gaudeamus, Helsinki, 20–32.

Juhila, Kirsi; Jokinen, Arja & Suoninen, Eero (2012a): Katégoria-analyysin juuret. Teoksessa Jokinen, Arja; Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero (toim.): Katégoriat, kulttuuri & moraali. Johdatus katégoria-analyysiin. Vastapaino, Tampere, 17–43.

Juhila, Kirsi; Jokinen, Arja & Suoninen, Eero (2012b): Katégoria-analyysin teesit. Teoksessa Jokinen, Arja; Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero (toim.): Katégoriat, kulttuuri & moraali. Johdatus katégoria-analyysiin. Vastapaino, Tampere, 45–87.

Julkunen, Raija (2010): Sukupuolten järjestykset ja tasa-arvon paradoksit. Vastapaino, Tampere.

Järviluoma, Helmi; Moisala, Pirkko & Vilkkó, Anni (2003): Gender and Qualitative Methods. Sage Publications, New Delhi.

Kelan, Elisabeth K. (2010): Gender Logic and (Un)doing Gender At Work. *Gender, Work and Organization* 17 (2), 174–194.

Kessler, Suzanne J. & McKenna, Wendy (1978): Gender: An Ethnomethodological Approach. John Wiley & Sons, New York.

Kinnunen, Merja & Korvajärvi, Päivi (1996): Johdanto: Naiset ja miehet työelämässä. Teoksessa Kinnunen, Merja & Korvajärvi, Päivi (toim.): Työelämän sukupuolistavat käytännöt. Vastapaino, Jyväskylä, 9–19.

Kinnunen, Taina (2012): Construction of ethnographic (interview) material through interacting bodies. Luento sukupuolentutkimuksen Feminist Methodology -luentosarjassa Tampereen yliopistossa 11.9.2012.

Kuula, Arja (2006): Yksityisyyden suoja tutkimuksessa. Teoksessa Hallamaa, Jaana; Launis, Veikko; Lötjönen, Salla & Sorvali, Irma (toim.): Etiikkaa ihmistieteille. SKS, Helsinki, 124–140.

Kuusipalo, Jaana (2002): Mikä on se tasa-arvo, jota tasa-arvopoliittikka tavoittelee? Teoksessa Holli, Anne Maria; Saarikoski, Terhi & Sana, Elina (toim.): Tasa-arvopoliittikan haasteet. WSOY, Vantaa, 208–220.

Lister, Ruth (2009): A Nordic Nirvana? Gender Citizenship, and the Social Justice in the Nordic Welfare States. *Social Politics* 16 (2), Summer 2009, 242-278.

Magnusson, Eva (2008): The Rhetoric of Inequality: Nordic Women and Men Argue against Sharing House-work. *NORA – Nordic Journal of Feminist and Gender Research* 16 (2), June 2008, 79-95.

Malozzi, Christine A. (2009): Voicing the Interview. A Researcher's Exploration on a Platform of Empathy. *Qualitative Inquiry* 15 (6), 1042–1060.

Meidän perhe 3/2009, "Hän on Ruu", 46–50.

Nikunen, Minna (2011): Murder-suicide in the news: Doing the routine and the drama. *European Journal of Cultural Studies* 14 (1), 81–101.

Oinas, Elina (2004): Haastattelu: kokemuksia, kohtaamisia, kerrontaa. Teoksessa Liljeström, Marianne (toim.): Feministinen tietäminen. Keskustelua metodologiasta. Vastapaino, Tampere, 209–227.

Paumo, Milla (2012): Totuttujen toimintamallien tiedostaminen. Teoksessa Ylitapio-Mäntylä, Outi (toim.): Villit ja kiltit. Tasa-arvoista kasvatusta tytöille ja pojille. PS-kustannus, Juva, 141–157.

Purjo, Timo (toim.) (2012): Sukupuolisensitiivinen poikien ja tyttöjen kasvatus arvoihin ja väkivallattomuuteen. Non Fighting Generation (NGF) ry, Tampere.

Ruusuvuori, Johanna (2010): Vuorovaikutus ja valta haastattelussa – keskustelunanalyttinen näkökulma. Teoksessa Ruusuvuori, Johanna; Nikander, Pirjo & Hyvärinen, Matti (toim.): Haastattelun analyysi. Vastapaino, Tampere, 269–299.

Ruusuvuori, Johanna & Tiittula, Liisa (2005): Tutkimushaastattelu ja vuorovaikutus. Teoksessa Ruusuvuori, Johanna & Tiittula, Liisa (toim.): Haastattelu. Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus. Vastapaino, Tampere, 22–56.

Salonen, Marko (2008): Mitä seksuaali-identiteettejä käsittelevissä keskusteluissa tapahtuu? Teoksessa Lahikainen, Anja Riitta; Punamäki, Raija-Leena & Tamminen, Tuula (toim.): Kulttuuri lapsen kasvattajana. WSOY, Vantaa, 266–279.

Salonen, Marko (2011): Sukupuoliansassa. Teoksessa Oksanen, Atte & Salonen, Marko (toim.): Toiminnallisia loukkuja. Hyvinvointi ja eriarvoisuus yhteiskunnassa. Tampere University Press, Tampere, 131–153.

Schilt, Kristen & Westbrook, Laurel (2009): Doing Gender, Doing Heteronormativity. “Gender Normals”, Transgender People, and the Social Maintenance of Heterosexuality. *Gender & Society* 23 (4), 440–464.

Svaleryd, Kajsa (2003): Genuspedagogik: en tanke- och handlingsbok för arbete med barn och unga. Liber, Stockholm.

Syrjäläinen, Eija & Kujala, Tiina (2010): Sukupuolittietoinen tasa-arvokasvatus – vaiettu aihe opettajankoulutuksessa ja koulun arjessa. Teoksessa Suortamo, Markku; Tainio, Liisa; Ikävalko, Elina; Palmu, Tarja & Tani, Sirpa (toim.): Sukupuoli ja tasa-arvo koulussa. PS-kustannus, Juva, 25–40.

Tasa-arvoinen kohtaaminen päiväkodissa -hankkeen esite. Opetus- ja kulttuuriministeriö / Naisasialiitto Unioni. http://www.naisunioni.fi/doc/esite_tasa-arvo.syksy_2013.pdf (Luettu 10.10.2013.)

Teräs, Tiina (2012): Kasvattajan puhe sukupuolittavana käytäntönä. Teoksessa Ylitapio-Mäntylä, Outi (toim.): Villit ja kiltit. Tasa-arvoista kasvatusta tytöille ja pojille. PS-kustannus, Juva, 103–121.

Thorne, Barrie (2002): Symposium on West and Fenstermaker’s “Doing Difference”. Teoksessa Fenstermaker, Sarah & West, Candice (toim.): Doing Gender, Doing Difference. Inequality, Power, and Institutional Change. Routledge, New York/London, 87–89.

Valtonen, Anu (2005): Ryhmäkeskustelut – millainen metodi? Teoksessa Ruusuvoori, Johanna & Tiittula, Liisa (toim.): Haastattelu. Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus. Vastapaino, Tampere, 223–241.

Weber, Lynn (2002): Symposium on West and Fenstermaker’s “Doing Difference”. Teoksessa Fenstermaker, Sarah & West, Candice (toim.): Doing Gender, Doing Difference. Inequality, Power, and Institutional Change. Routledge, New York/London, 89–92.

West, Candace & Fenstermaker, Sarah (2002a): Power, Inequality, and the Accomplishment of Gender: An Ethnomethodological View. Teoksessa

Fenstermaker, Sarah & West, Candice (toim.): *Doing Gender, Doing Difference. Inequality, Power, and Institutional Change*. Routledge, New York/London, 41–54.

West, Candice & Fenstermaker, Sarah (2002b): *Doing Difference*. Teoksessa Fenstermaker, Sarah & West, Candice (toim.): *Doing Gender, Doing Difference. Inequality, Power, and Institutional Change*. Routledge, New York/London, 55–79.

West, Candice & Fenstermaker, Sarah (2002c): Symposium on West and Fenstermaker’s “Doing Difference”: Reply – (Re)Doing Difference. Teoksessa Fenstermaker, Sarah & West, Candice (toim.): *Doing Gender, Doing Difference. Inequality, Power, and Institutional Change*. Routledge, New York/London, 95–101.

West, Candace & Zimmerman, Don H. (1987): Doing Gender. *Gender & Society* 1 (2), 125–151.

West, Candace & Zimmerman, Don H. (2009): Accounting for Doing Gender. *Gender and Society* 23 (1), 112–122.

Ylitapio-Mäntylä, Outi (2012a): Sukupuolittuneet käytännöt varhaiskasvatuksessa. Teoksessa Ylitapio-Mäntylä, Outi (toim.): *Villit ja kiltit. Tasa-arvoista kasvatusta tytöille ja pojille*. PS-kustannus, Juva, 15–29.

Ylitapio-Mäntylä, Outi (2012b): Hoivan ja vastuun jakautuminen päiväkodissa ja kotona. Teoksessa Ylitapio-Mäntylä, Outi (toim.): *Villit ja kiltit. Tasa-arvoista kasvatusta tytöille ja pojille*. PS-kustannus, Juva, 91–102.

Ylöstalo, Hanna (2006): Naisia, miehiä vai ihmisiä? Sukupuolten tasa-arvo työpaikkojen tasa-arvotyössä ja feministisessä tutkimuksessa. *Naistutkimus – Kvinnoforskning* 3/2006, 17–28.

Ylöstalo, Hanna (2012): *Tasa-arvotyön tasa-arvot*. Tampere University Press, Tampere.

LIITTEET

Liite 1: Haastattelupyyntö

24.2.2012

Haastattelupyyntö

SUKUPUOLI JA TASA-ARVO LASTENKASVATUKSESSA

Opiskelen Tampereen yliopistossa naistutkimusta ja etsin graduani varten haastateltavia vanhemmista, jotka lastensa kasvatuksessa kiinnittävät erityistä huomiota sukupuoleen ja sukupuolten väliseen tasa-arvoon. Olen kiinnostunut kuulemaan näkemyksiänne ja kokemuksianne riippumatta siitä, nimeättekö kasvatusperiaatteenne sukupuolisensitiiviseksi, sukupuolineutraaliksi tai joksikin muuksi – tärkeintä on, että sukupuoli ja sukupuolten välinen tasa-arvo on tietoisesti osa sitä. Lasten lukumäärällä, iällä tai perhemuodolla ei ole merkitystä: kaikenlaisten perheiden vanhemmat ovat yhtä tervetulleita.

Minulla on haastatteluissa mukana nauhuri, jotta mikään ei jäisi kirjaamatta ylös, mutta äänitteet tulevat vain omaan käyttööni ja ne hävitetään käytön jälkeen. Valmiissa tutkielmassa käsittelen haastatteluja anonymisti, niin ettei ketään yksittäistä haastateltavaa voi niistä tunnistaa. Haastatteluun kuluu aikaa noin 1 tunti.

Jos olisit kiinnostunut tulemaan haastateltavaksi, ota minuun yhteyttä alla olevaan sähköpostiosoitteeseen **11.3. mennessä**, niin voimme sopia tarkemmin ajasta ja paikasta!

Suvi Vilenius-Hernesniemi

suvi.vilenius@uta.fi

Liite 2: Haastattelurunko

I Taustatiedot

1. Kerrotko ikäsi ja millainen perhe sinulla on; ketä siihen kuuluu?

(ikä, perhemuoto, lasten lukumäärä ja ikä)

2. Millainen koulutus ja työtausta sinulla on? (Entä puolisolasi/kumppanillasi?)

II Kasvatusperiaatteiden taustaa ja syitä

3. Mikä on saanut sinut ajattelemaan, että lastenkasvatuksessa on kiinnitettävä huomiota sukupuoleen ja tasa-arvoon? Millaisia ajatuksia siinä on taustalla?

Oletko kokenut, että sukupuolten tasa-arvossa on ongelmia – omalla kohdalla, lasten kohdalla tai tiedätkö muuten ”tapauksia”?

Miten määrittelisit tasa-arvon; mikä olisi mielestäsi tasa-arvon tavoiteltava / visio, jota tavoitella?

4. Millainen oma kasvatuksesi on ollut, jos mietit sitä sukupuolinäkökulmasta?

Mikä siinä oli hyvää tai huonoa; mitä haluat tehdä samalla tai eri tavalla?

III Kasvatusperiaatteiden toteuttaminen käytännössä

5. Miten kasvatusperiaatteesi näkyvät käytännössä, olisiko sinulla kertoa konkreettisia esimerkkejä joistain tilanteista arjessa?

Esim. liittyen näihin asioihin: pukeutuminen, leikit/lelut, harrastukset, mielenkiinnon kohteet, tulevaisuuden kuvittelemine, kotityöt.

6. Miten ympäristö suhtautuu: saako kannustusta tai onko tullut vastaan ristiriitaitilanteita?

Oletko joutunut joustamaan periaatteistasi tietyissä tilanteissa – ja miksi?

(Esim. suku, ystävät, päiväkot, koulu, neuvola, lasten kaverit.)

Jos perheessä kaksi vanhempaa:

7. Miten mielestäsi teillä vanhemmilla sujuu yhteistyö kasvatuskysymyksissä, erityisesti juuri sukupuolinäkökulmaan liittyen?

Kuinka paljon yhdessä mietitte näitä asioita? Onko joistain asioista keskinäisiä erimielisyyksiä?

Pyrittekö keskinäisessä suhteessanne näyttämään esimerkkiä tasa-arvosta? Millä tavalla?

Lasten iästä riippuen:

8. Miten sukupuolesta ja tasa-arvosta puhutaan lasten kanssa?

9. Mitä lapset itse ajattelevat sukupuolikysymyksistä; millaisia ovat tytöt ja pojat?

Millaisissa tilanteissa nämä asiat tulevat esille?

Onko tilanne muuttunut iän myötä (lasten kasvaessa)? Miten?

Tilanteen mukaan:

IV Meidän perheen lehtijuttu Ruun sukupuolineutraalista kasvatuksesta

10. Mitä ajatuksia herättää?

Onko lähellä vai kaukana suhteessa omiin kasvatuskäsityksiin/-pyrkimyksiin?

11. Verkkokeskusteluissa voimakas reaktio Ruun sukupuolen ilmaisematta jättämisestä (Marko Salosen artikkeli): ”ilman sukupuolta ei voi elää” ja ”sukupuolineutraali kasvatusta tekee lapsista rikkinäisiä, identiteetiltään heikkoja ja alttiita oudoille aatteille – feminismiin, homouden ja lesbouden vaara”. Mitä ajattelet tällaisesta puheesta?